

Dezavantajlı Gruplar Açısından Kent

Editör: Prof. Dr. Sanem Berkün

ÖZGÜR
YAYINLARI

Dezavantajlı Gruplar Açısından Kent

Editör:

Prof. Dr. Sanem Berkün

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şhitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgur yayinlari.com

✉ info@ozgur yayinlari.com

Dezavantajlı Gruplar Açısından Kent

Editor: Prof. Dr. Sanem Berkün

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5958-61-7

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub676>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Berkün, S. (ed) (2025). *Dezavantajlı Gruplar Açısından Kent*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub676>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgur yayinlari.com/>

Ön Söz

Dünya nüfusunun her geçen gün artan bir bölümü kentlerde yaşamaktadır ve kentlerin sunduğu fırsatlara katılım her insanın sahip olduğu temel haklardan biridir. Küreselleşen ve ekolojik açıdan pek çok sorunla mücadele eden dünyada, kentte yaşayan herkesin kendisini kente ait ve mutlu hissedebileceği politikalar geliştirmek her geçen gün zorlaşmaktadır. Üstelik politika üreticiler kent yönetiminde, engelli, kadın, çocuk gibi dezavantajlı gruplar için fırsat eşitliği sağlayabilmede ek tedbirlere ihtiyaç duymaktadır.

Bu kitap çalışması ile dezavantajlı gruplar açısından kentte yaşamının zorluklarına dair literatürü zenginleştirmek istenmiştir. Kitap bölümleri içerisinde kadınların kent yaşamına dair sorunlarının yer almaması kadınlar ve kent konusunda ayrıntılı bir çalışma yapma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal bilimlerin çeşitli anabilim dallarında 6 ayrı çalışmanın yer aldığı bu kitapta birçok akademisyen ve araştırmacı katkıda bulunmuştur. Her bölümde öne sürülen düşünce ve yazıların tüm bilimsel ve etik sorumluluğu ilgili bölüm yazarı/yazarlarına aittir. Birçok akademisyen ve araştırmacının büyük bir çaba, özveri ve titizlikle ortaya koyduğu birbirinden değerli çalışmalar içeren kitabımızın bilim dünyasına katkılar sunması ve yeni çalışmalar için ışık tutması en büyük dileğimizdir.

Prof. Dr. Sanem BERKÜN

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Bağımlı Kentleşme ve Derin Yoksulluk

1

Gökhan Ofluoğlu

Bölüm 2

Dezavantajlı Gruplar İçin Sosyal Belediyecilik: Türkiye’den Örnek Belediyeler

21

Cumhur Havan

Bölüm 3

The Disadvantaged Position of Children in Urban Areas: Shaping Their Lives in the Shadows of the City

43

Tuğba Canbulut

Bölüm 4

Engellilerin Kent Yaşamına Katılımı Bağlamında Erişim Hakkı Üzerine Fenomolojik Bir Araştırma

55

Zarife Özmandacı

Gülşah Korucu Diındar

Bölüm 5

Yerel Yönetimlerde Engellilere Yönelik Uygulamalar: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planlarına Yönelik Bir İnceleme

83

Sezgin Sezgin

Sinemada Görülmeyen ve Duyulmayan Bir Dünyanın Temsili: Benim Dünyam
Filmi Örneği 99

Ülkü H. İnci

Bağımlı Kentleşme ve Derin Yoksulluk

Gökhan Ofluğlu¹

Özet

Kentleşme kavramsal ve fonksiyonel olarak toplumsal ve iktisadi yapıyı biçimlendirmede önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak özellikle az gelişmiş ülkelerde görülen mekânsal olarak büyüme görülürken, kentsel olanakların aynı oranda büyümediği bağımlı kentleşme, bazı kesimler açısından zenginlik sağlarken, toplumun büyük çoğunluğu için yoksulluğu derinleştirici sonuçlara yol açmaktadır. Bağımlı kentleşme ile az gelişmiş ülkelerin toplumsal gruplarından bazıları lüks mekanlarda yaşarken, bazı toplum gurupları kentin kenar mahallelerinde yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Gelir dağılımdaki adaletsizlikten kaynaklanan iktisadi ve sosyal sorunlar giderek artmaktadır. Böylece ortaya metropolitan olarak nitelendirilen devasa bir kent ortaya çıkmaktadır. Ancak kentleşme uygulamalarının insani ölçeğinden çok farklı bir şekilde sahte bir kentleşme ortaya çıkmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde gelişme olduğu söylenen metropolitan kentler, alan kullanımında değişimlerin gözlemlendiği dengesiz bir yapılaşmanın bulunduğu alanlara dönüşmüştür. Ancak hem mekânsal hem de görsel olarak yoksul kesimlerin yerleşimleriyle bütünleşmeyen, lüks konut ce rezidanslara dayanan kentleşme plansız bir kentleşmeye yol açmaktadır. Sanayi ve hizmetlerdeki yeni yapılanmalar, işgücünün hareketliliği, haberleşme sistemlerinin durumu, mekânsal farklılaşma giderek derinleşerek artmıştır. Böylece gelir dağılımdaki eşitsizliğe paralel olarak, Bağımlı kentleşme derin yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Bağımlı kentleşmenin görüldüğü kentlerde toplumsal sınıflar arası ayrım keskinleşmiş ve mekânsal olarak toplumsal katmanları kutuplaşmış bir kentsel yapı meydana gelmiştir. Bu çalışmada, bir taraftan hızlı ve çarpık kentleşme ve konut politikalarının ve bağımlı kentleşmenin azgelişmiş ülkelerdeki metropoliten kentler üzerindeki insani ve çevresel etkileri incelenmiş; diğer taraftan da bu politikaların sonucu olarak meydana gelem, derin yoksulluk, eşitsizlik, gibi bağımlı metropoliten kent sakinlerinin karşı karşıya kaldığı 1 sorunlar genel bir çerçeve içinde incelenmiştir.

1 Doç.Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi, gofluoglu@yahoo.com, ORCID No:0000-0002-4909-1113

1.Giriş

Bilgi toplumu çağını yaşadığımız günümüzde insanların yaşam kalitesine, bir başka deyişle beklentilerine uygun bir yaşam düzeyine uygun olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Günümüz dünyasında dünya yüzeyinde yaşayan her beş kişiden birinin yoksul olduğu gerçeğini göz önünde bulunduracak olursak, yoksulluk günümüzün em önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Dünya üzerinde giderek artan bölgesel sorunlar, iç savaşlar, gelir dağılımı adaletsizliği gibi sorunlar yoksulluğu giderek derinleştirmekte ve yoksullukla mücadele politikalarının önemini arttırmaktadır (Es ve Güloğlu, 2004, s.79).

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde giderek artmakta olan yoksulluğa paralel olarak, bozulmuş bir iktisadi yapı ile sömürülmekte olan ve üzerinde iktisadi yönden hakimiyet kurulan bu ülkelerde, farklı bir kentsellik de oluşmaktadır. Bağımlı kentleşme ilgili ülkelerin değişik rolleri kapsamında kurumsal sınırlar kapsamında işlemekte ve bağımlılıkla şekillenen bir yapının ortaya konulması ile başlamaktadır. Bağımlı kentleşmede toplumlar arasındaki ilişkilerin eşitsiz olduğu kabul edilmiştir. Toplumlar arasındaki eşitsiz ilişkiler toplumdaki üretim sisteminin ve toplumsal sınıf ilişkilerinin de bir araya gelmesi çerçevesinde yeni bir örgütsel yapıyı da ortaya koymaktadır (Bahçeci Başarmak, 2020, s.218; Castells, 1979, s.43).

Bağımlı kentleşme olarak nitelendirdiğimiz kentsel süreçte düzensiz bir gelişme sorunu meydana gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerin büyük kentlerinde yaşanan aşırı kentsel büyüme, söz konusu ülkelerdeki bağımlı kentsel alanlarla, diğer bölgeler arasındaki farklılıkların doğmasına yol açmaktadır. Bağımlı kentleşmenin ortaya çıktığı alanlarda derin yoksulluk, maddi eşitsizlik, gelir adaletsizliği, kentsel işsizlik yaygın olarak görülmektedir (Castells, 1979, s.44).

Bu çalışmada Bağımlı kentleşmenin neden olduğu kentsel yoksulluk sorununun gelişimi ve nedenleri üzerinde çeşitli görüşler ortaya konulmaktadır.

2.Bilgi Toplumu ve Yoksulluk

Küreselleşme çağını yaşadığımız günümüz dünyasında bilgi toplumu olarak nitelendirilen yeni bir döneme girilmiştir. Bilgi toplumu düzeninde bilgi farklı şekillerde toplumsal yapıyı ve üretim ilişkilerini de biçimlendirmektedir. Bilgi aynı zamanda ticarileşmiş ve günümüz iktisadi yapısında yeni bir sektörün oluşmasına da yol açmıştır. Bilgi toplumunun temel toplumsal yapıya hakim olması ile birlikte kentler de toplumsal ilişkiler yönünden yeni bir konuma ulaşmıştır. Bilgi toplumunda bilgisayar

teknolojileri her alanda iktisadi ve sosyal yapının hakim unsuru haline gelmişlerdir (Erkan, 1994, s.72).

Küreselleşme, Bilgi toplumunun toplum yapısına hakim olması sonucunda kentler birçok sorunun da kaynağı haline gelmektedir. Toplumsal, siyasal ve iktisadi güçler kentlerde yoğunlaşmaktadır. Aşırı stres, bağımlı kentleşme kentlerde yaşayanların yaşam kalitesinde önemli ölçüde azalmaya neden olmuştur. Kentler aynı zamanda bilginin üretildiği ve dağıtıldığı merkezler haline de gelmişlerdir (Es ve Güloğlu, 2004, s.80).

İnsanların kentsel yapıya uyum sağlaması anlamına gelen kentleşme genel olarak bir nüfus grubunun görece daha büyük bir nüfus grubu ile bütünleşmesi anlamına gelmektedir. Kentleşme ile birlikte ortaya çıkan toplumsal değişimin sonucunda insan ilişkileri, değer yargıları ve davranışlarında da değişiklikler olması beklenmektedir(Keleş, 1980, s.70).

Kentleşme ile kırsal alanlardan, kentsel alanlara göç eden kimselerin kente uyumunu engelleyen birçok etken bulunmaktadır. Bu nedenler, bağımlı kentleşmenin de etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Kente göç edenlerin sosyo-kültürel yapısı, kentin yapısı ve kuralları, kentin sahip olduğu kültürel düzey, kırsal kültürün kentsel değerlerle ve kültürle çatışması, göç eden kesimin karşılaştığı işsizlik ve geçim sıkıntısı giderek derinleşen yoksulluğun en önemli nedenlerindendir((Es ve Güloğlu, 2004, s.89).

3.Bağımlı Kentleşme ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kentsel süreçler, dışa bağımlılık ilişkisinin bir yansıması olarak bağımlı kentleşme şeklinde mekânsal karşılığını göstermiştir. Üçüncü dünya ülkelerinde yaşanmakta olan bağımlı kentleşme aynı zamanda düzensiz bir gelişim problemini de ortaya koymuştur. Bu ülkelerdeki aşırı ve düzensiz kentsel gelişim kırsal alanlarla, kentsel alanlar arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıkların da giderek yükselmesine neden olmaktadır. Bağımlı kentleşme, bağımlı kentleşme, bağımlı kapitalizm aracılığıyla yüksek düzeyde kentsel işsizliğin artmasına, yoksulluğun derinleşmesine, marjinal kesimin büyümesine ve gelir adaletsizliğindeki yüksek artışa neden olmaktadır (Castells, 1979, s.44-48).

Geçtiğimiz yüzyılda ortaya çıkan sömürgecilik hareketleri üçüncü dünya ülkelerinin bazı kentlerinin yapay olarak çok fazla büyümesine neden olmuştur. Bağımlılık ilişkisinin sonucu olarak üçüncü dünya ülkelerinin bazı kentleri bağımlı oldukları merkezlere kaynak aktaran merkezler durumuna gelmişlerdir. Hongkong, Calcuta, Mumbai, Sao Paolo gibi üçüncü dünya ülkelerinin kentleri iş adamlarının ziyaret ettiği iktisadi yönden gelişme

düzeylerinin çok ötesinde daha büyük metropol kentler durumuna gelmişlerdir(Keleş, 2016, s.212).

Kentleşme biçimleri genel olarak endüstri devriminden sonra yoğunlaşmaya başlamıştır. Geçtiğimiz yüzyılın başlarında Fordist üretim biçiminin yürürlüğe girmesiyle değişim süreci başka boyutlara taşınmıştır. Fordist üretim biçimi çerçevesinde az gelişmiş bölgelerde vasıfsız emek yoğunlaşırken, vasıflı işgücünün merkezi gelişmiş bölgelerde yoğunlaştığı görülmüştür(Aslanoglu, 2000, s.95-96).

Bağımlı kentleşmenin kaynağını oluşturan bağımlılık ilişkisi, bütünüyle merkez ülkelerin menfaatlerine göre şekillenerek, az gelişmiş ülkelerin metropol kentleri üzerinden kurulmaktadır. Az gelişmiş ülkedeki artık ürün, merkez ülkelere gönderilmektedir. Bu şekilde azgelişmiş ülkenin metropol kenti

ulusal artığın toplanma merkezi haline geldiğinden ayrıca kendine bağlı alt merkezler oluşturmakta ve ülke içinde bağımlılık ilişkisinin kurulmasına neden olarak bölgesel ve kentsel eşitsizlikleri güçlendiren bir etki yapmaktadır. Böylece dışa bağımlı bir ekonomi kentleşme biçimini etkileyerek bölgesel düzeyde farklılıklara sebep olmaktadır. Bu tip bölgelerde özel ve yabancı kuruluşlar ağır sanayi yatırımlarından ziyade lüks tüketim malları, küçük sanayi ve hizmet sektörüne dayalı şekilde kentleşmeye neden olmaktadır(Keleş, 2014, s.39). Az gelişmiş ülkede kentleşme sürecine paralel olarak modern bir kesimde oluşmaktadır. Ancak modern kesimin gelişme hızı işgücü arzını karşılamaktan uzaktır. Bu durum az gelişmiş ülkelerde gecekondulaşmanın yaygınlaşmasına da yol açmaktadır(Castells, 1979, s.54-55).

20. yüzyılın bir başka deyişle Fordist üretim biçiminin bir yansıması olarak görülen bağımlı kentleşme az gelişmiş ülkelerde farklı biçimlerde varlığını sürdürmektedir. İş bölümünün zamanla merkezlere yönelmesi sonucu gelişmiş ve gelişmekte olan kentsel merkezler arasındaki bağımlılık ilişkisi azalarak, farklı biçimlerde görülmeye başlanmıştır(Bahçeci, 2018, s.43).

Kapitalist sistem farklı coğrafyalarda hareket kabiliyetini arttırarak küresel sermayenin güçlenmesine ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına yol açmıştır. Küresel ekonomik sistemin her alanında dengesizlik ve eşitsizlik kendini göstermiş ve her türlü değer ticari bir metaya dönüşmüştür (Yıldırım, 2006: 14).

Az gelişmiş ülke kentlerinin gelişimine yön veren temel etken bu kentlerin küresel ekonomi içinde, yabancı sermaye ve ticari yatırımlar ölçeğinde gelişen

ve bağımlılık temelinde biçimlenen rolleri olmaktadır. Gelişmiş ülkeler genel olarak yatırımlarını az gelişmiş ülkelere gerçekleştirerek işgücü maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Az gelişmiş ülkelere doğru akış söz konusu olmaktadır. Gelişmiş ülkelere artık değer , üretimin daha da artması için ticari süreçlere yönlendirilmektedir. Bir süre sonra artık değer dolaşımını sağlayacak piyasa bulma sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mevcut üretim ilişkileri çerçevesinde talep ve arz dengesinin sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu nedenle kapitalist sistemin devamlılığının sağlanması için uzun dayanma gücüne sahip olan ürünler ve yerler yerini artık daha kısa ömürlü ürünler ve yerlere bırakmaya başlamıştır. Az gelişmiş ülkelere görülen ve sürekli devam eden inşaatlar, bina yıkımları, kentsel dönüşüm projeleri, bağımlı kentleşmenin günümüzdeki görünümleridir(Harvey, 2012, s.415). Post fordist dönemdeki bağımlı kentleşme böylece hiç bitmeyen inşaat ve kentsel dönüşüm projeleriyle gündeme gelerek, engelsiz bir şekilde artığın dolaşımına zemin hazırlamaktadır(Bahçeci Başarmak, 2020, s.224).

Kentleşme genel olarak endüstrileşme ile birlikte olmaktadır. Ancak azgelişmiş ülkelere iki süreç birlikte yürümektedir. Azgelişmiş ülkelere gecekondulaşma ile birlikte şehirler hızla büyümektedir. Ancak şehirlerin büyümesine karşılık giderek artan nüfus işsizlik sorunu ile karşılaşmakta, bunun yanı sıra kayıt dışı ekonominin sorunları ile karşılaşmaktadır(Cerimovic, 2011, s.39). Böylece bağımlı kentleşmenin etkisiyle sanayileşmeye paralel bir kentleşme deneyimi yaşamayan ülkelerdeki kentleşme süreci sahte kentleşme olarak da adlandırılmaktadır(Karabulut, 2023, s.8). Kentleşme doğru bir şekilde planlanmadığı takdirde tıkanıklığa, suç oranlarının yükselmesine, endüstriyel kirlilik düzeyinin artmasına, toplumsal ayrımcılığa ve giderek artan gelir adaletsizliğine yol açabilmektedir. Bu durum da yoksulluğun giderek daha da derinleşmesine yol açmaktadır(WSR, 2020: 115).

4.Bağımlı Kentleşme ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Bağımlı kentleşme çeşitli kanallar yoluyla gelir dağılımı üzerinde farklı sonuçlara yol açabilmektedir. Kentleşme dengeli ve olumlu bir şekilde gerçekleştiğinde gelir dağılımı üzerinde olumlu sonuçlara yol açabilirken, sadece mekânsal ve dengesiz bir büyüme ile sonuçlandığında gelir eşitsizliğine yol açabilmektedir. Kentleşme, planlı ve dengeli gerçekleştiğinde eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinde artışa neden olabilirken, yoksulluk ve gelir dağılımında dengeyi de sağlayabilmektedir. Buna karşılık gecekondulaşmanın artması plansız ve dengesiz bir kentleşme gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmasının yanı sıra yoksulluğunda derinleşmesine yol açmaktadır. Kentleşme toprak/emek oranında bire artışa neden olarak kırsal bölgelerdeki üretim

faktörleri üzerindeki baskıyı düşürebilmektedir. Kırsal alandaki çiftliklerin hacminin artması, yoksul durumdaki çiftçilerin kırsal bölgelerdeki üretimde ölçek ekonomilerinden faydalanmalarını sağlayabilmektedir (Karabulut, 2023, s.35). Böylece kırsal bölgelerde kişi başına düşen kırsal gelirin yükselmesi söz konusu olabilmektedir. Dış ülkelerde çalışanların kırsal bölgelerdeki gelir transferleri gelir düzeyinin yükselmesini sağlayabilmektedir. Kentlere göç eden aile bireyleri, kırsal bölgelerde yaşayan akrabalarına para transfer ettikleri takdirde potansiyel olarak kırsal bölgelerin gelir düzeyi de yükselmektedir. Ayrıca kırsal yerleşimlere geri dönen göçmenlerin getirdiği beceri, tecrübe, tasarruf ve girişimcilik düzeyi, risk alma potansiyeli tarım dışı çalışmaları da olumlu yönde etkilemektedir(Wan, Zhang, Zhao,2022, s.6; Lall, Selod, Shalizi, 2006, s.7). Bağımlı kentleşmenin yol açtığı sorunlardan biri de kentsel suç oranlarında yükseliştir. Bunun yanı sıra sosyal dışlanmışlık ve ayrımcılık düzeyinde yükselme, gelir dağılımında bozulmaya da rastlanmaktadır(WSR, 2020, s.115).

Kentleşme ile gelir dağılımı adaletsizliği arasındaki pozitif yönlü ilişki emek arzındaki artış ve ücret politikaları yoluyla ifade edilebilir. Kentleşme oranlarındaki yükselme dış ve iç göç olgusu ve kentsel bölgelerdeki yüksek doğum artışları görülmektedir. Uluslararası göç hiç kuşkusuz ulusal ekonomiler yönünden baskıya neden olmaktadır. Kentsel bölgelerdeki emek arzı düzeyindeki yükseliş emek piyasası yönünden de rekabetin artmasına neden olmaktadır. Vasıfsız düzeydeki emek arzındaki yükselme, işgücünü alt düzeydeki düşük ücretli işlere doğru yöneltebilmektedir. Bu durum ülkenin yerlisi olan işgücünün, emek piyasasındaki durumunu negatif yönde etkileyebilmektedir. Dış göçlerin emek piyasasına adaptasyonu daha düşük ücretler ve istihdam düzeyinde meydana gelen düşük oranlarla ifade edilmektedir. Bu durum ulusal ekonomiler yönünden oldukça büyük sosyal problemlere neden olmaktadır. Ayrıca daha uzun vadeli bir bakış açısıyla konuya baktığımızda emek piyasası yönünden bu durum, göç edenlerin çocuklarını da yakından ilgilendirmektedir(Jean, 2007, s.20; Karabulut, 2023, s.54).

Bağımlı kentleşmenin yol açtığı gelir adaletsizliklerinin giderilmesi açısından uluslararası kuruluşlar yoluyla gelir adaletsizliğinin azaltılmasına yönelik çeşitli düzenlemeler yapılabilir. Bu açıdan iktisadi, maliye ve sosyal politikalar yoluyla gelir dağılımının düzeltilmesine yönelik düzenlemeler yapılabilir. Böylece eşitsizlik derecesi azaltılabilir. Bunun yanı sıra ayrımcı politikalar ve yasal düzenlemeler düzeltilerek uygun iktisadi politikalar ve hareketler özendirilebilir. Bu şekilde eşitsizliğin azaltılması sağlanabilir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ile iktisadi büyüme arasındaki ters yönlü ilişkinin gelir adaletsizliğini yükselttikten sonra belli bir değerden ulaşınca

iktisadi büyümedeki yükselmenin gelir eşitsizliğini azalttığı görülmektedir. İktisadi büyüme ile birlikte iş çevrelerinde yatırım yapma kapasitesine sahip olanlar için farklı yatırım imkanları ortaya çıkmaktadır. Yeni yatırım olanakları servet sahibi olanlar açısından, servetlerini daha da yükseltme imkanı sağlayacağından gelir dağılımındaki adaletsizliği arttıracaktır. Öte yandan kentlerde kırsal yerleşim bölgeleriyle karşılaştırıldığında daha yüksek düzeyde ücret olanakları bulunduğundan kırsal bölgelerden, kentsel alanlara göç durumu ortaya çıkacaktır. Ancak bu durum kentsel bölgelerde de emek arzının artması nedeniyle ücret düzeyini düşüreceğinden gelir eşitsizliği de artacaktır. Teknolojide meydana gelen sürekli değişimler, kentsel alanlara göç eden işgücünün yeni teknolojilere uyum sorunu yüzünden gelir dağılımındaki dengesizliği daha da yükseltmektedir. Ulusal ekonomi yönünden ortalama belirli bir gelir seviyesine ulaşıldığında, iktisadi büyümede meydana gelebilecek bir yükselişin demokratikleşme ve sosyal refah devleti uygulamaları ile iktisadi yönden eşitsizliği azaltması beklenebilecektir(Alamanda, 2021, s.3; Barro, 1999, s.3; Barro, 2000, s.7).

Bağımlı kentleşmenin olumsuz etkilerini azaltabilmek için vasıflı işçi sayısının artırılması ve mesleki eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Böylece iktisadi büyümeye katkı sağlamış olacak ve böylece gelir dağılımındaki eşitsizlik önemli ölçüde azaltılabilecektir. Az gelişmiş ülkelerdeki işsizlik oranı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki incelendiğinde işsizlik oranındaki artışın gelir grupları arasındaki farklılığı yükselttiği görülecektir. Bu nedenle işsizliğin azaltılmasına yönelik sosyal destek programlarını da devreye sokulması önem arz etmektedir(Karabulut,2023,s.56).

5.Bağımlı Kentleşmenin Mekansal ve İnsani Sonuçları

Kentsel açıdan lüks yapılaşmasının ve kentsel tüketimin tüketimin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de kent içindeki çelişkilerin ve yaşam kalitesi ve düzeyi açısından görülen belirgin farklılıklardır. Azgelişmiş ülke kentlerinin kentsel mekanlarında çok sayıda yoksul ve gecekondulu nüfusun bulunmasına karşılık, lüks bir metropol imajı sunulmaya çalışılmaktadır. Böylece bu tip kentlere yeni modern bir vizyon yüklenmeye çalışılmaktadır(Yücel, 1996, s.35).Bağımlı kentleşmenin etkisindeki kentlerde egemen sınıfın lüks mekanlarda yer alırken, kenar mahallelerinde emek sahibi yoksul kesimin yaşadığı görülmektedir. Lüks mekânsal alanlara sahip olan kentler, satın alma gücü düşük düzeyde olan kesimleri fazla ilgilendirmemektedir. Çünkü alım gücü düşük olan kesimlerin kendilerini özgürleştirici faaliyetlere yönelebilecekleri, içeriği doldurulacak bir boş zamanları bulunmamaktadır. Böylece gecekondulu mahallelerinin oluşması toplumsal sınıfların tasnif edilmesini de kolaylaştırmıştır. Kent merkezlerinde üst düzey gelir grupları

bulunurken, kentin merkezinden uzaklaştıkça daha alt düzey gelir gruplarının yer aldığı görülmüştür(Laborit, 1990, s.139-140).

Bağımlı kentleşmenin yol açtığı bu toplumsal sınıf oluşmasının doğal bir sonuç olduğunu söyleyen Harvey'e göre, Metropolitan ekonominin bizzat kendi bünyesinde yoksul kesimlerin giderilemeyen gereksinimlerinden oluşan büyük çapta potansiyel bir talep olduğunu söylemektedir. Harvey konuyla ilgili Marksist kuramlara atıfta bulunmaktadır. Buna göre alt gelir gruplarının çift yönlü bir foksiyonu bulunmaktadır. Ücretle ilgili tartışmalarda işgücü bir taraftan potansiyel bir tehlike olarak görülebildiği gibi, diğer taraftan Marksın kuramında da belirttiği gibi yedek sanayi ordusu olarak da görülebilir. Marx, sermaye birikimi ile artık nüfus üretimini birbirine dayalı bir şekilde sosyal bir mekanizmanın analizini yapmaktadır. Yedek sanayi ordusu gelecekte çalışma hayatına katılabilecek olan gruplardır. Buna karşılık ileri metropolitan şehirlerde gelecek dönemlerde işgücüne katılma şansı az olan kesimlerde derin yoksulluğa daha fazla rastlanacaktır. Çalışma hayatına katılması mümkün görülmeyen bu guruplar yaşamlarını devam ettirebilmek için hükümetlerin sosyal yardımlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kesimler hükümet politikaları aracılığı ile mevcut talebin yönlendirilmesinin bir aracı olarak görülebilirler. Bu nedenle yoksul kesimler, kapitalist ekonomiler açısından denge sağlayıcı araçlar gibi kullanılabilirler. Kapitalist toplumlarda gelir dağılımı genel olarak belli bir çerçeve içinde yapısal olarak belirlenmiştir. (Fırat, 2014, s.54).

Bağımlı kentleşmenin olumsuz sonuçlarından biri de farklı toplumsal sınıfların aynı mekanı paylaşmalarının kentsel güvenlik sorununu da ortaya çıkarmasıdır. Derin yoksulluktan kaynaklanan birçok suç türü kentsel mekanda görülmektedir. Yerel yönetimleri, kentsel güvenlik sorunu doğrudan ilgilendirmektedir. Bunun yanı sıra güvenlik teşkilatı ve özel güvenlik hizmetlerinin giderek yaygınlaşmasıyla bağımlı kentler polis toplumuna dönüşebilmektedir. Dolayısıyla Bağımlı kentleşme ve suç oranlarındaki artış arasında doğrudan bir ilişki görülmektedir(Fukuyama, 2009, s.111 ; Fukuyama, 1999, s.30).

6.Bağımlı Kentleşmenin Çevresel Sonuçları

İnsanların meydana getirdiği kentlerin dışında, şehir içinde yer alan yeşil alanlar da kentsel bir tasarlamadır. Ancak doğal bir ortam ile insanlar tarafından tasarlanan ve bakımı yapılan bir görünüm arasında farklılıklar bulunmaktadır. Şehir merkezlerinde tasarlanmış olan yeşil alanlar, çevresel etkenlerden kolayca zarar görebilmektedir. Şehir içinde bir alan çoraklaştırılıp, üzerine binalar dikildikten sonra tekrar yıkılıp, yeşil alana dönüştürülmeye

çalışıldığında eski doğal görünümüne ulaşmak çok zor olmaktadır. Ayrıca su ve hava kaynakları son derece sınırlı bir doğal ortamın meydana gelmesine neden olmaktadır (Mc Harg, 1969, s.17-52; Fırat, 2014, s.22).

Günümüz kentlerinde yeşil alanlar bütünüyle yapay bir görünüm göstermektedir. Kent içindeki parklardaki yeşillikler doğal olmaktan ziyade başka bir yerde hazırlanıp, sonradan monte edilmiş alan görünümündedir. Bu tip düzenlemeler bir süre sonra kaybolmakta ve kalıcılıkları bulunmamaktadır. Bağımlı kentleşmenin bulunduğu kentlerde çevre koruma uygulamalarının rant beklentisiyle şekillendiği belirtilmektedir. Kapitalist düşünce tarzı yapılacak her işi iktisadi yönü ile değerlendirdiği için çevre ekonomisi, çevresel hareketleri temel odak noktası olarak ele almaktadır(Fırat, 2014, s.22).

7.Bağımlı Kentleşme ve Gecekondu Sorunu

Bilgi toplumu çağını yaşadığımız günümüzde de gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda gecekondulaşma sorunu bulunmaktadır. Endüstrileşmekte olan ülkelerin kentleşme seviyesi, göç etmiş olanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Böylece gelişmiş ülkelerin kentleşme seviyesinden farklı bir sahte kentleşme yaşanmaktadır. Bağımlı kentleşmenin yaşandığı yerleşim yerlerinde nüfus, kentin olanaklarından çok daha hızlı artmaktadır. Göç yoluyla kente gelenlerin temel barınma gereksinimi yasal yollarla sağlanamayınca ortaya gecekondu yerleşimleri çıkmaktadır(Demirci, 2013, s.17).

Gecekondu, tarım kesiminde piyasaya yönelik üretime geçilip, kentlere nüfusun göç etmesinin fazlalaşmasına karşın endüstri toplumu olma aşamasını tam anlamıyla gerçekleştiremeyen toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Tarımda makineleşmenin yoğunlaşması ile tarım kesimindeki işgücünün kentsel alanlardaki olanakların cazibesi sonucu cezp edildikleri, buna karşılık bu işgücünün kentsel alanlardaki hizmetler ve sanayi yapısı içinde gereği gibi yer almadıkları hallerde, yasal olmayarak başkasının mülkiyeti üzerinde sağlıksız bir şekilde barınma gereksinimlerini karşılamaya çalışması ile oluşmuş yerleşim biçimi olarak ortaya çıkmışlardır(Kıray, 1982, s.339 ; Kongar, 1982, s.75).

Gecekondu, ülkenin çeşitli kırsal bölgelerinden gelen insanlar yerleşmektedir. Gecekondu bölgelerinde böylece kozmopolit bir sosyo-kültürel yapı oluşmaktadır. Ülkenin belli bölgelerinden gelen insanların belli alanlarda toplanarak farklı farklı gecekondu mahalleleri de oluşturduğu görülmektedir. Gecekondu bölgelerinde yaşayanların gelir düzeyi kırsal bölgelerden daha fazla ancak kent merkezinde yaşayanlara nazaran daha düşük

düzeyde olabilmektedir. Gecekondulaşmanın beraberinde bazı sorunları da getirdiği görülmektedir. Bu sorunlar; kentleşme ve iktisadi sorunlar ve sosyo-kültürel sorunlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Gecekondulaşma ekonomik yönden göç edenlerin iş bulmada güçlük çekmesi ve yerleşim yerlerinin yıkılması halinde oluşan gelir kayıpları olmak üzere sorunlara yol açabilmektedir(Demirci, 2013, s.27).

Göç ederek kente gelen kırsal nüfusun, metropol kentlerde karşılaşmış olduğu en temel sorun işsizlik ve kazanılan gelirin geçimi sağlamaya yetmemesidir. Büyük metropol kentlere göç eden insanlar, sırf büyük kentte yaşamak uğruna bütün bu sıkıntılara katlanmakta ve derin yoksulluğu da bir yaşam biçimi olarak benimsemektedirler. Gecekondu bölgelerinde yaşayanlar tüm aile bireyleri olarak kendilerini sürekli hayatla kavga eden bir birey gibi hissetmekte ve toplumbilimcilerin yoksulluk kültürü olarak nitelendirdiği bir kültüre sahip olarak yaşamlarını sürdürmektedirler(Türkdoğan, 1982, s.226).

Göçle mekânsal olarak kentleri büyüyen az gelişmiş ülkelerde , modern sektörlerde istihdam olanakları bulunmadığı takdirde yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır. Göç eden kesimin koşullar değişse bile yoksulluk kültürünün etkisinden kurtulamadığı ve günü yaşamaya baktıkları, geleceğe ise önem vermedikleri görülmektedir. yoksulluk kültürünün etkisi altında yetişen çocuklar aile içinde şiddet görmekte ve suça eğilimli olmaktadır(Kıray, 1982, s.57).

Gecekondulaşma yoksulluk kültürü etkisinde bir yaşam tarzını, yaşam stilini temsil etmektedir. Gecekondularda yaşayan aileler üzerinde yapılan çalışmalarda, gecekondu aile yapısının, değer yargıları ve toplumsal yapı olarak bir tarafta köyü, diğer tarafta kenti temsil eden ikili bir aileyi temsil ettiği görülmektedir. Göç olgusunun sadece insanların değil, kültür, beceri ve sermayenin de hareketliliği anlamına geldiğini düşünecek olursak, bu hareketliliğin bir taraftan göç edilen yeri, diğer taraftan da kenti etkilediğini görebiliriz (Wirth, 2002, s.77).

Göç yoluyla kente yerleşen insanlar hem yerleştikleri kenti, hem de kendilerini değiştirmektedirler. Göç yoluyla gelenler işsizlik, yoksulluk, sağlıksız barınma koşulları gibi sorunların yanı sıra düşünsel, davranışsal ve duygusal yönden de bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadırlar. Göçmenlerin değişim ve dönüşüm süreci her zaman tam anlamıyla bir toplumsal bütünleşme ile sonuçlanmaz. Farklı toplumsal ve kültürel niteliklere sahip olan kitlelerin göç yoluyla aynı kentte yaşamaları sosyal bütünleşme ya da sosyal farklılaşmadan kaynaklanan sorunları da gündeme getirmektedir (Yasa, 1970, s.9-18).

Kentleşme sürecinde, kentle bütünleşme ve kente uyumun sağlanmadığı dönemlerde uyumsuz kesimlerin sosyal patlamalara yol açması ya da sebep olması beklenmektedir. Ama ülkemizde kente uyumsuzluk (kentleşememe) sosyal patlamalara şimdilik yol açmamaktadır. Zaten çözülmüş bir toplum, toplum değildir. Toplumlari birbirine bağlayan ve sosyal olaylara ve değişimlere karşı onları tutan bağlar gereklidir. Geçiş süreçlerinde de bu bağlar tampon mekanizma olarak iş görürler. Dolayısıyla bu mekanizmalardan insanların kente uyumlarının sağlanması noktasında faydalanılabilir.

Kentlerdeki göçmenlerin uyumsuzluğu ve yabancılaşma sorunu sadece kentsel değerlere uyum sağlanamayışından kaynaklanmaz. Bu konuda asıl unsur, devletin tanımlamış olduğu kentsel değerler ve kent zihniyeti karşısında insanların dışlanmış olmasıdır. Ancak bütün dünyada geçerli olabilecek kentsel değerler bulunmamaktadır. Kentleri hiç kuşkusuz birbirinden farklı inanç sistemleri ve ideolojiler tarafından biçimlendirmektedir (Cansever, 1996, s.24). Kentlerde sosyo-kültürel sorunlar mevcut toplumsal değerlerin ön plana çıkarılması ile önlenebilecektir. Gecekondulaşma olgusu, kentlerde konut probleminin belirli ölçüde azalmasını sağlıyorsa ve kentlerde sosyal patlamaları engelliyorsa bu mekanizmalara belli ölçüde karşı çıkılmamalıdır. Dolayısıyla konut sorununa halkın getirmiş olduğu çözüm yollarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Demirci, 2013, s.79).

Kapitalist sistemin neden olduğu eşitsizlik coğrafik olarak kentsel mekanlardan izlenebilmektedir. Kapitalist sistemde sürekli ve yaygın bir toplumsal eşitsizliğin etkisini sürdürdüğü ve gelir dağılımındaki eşitsizlik paralelinde mekânsal farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Azgelişmiş ülkelerdeki bölgesel farklılaşmalar, kentsel yoğunlaşma ve kentsel eşitsizlikler, kapitalist sistemin neden olduğu farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş ile birlikte bağımlı kentleşmenin hakim olduğu kentler, gelir dağılımının da adaletsiz olduğu ve toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkların derinleştiği mekanlar haline gelmişlerdir. Kentsel mekandaki toplumsal sınıflar arasındaki farklılaşmalar, ortaya yeni toplumsal gerilim ve çatışmaların artmasına da yol açmaktadır. Bağımlı kentleşme sürecinde kentlerin üstlendiği üretime yönelik mekanların rolü de değişime uğramıştır. Bağımlı kentleşmenin bulunduğu mekanlar, gecekondulaşmanın, yeni toplumsal dışlanmaların ve tüketimin yoğun olduğu yerleşim yerleri haline gelmişlerdir (Sallan Gül, Kahraman, 2013, s.257).

8. Bağımlı Kentlerde Fiziksel Yönden Bölünmeler ve Mekansal Dışlanmalar

Kapitalist sistemde Bağımlı kentleşmenin görüldüğü kentlerde sosyo-kültürel ve ekonomik çelişkilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bağımlı kentler iktisadi, sosyal ve kültürel çelişkilerden kaynaklanan sorunların da merkezi durumundadır. Bağımlı kentleşmenin bulunduğu yerleşim yerlerinde eğitim, sağlık, konut, ticaret, kültür ve ulaşım temel kentsel sorunları oluşturmakta ve bu sorunlar ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi yoluyla çözümlenmeye çalışılmaktadır (Tümtaş, Ergun,2016, s.140). Sermaye birikiminin ve üretim araçlarının yoğunlaşmasıyla kapitalist sistemin geliştiği ülkelerde tüketim giderek toplumsallaşmaya başlarken tüketim araçlarının dağıtımındaki kapitalist düşünce arasında da çelişki oluşmaktadır. Bağımlı kentleşmenin çelişkilerini çözmek için yapılan devlet müdahaleleri ise başka tip kentsel sorunlara yol açabilmektedir. Kapitalist üretim ve bölüşüm, bağımlı kentleşmenin olduğu yerleşim yerlerinde fiziksel bölünme ve mekânsal dışlanmaların da temel kaynağını meydana getirmektedir(Castells, 1997, s.14).

Bağımlı kentleşmenin yaşandığı kentler, toplumsal yönden eşitsizliklerin en çarpıcı ve yoğun bir biçimde yaşandığı yerleşim yerleridir. Toplumsal yönden zengin kesimlerin ve yoksul kesimlerin birbiri ile çelişkili olarak yaşandığı mekanlar olarak görülmektedirler (Tümtaş, Ergun,2016, s.142).

Bağımlı kentlerde yerleşim alanlarına yönelik yapılan uygulamalar, bu yerleşim yerlerinde çelişkili yapının derinleşmesine, yoksulluğun giderek yaygınlaşmasına da yol açmaktadır. Yoksulluk kültürünün etkisi altında yaşayan kesimlerin temel yerleşim alanları kentsel arsa stoku yönünden bir rezerv alanı olarak da görülmektedir. Kent merkezinde yeni iş alanları olarak görülen bu yerleşim alanları, kentsel dönüşüm projeleri aracılığı ile de yatırımlara açılmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri bazı kesimler açısından iktisadi yönden fayda sağlarken, bu bölgelerde gecekondularda yaşayan yoksul kesimler açısından farklı mağduriyetlere yol açmaktadır(Kuyucu, Ünsal, 2011, s.88).

Küreselleşme sürecini yaşayan günümüz kentlerinde bir taraftan yeni konutların inşa edilmesi için gereken arsanın temininde sıkıntının bulunması, diğer taraftan da giderek hızlı bir biçimde artmakta olan konut sıkıntısı, yeni bir yapılanmanın olmasını gerektirmektedir. Bağımlı kentleşmenin yaşandığı yerlerde hedef olarak seçilen bölgeler ise yoksulluk kültürünün yaşandığı bölgeler olmaktadır. Yoksul kesimin yıllarca çabaları sonucu yerleşmiş oldukları alanlar, rant bölgesi haline gelebilmektedir. Böylece kentin kenar

mahallelerinde yaşayan ve dezavantajlı grupları oluşturan yoksul kitleler, yerlerinden olmaktadır (Ergun, 2009, s.942).

Günümüzün bağımlı kentleşen yerleşim yerlerinde mekânsal ayrışma aynı zamanda piyasa imkanlarına ulaşabilmek açısından da kıt kaynaklara ulaşım olanaklarında farklılaşma anlamına da gelmektedir. Eğitim, sağlık, bayındırlık hizmetleri gibi birçok alanda hizmetlere ulaşmadaki farklılıklar, piyasa imkanlarının bir kuşaktan diğerine ulaşmasını kolaylaştırırken hareket kabiliyetinin belirli biçimde sınırlandırılmasına da yol açmaktadır. Kent sakinlerine sunulan olanaklarda farklı şekillerde yapılmış olabilir. Kent sakinlerinin yaşadığı alan işgücünün de ortaya çıktığı alan olma özelliğini göstermektedir. Mekansal yerleşim aynı zamanda sınıfsal özellikler de barındırmaktadır. Üretim yönetimi ve üretim ilişkileri de bu alanda etkisini göstermektedir. Bağımlı kentlerde mekânsal yerleşim aynı zamanda toplumsal sınıfların özelliklerine göre şekillenmektedir. Genel olarak kent sakinleri kendi gelir yapısına uygun yerlerde yaşamaktadır. Sermaye birikiminin büyük ölçüde baskısı altında bulunan kentsel alanlarda mekânsal olarak da farklılaşma görülmektedir. Piyasanın yapısı kent sakinlerinin seçim tercihlerini de belirlemektedir. Kentleşme sürecinde zengin toplumsal sınıfların ve sermaye birikimi sahiplerinin tercihlerinin biçimlenmesi birbirinden keskin bir şekilde ayrılan farklı mekânsal yerleşimleri de beraberinde oluşturmaktadır. Yoksulluk kültürü altında yaşayan dezavantajlı grupların mekan seçiminde tercih olanakları bulunmamaktadır. Dezavantajlı gruplar bağımlı kentleşme sürecinde zengin toplumsal sınıflar seçimde bulunduktan sonra geri kalanla idare etmek zorunda kalmaktadırlar. Böyle bir durum yoksul ve dezavantajlı kent sakinlerinin toplumsal olarak da entegre olamadıkları, diğer toplumsal gruplardan fiziki açıdan da izole olmalarına ve mekânsal yönden de ayrışmalarına yol açmaktadır (Tümtaş, Ergun, 2016, s.145). Küreselleşme sonucunda iktisadi alanda meydana gelen değişimler sonucunda önceden yoksul olarak nitelendirilemeyecek kitleler dahi yoksul durumuna düşebilmektedir. Öte yandan bu yoksulluk hem kalıcı hale gelmekte ve hem de yoksul kitleler toplumsal ve mekânsal süreçlerden izole bir duruma düşmektedir. Kentsel yoksulluk aynı zamanda sınıf altı yoksulluk biçiminde de ortaya çıkmaktadır. Sınıf altı yoksullar olarak nitelendirilen toplumsal kitleler, düzenli herhangi bir gelire ve işe sahip olmayan, devletin yardımlarına muhtaç olan ve toplumda suç işleme potansiyelini bünyesinde barındıran ve son derece elverişsiz ve sağlıksız barınma koşullarına sahip olan kitlelerdir. Köprü ve büyük gökdelenlerin altında, metro duraklarının içinde karton kutuların üstünde sürdürülmeye çalışılan bir hayat, dezavantajlı olan bu yoksulların toplumsal ve mekânsal bakımdan güçsüz konumlarını göstermektedir. Gelişmiş kentlerin bir simgesi olarak gördüğümüz büyük

gökdelenler, köprüler birbirinden çok farklı toplumsal grupların yaşamlarına da tanıklık edebilmektedir. Küreselleşme ve Bilgi Toplumu süreci sonrasında ortaya çıkan toplumsal değişim kentlerde yaşayan toplumsal grupların yaşam koşullarını da farklı şekillerde etkilemekte ve olumsuz ya da olumlu açıdan dönüşen yaşamsal uygulamalar kentsel yerleşim yerlerinde de etkisini göstermektedir. Küreselleşmenin etkisini gösterdiği kentlerde çalışan yoksullar genelde düşük gelir elde etmeye yol açan uzmanlık işleri dışındaki alanlarda istihdam edilmektedir. Dolayısıyla bağımlı kentlerde yaşayan dezavantajlı yoksul grupların çalışıp, çalışmadığı ya da hangi alanlarda istihdam edildikleri de yoksulluk analizleri açısından önem taşımaktadır. (Bıçkıcı, 2005, s.106).

9.Sonuç

Küreselleşme ve Bilgi Toplumu geçiş ile başlayan büyük dönüşüm sonucunda meydana gelen kentleşme sürecinde, bağımlı kentlerde de dezavantajlı grupların yoksulluğu derinleşerek artmıştır. Kapitalizm kentsel yapılanmaya müdahale ederek iktisadi politikalarda da dönüşüme yol açmış, bunun sonucunda Sosyal Hukuk Devleti paralelinde sürdürülmekte olan sosyal politikalar yerini Neo Liberal Politikalara bırakmıştır. Küreselleşme çağının Neo liberal Politikaları kentsel yerleşim yerlerindeki yoksulluk kültürünün etkisi altında yaşayan dezavantajlı insan gruplarını, zengin toplumsal sınıfların tercihi dışında kalan yerlerde yaşamaya zorlamıştır. Toplumun genelinde yaşayan toplumsal gruplarla entegre olamayan yoksul ve dezavantajlı gruplar hem mekânsal, hem de sosyo-kültürel açıdan izole bir biçimde yaşam sürmeye başlamışlardır.

Küreselleşme ile oluşan bağımlı kentlerde üretim bölgelerinden, tüketim bölgelerine dönüşme süreci, kentsel yapıda da bir taraftan yüksek düzeyde gelir getiren meslekler döneminde küreselleşmenin kente etkisi noktasında tartışılabilir bir diğer olgu ise küresel kentlerde ortaya çıkan ve üretim mekânlarından tüketim mekânlarına dönüşüm sürecinin, kentsel yapıda, bir yandan yüksek gelir olanaklarına sahip kimseler ile genel olarak hizmetler sektöründe istihdam edilen düşük gelir olanaklarına sahip olan dezavantajlı yoksul gruplar bir arada ancak birbirleri ile iletişimsiz bir şekilde yaşamaktadırlar. Toplumsal sınıflar arasında görülen bu derin ayrışma, fiziksel olarak mekânsal boyutta da yoksul ve dezavantajlı kesimler açısından derin bir izolasyonu ve yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum sadece sosyo-kültürel yönden değil, fiziksel olarak da izolasyonla sonuçlanmaktadır.

Bağımlı kentlerde Kentsel dönüşüm çalışmaları ile küreselleşen bir kent olabilmek için kentsel alanlarda birbiri ile rekabet eden yepyeni iş, konut ve yeni yerleşim alanları inşa edilmeye çalışılmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri yeni yaşam alanlarının inşası için oluşturulmaktadır. Sermaye birikimi sahiplerine kentsel dönüşüm projeleri ile yeni açılım imkanları sağlarken kentsel kimlik ve kentsel imajda da olumsuz etki yaptığı düşünülen alanların düzeltilerek, küresel yeni bir kent meydana getirme ve sermayeyi kente çekmek için rekabet yönünden de avantaj sağlandığı düşünülmektedir. Ancak kentin yeniden yapılanması sağlarken kenar mahallelerde yaşayan dezavantajlı toplumsal gruplar izolasyona uğratarak kent merkezinin suçlardan arındırılmış olacağı düşünülmektedir. Küresel kent oluşturma yönündeki bu stratejiler yoksul ve dezavantajlı grupları mevcut yerleşim yerlerinden etmekte ve daha da izole bir şekilde yaşamalarını sağlayarak yoksulluklarını daha da derinleştirmektedir. Böylece dezavantajlı ve yoksul toplumsal grupların yoksulluk kültürünün etkisi altındaki sorunları çözüme kavuşturulmaktan ziyade kent içinde farklı mekanlara taşınmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri bağımlı kentin fiziksel ve mekânsal yapısında birtakım yeni değişimlere yol açmış olsa da kentin yapısında görülen izolasyon, eşitsizlik ve bölünmeler giderek daha da derinleşerek artmaktadır.

Bağımlı kentlerdeki yoksulluğun temel sebebinin gelir dağılımındaki adaletsizlik, giderek artan göçler, işsizlik ve doğal afetler olduğu söylenebilir. Az gelişmiş ülkelerde büyüme oranlarında artış olduğu belirtilse de gelir düzeyindeki yetersizliğe bir çözüm bulunmamaktadır. Yoksulluğa çözüm bulmaktan ziyade, yoksulluğu yöneten politikalar uygulanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde büyüme oranlarındaki artışa paralel yoksulluğun da derinleşerek artması, uygun sosyal politikaların da uygulanmadığını göstermektedir. Kentsel alanlara göç ederken, küresel kentin sunmuş olduğu ekonomik ve sosyal imkanlara ulaşmayı tasarlayan, ancak dezavantajlı ve yoksul bir toplumsal grup haline dönüşen grupların yoksulluklarını giderici ekonomik ve sosyal politikaların devreye sokulması gerekmektedir. Bu kesimlerin göç etmesinin altında yatan kentin sağlamış olduğu olanakların, bu gruplara kırsal yerleşim alanlarında iktisadi ve sosyal politikalarla sunulması büyük ölçüde dengesez göçleri önleyebilecektir.

Endüstrileşme, hızlı nüfus artışı, kırsal bölgelerden kentsel bölgelere olan göç ve gecekonduların ortaya çıkması aralarında nedensellik ilişkisi bulunan değişkenlerdir. Endüstrileşme, kırsal bölgelerden kentsel alanlara olan göç, metropol kentlerde yaşayanların sayısını yükseltmekte, ancak bu durum gecekondulaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle toplumsal açıdan büyük bir sorunu oluşturan bu duruma neden olan etkenlerin analiz edilerek, çözüm tedbirlerinin buna göre oluşturulması gerekmektedir.

Gecekondulaşma sorununun kökeninde Bağımlı Kentleşme ve kırsal bölgelerden kentsel alanlara yönelen göç bulunmaktadır. Tarım sektöründe ortaya çıkan iktisadi dengesizlikler, kırsal alanlardan kentlere göçün de temel nedenini oluşturmaktadır. Gecekondu sorunları sadece kentleşme politikaları ile çözüme kavuşturulamayacağından iktisadi ve sosyal politikalarla da desteklenmesi gerekmektedir. Tarım kesiminde gelir düzeyini yükseltecek siyasi, sosyal ve iktisadi önlemlerle göçlerin durdurulması, hiç kuşkusuz gecekondulaşma sorununun da çözümünü sağlayacaktır.

Küreselleşen kentlerdeki derin yoksulluğu engelleyebilmenin temel şartı günümüzde de devamlı olan sürmekte olan metropol kentlere doğru göçün durdurulmasıdır. Metropol kentlerde alınacak tedbirlerin yanı sıra kırsal bölgelerde toplum kalkınmasının sağlanması ve göçlerin olduğu yerleşim bölgelerinin iktisadi ve sosyal açıdan daha uygun bir hale getirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Kırsal alanlardaki bölgelerin ön plana çıkan özellikleri dikkate alınarak bu bölgeler için en uygun olacak iktisadi planlamanın gerçekleştirilmesi ve kırsal bölgelerden metropol kentlere göçün tersine çevrilmesi gerekmektedir. Küresel metropol kentlere olan göçlerin engellenmesi için bu bölgelerdeki mevcut yerleşim planları dışındaki yerlerin kesinlikle imara açılmaması uygulanabilecek başlıca önlemlerden biridir. Bunun dışında istihdam olanağı sağlayabilecek yatırım projelerinin metropol kentler dışında kalan diğer bölgelere dağıtılması düşünülebilecek bir başka önlem olabilir. Küresel kentlerdeki derin yoksulluk ve plansız kentleşme, gelir dağılımındaki adaletsizlik ile giderek artmıştır. Hızlı kentleşmeye entegre olamayan dezavantajlı toplumsal gruplar, gecekondu bölgelerinde toplanmış ve izole bir toplum yapısını oluşturmuşlardır. Bu nedenle gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltici ve gelirin yeniden dağılımını sağlayacak mekanizmaların devreye sokulması ve küresel kentlerdeki dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikaların uygulamaya girmesi son derece önemli olmaktadır.

Kentleşme ve konut politikalarına ilişkin olarak uygulamaya konulacak politikalar, çarpık ve düzensiz kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların dikkate alınarak uygulamaya konulmalıdır. Bağımlı kentleşmeye yönelik sorunlar çözümlenmeye çalışılırken sorunlar bir bütün olarak ele alınarak, çözümler oluşturulmalıdır. Kentlere yönelik uygulamaya konulacak politikaların sıkı bir şekilde takip edilmesinin yanı sıra merkezi bir otoriteye de denetim mekanizmasının verilmesi ve rasyonel bir kentleşme politikasının rayına oturtulması gerekmektedir. Kentleşme politikası devreye sokulduğunda siyasi iktidarla, yerel yönetimlerin birbirleriyle koordineli bir şekilde çalışması, kentlere ilişkin temel sorunların çözüme kavuşturulması açısından son derece önemlidir.

Kaynakça

- Alamanda, A.(2021).** The effect of economic growth on income inequality: Panel data analysis from fifty countries. *Info Artha* 1(5).
- Aslanoğlu, R. A. (2000).** Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: Ezgi Kitabevi
- Bahçeci, H. I. .(2018).** “Bağımlı Kentleşme”, Mamur Işıkcı, Yasemin ve Esmeray Alacadağlı (Der.). *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*. İstanbul: Astana Yayınları, 41-47.
- Bahçeci Başarmak, H.I. (2020).** Bağımlı Kentleşme, Kent Hakkı ve Kentsel Dönüşüm. *Memleket Siyaset Yönetim*, 15(34), 217-242.
- Barro, R.J., (1999).** Inequality, Growth, and Investment. NBER Working Paper 7038.
- Barro, R.J., (2000).** Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth* 5(1), 5-32.
- Bıçkı, D.(2005).** Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(1), 104-137
- Cansever, T.(1996).** Habitat II Konferansı ve Türkiye’nin Yerleşim Sorunları. İstanbul: İz Yayınları.
- Castells, M. (1979).** The Urban Question- A Marxist Approach. London: MIT Press
- Castells, M.(1997).** Kent, Sınıf, İktidar. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cerimovic, V.L. (2011).** Kentleşme veya Söзде Kentleşme. *NASLEDE* 8(17), 39-63.
- Demirci, E.(2013).** Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu ve Gecekonduya Alternatif Çözümler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergun, C.(2009).** Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları ve Gülsuyu Mahallesi Örneği. VI.Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar, Bildiriler Kitabı(e-kitap). 1-3 Ekim 2009, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi,(<http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/izlec.php?kitap=1&tip=makale&cid=19>), 942-943.
- Erkan, H. (1994).** Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme. İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Es, M., Güloğlu, T. (2004).** Bilgi Toplumu Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi*, 8(1), 79-93.
- Fırat, A.S.(2014).** **Doğayı Ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Pratikleri.** *Tesam Akademi Dergisi* 1 (2) , 31-64
- Fukuyama, F.(1999).** Tarihin Sonu ve Son İnsan. Çev. Dicleli, Z. İstanbul: Gün Yayınları

- Fukuyama, F.(2009).** Büyük Çözülme. Çev. Kaya, H. İstanbul: Profil Yayınları
- Harvey, D. (2012).** Sermayenin Mekânları. (Çev. B. Kıcı, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel) İstanbul: Sel Yayıncılık
- Jean, S., Causa, O., Jimenez, M. and Wanner, I. (2007).** Migration in OECD Countries: Labour Market Impact and Integration Issues. OECD Economics Department Working Papers, No. 562, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/18151973>
- Karabulut, A.(2023).** OECD Ülkelerinde Kentleşme ve Gelir Eşitsizliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keleş, R.(1980).** Kent Bilimleri Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Keleş,R.(2014).** 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu. İstanbul: Cem Yayınevi
- Keleş, R.(2016).** Kentleşme. Ersoy, M. Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Ninova Yayınları, 211-212
- Kıray, M. (1982).** Gecekondu, Azgelişmiş Ülkelerde Hızlı Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe. Ankara: Toplumbilim Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kongar, E.(1982).** Kentleşen Gecekondu ya da Gecekondulaşan Kentler Kentsel Bütünleşme. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No:4
- Kuyucu, T., Ünsal, Ö.(2011).** Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası’nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş. *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa*.
- Der: Göktürk, D., Soysal,L., Türel, İ. İstanbul: Metis Yayınları, 85-106.
- Laborit, H .(1990).** İnsan ve Kent. Çev. Onaran, B. İstanbul: Payel Yayınları.
- Lall, S.V, Selod, H., and Shalizi, Z. (2006).** Rural-Urban Migration in Developing Countries: A Survey of Theoretical Predictions and Empirical Findings. World Bank Policy Research Working Paper. No. 3915. <http://hdl.handle.net/10986/8669>
- Mc Harg, Ian L.(1969).** İnsanların Şhrinde Tabiatın Yeri. Modern Şehir ve İnsan Sağlığı. Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları.
- Sallan Gül, S., Kahraman, F.(2013).** Kent İçin Sosyal Adaleti Savunmak ya da David Harvey Üzerinden Kentsel Adaleti Okumak. Kent Üzerine Özgür Yazılar. Der: Ergun, C., Güneş, M.,Dericioğulları Ergun, A. İstanbul: Bağlam Yayınları, 257-277.
- Tümtaş, M.S., Ergun, C.(2016).** Küreselleşme ve Kentlere Etkileri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2016(37), 135-150
- Türkdoğan, O.(1982).** Ayaktakiler be Karanlıktakiler. İstanbul: Üçlü Neşriyat.

- Wan, G., Zhang, X., Zhao, M.(2022).** Urbanization can help reduce income inequality. *Urban Sustainability*, 2(1).
- Wirth, L.(2002).** Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. Çev: Duru, B., Alkan, A. Ankara: İmge Yayınları.
- World Social Report (WSR) (2020).** Inequality in a Rapidly Changing World United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- Yasa, İ.(1970).** Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 1970(25),9-18
- Yıldırım,E.(2006).**“Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm”, Planlama, s.7-24,http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/b0a59ddf11c58e7_ek.pdf (01.02.2025).
- Yücel, A. (1996).** Cumhuriyet Dönemi İstanbul’unda İmar ve Modernleşme. Görüş 28, Kasım-Aralık İstanbul.

Dezavantajlı Gruplar İçin Sosyal Belediyecilik: Türkiye’den Örnek Belediyeler

Cumhur Havan¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışının dezavantajlı gruplara yönelik uygulanmasını ve başarılı örneklerin diğer belediyelere nasıl ilham kaynağı olabileceğini incelemektedir. Türkiye’de sosyal belediyecilik, yerel yönetimlerin sosyal devlet ilkelerine uygun olarak toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve dezavantajlı grupların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Çalışma, belediyelerin sosyal hizmet projelerini, sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık destekleri, engelli bireylere yönelik özel programlar ve yaşlı bakım hizmetleri gibi geniş yelpazede sundukları hizmetleri ele almaktadır. Araştırma, sosyal belediyecilik uygulamalarının etkinliğini ve kapsamını değerlendirerek, toplumsal bütünleşme ve sosyal adaletin sağlanmasına katkılarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu hizmetlerin sadece dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel refah seviyesini yükseltme potansiyelini de vurgulamaktadır. Çalışma, başarılı sosyal belediyecilik örneklerinin yaygınlaştırılması ve diğer belediyelere örnek teşkil edecek uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, sosyal belediyecilik uygulamalarının daha da geliştirilmesine ve toplumun tüm kesimlerine eşit hizmet sunulmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, sosyal belediyecilik anlayışının yaygınlaştırılması, toplumsal refahın artırılması ve sosyal adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

GİRİŞ

Kentler, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin en belirgin şekilde gözlemlendiği mekânlardır. Dezavantajlı gruplar, bu eşitsizliklerden en fazla etkilenen topluluklar arasında yer almakta ve kent yaşamına tam anlamıyla katılım sağlamakta zorluk çekmektedir. Engelliler, yaşlılar, kadınlar, göçmenler,

1 Dr. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, cumhurhavan@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-3289-4523>

düşük gelirli bireyler ve diğer kırılgan gruplar, kentlerde barınma, eğitim, sağlık, ulaşım ve istihdam gibi temel haklara erişimde çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada, sosyal belediyecilik anlayışı, dezavantajlı grupların kent yaşamına daha eşit şartlarda katılımını sağlamak için kritik bir rol üstlenmektedir.

Sosyal belediyecilik, geleneksel belediyecilik anlayışının ötesine geçerek, toplumsal dayanışmayı güçlendiren, kapsayıcı ve insan odaklı politikalar geliştirmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Türkiye’de bazı belediyeler, dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmaya yönelik örnek uygulamalar geliştirmiş ve bu uygulamalar ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekmiştir. Bu bölümde, Türkiye’deki bazı belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik sosyal belediyecilik uygulamaları ele alınacak, başarılı örnekler analiz edilerek sosyal belediyeciliğin kentlerdeki eşitsizlikleri azaltma potansiyeli tartışılacaktır.

Bu çalışma, sosyal belediyeciliğin dezavantajlı gruplar açısından neden önemli olduğunu ortaya koymayı ve yerel yönetimlerin sosyal politikalar aracılığıyla nasıl daha kapsayıcı bir kent ortamı oluşturabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Türkiye’den seçilmiş belediye örnekleri üzerinden yapılan analizler, sosyal belediyecilik anlayışının güçlendirilmesine yönelik öneriler sunarak, dezavantajlı grupların hizmetlere erişimini kolaylaştırarak eşitsizlikleri azaltmayı ve bu minvalde gelecekteki yerel yönetim politikalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel analiz yaklaşımlarından biri olan söylem analizi yöntemi benimsenmiştir. Söylem analizi, 1940’lı yıllarda sosyolojik araştırmalarda kullanılmaya başlanmış, 1960 ve 1970’lerde ise toplumsal yapıyı ve dinamikleri anlamlandırmak amacıyla daha kapsamlı bir metodolojiye dönüşmüştür. Bu yöntem, yalnızca yazılı ve sözlü metinlerin içeriğini çözümlemeyi değil, aynı zamanda bağlamsal ve ideolojik katmanlarını da incelemeyi hedefler. Geleneksel içerik analizinden farklı olarak, söylem analizi bireylerin ve kurumların dil aracılığıyla ürettikleri anlamları, bu anlamların güç ilişkileriyle nasıl şekillendiğini ve toplumsal yapılar içinde nasıl yeniden üretildiğini ele alır. Alanın öncülerinden Michel Foucault ve Teun A. Van Dijk tarafından geliştirilen teknikler, çalışmada temel referans noktası olarak benimsenmiştir. Foucaultcu söylem analizi, söylemin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda iktidarın tesis edilmesi ve sürdürülmesinde kritik bir rol oynadığını savunur. Bu bağlamda, söylemlerin ardındaki bilgi ve iktidar ilişkilerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir arkeoloji

anlayışı geliştirmiştir. Öte yandan, Van Dijk'in söylem analizi yöntemi, dilin toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini inceleyerek özellikle medya, siyaset ve kurumlar gibi güç odaklarının söylemleri üzerinden ideolojik yapıların çözümlenmesini sağlar. Söylem analizi, bireylerin ve grupların sosyal gerçeklikleri nasıl algıladıklarını ve bu algıların nasıl şekillendirildiğini anlamaya yönelik güçlü bir araçtır. Bu çerçevede, dilin kurumsal yapı ve gündelik hayat arasındaki ilişkileri nasıl inşa ettiğini ve yeniden ürettiğini araştırır. Özellikle güç mekanizmalarının kurumsallaşma biçimleri, sosyal risk altındaki bireyler ve dezavantajlı gruplar üzerindeki tahakküm ilişkileri gibi konular, söylem analizinin yoğun olarak kullanıldığı alanlar arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, söylem analizi yöntemi, sosyal bilimler alanında giderek yaygınlaşan ve derinlemesine analiz yapmaya olanak tanıyan bir araştırma aracı olarak değerlendirilmektedir (Gül ve Nizam, 2021, s.196).

Sosyal Devlet Kavramı

Tarih boyunca insanlık; savaşlar, doğal afetler ve salgınlar gibi krizlerle karşı karşıya kalmış ve bu tür olumsuzluklar hem bireylerin sosyal yaşamını hem de toplumların yapısal dengelerini derinden sarsmıştır. Toplumsal düzenin bu süreçlerde geçirdiği dönüşümler, devletlerin yapı ve işlevlerinin de değişmesine yol açmış, onları daha etkin müdahale mekanizmaları geliştirmeye zorlamıştır. Devlet, kriz anlarında yalnızca düzeni koruyan bir otorite olarak değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir aktör olarak hareket etmelidir. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak adına doğrudan müdahalelerde bulunmalı, bozulan toplumsal yapıyı onarıcı politikalar geliştirmelidir. Böylece, krizlerin yarattığı yıkıcı etkiler hafifletilirken, yoksulluk, toplumsal dışlanma, ekonomik dengesizlikler ve cinsiyet temelli eşitsizlikler gibi sorunlarla mücadelede de etkin bir rol üstlenmiş olur. Devletin bu süreçteki sosyal yönünü güçlendirmesi, toplumsal refahın korunması ve krizlerin uzun vadeli etkilerinin minimize edilmesi açısından hayati bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal devlet, vatandaşlarının siyasi, ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımını teşvik eden, onlara insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri için yeterli gelir ve yaşam standartlarını sağlamayı amaçlayan bir devlet modelidir. Toplumsal adaletin ve eşitliğin tesis edilmesini öncelikli hedeflerinden biri olarak gören sosyal devlet, bireylerin refahını artırmak ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek adına çeşitli mekanizmalar geliştirir (Öztürk ve Gül, 2012, s.378).

Bu bağlamda, sosyal devlet; yoksulluk ve yoksunlukla mücadele, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma, fırsat eşitliği ve toplumsal cinsiyet adaleti, sosyal bütünleşmenin sağlanması ve kapsayıcı bir sosyal güvenlik sistemi inşa edilmesi gibi temel amaçları gerçekleştirmek için aktif politikalar üretir. Böylece bireyler arasında sosyal ve ekonomik uçurumları azaltarak toplumun her kesiminin temel hak ve hizmetlere eşit şekilde erişimini güvence altına alır.

Sosyal Belediyecilik Kavramı

Sosyal belediyecilik anlayışının temelleri, 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan sosyal devlet kavramına dayanmaktadır. Sanayi Devrimi'nin yol açtığı toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm üretmek amacıyla sosyal politika anlayışının giderek önem kazandığı görülmüştür. Daha önce de ifade edildiği gibi, sosyal devlet, toplumsal refahı artırmak ve bireyler arasında sosyal adaleti sağlamak amacıyla çeşitli sosyal politikalar uygulayan bir devlet modelidir. Ancak, hızlı sanayileşme, kırsaldan kentlere yoğun göç dalgaları ve sanayi kentlerinde nüfusun hızla artması, merkezi kamu yönetiminin sosyal politika hizmetlerini yaygın ve etkili bir biçimde sunmasını zorlaştırmıştır. Bu noktada, sosyal devletin yerel ölçekteki yansıması olarak yerel yönetimler devreye girmiş ve sosyal politika uygulamalarında devletin en önemli destekleyicileri hâline gelmiştir (Koçak ve Kavi, 2014, s.36). Yerel yönetimlerin, doğrudan kent sakinleriyle temas hâlinde olması, sosyal belediyecilik anlayışının gelişmesine ve halkın ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkin çözümler üretilmesine olanak tanımıştır.

Literatürde farklı şekillerde tanımlanan sosyal belediyecilik kavramı, çeşitli açılardan ele alınmış olmakla birlikte, öne çıkan ortak tanımlardan biri şu şekildedir: Sosyal belediyecilik, yerel yönetimlere sosyal alanlarda planlama ve düzenleme sorumluluğu yükleyen, kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevre koruma gibi sosyal alanlara yönlendirerek toplumsal refahın artırılmasını hedefleyen kapsamlı bir belediyecilik anlayışıdır.

Bu model, işsizler ve kimsesizler için yerel yönetimler aracılığıyla sosyal yardımlar sağlanmasını, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin güçlendirilmesini, bireyler ve toplumsal gruplar arasındaki sosyal güvenlik ve adalet mekanizmalarının desteklenmesini amaçlayan bilinçli politikaları içermektedir (Akdoğan, 2002, s.44). Aynı zamanda, sosyal devlet anlayışının yerel düzeydeki karşılığı olarak sosyal belediyecilik, sunduğu sosyal içerikli mal ve hizmetlerle vatandaşların yaşam kalitesini artırmayı, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltmayı ve sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen bir yönetim modelidir (Pektaş, 2010, s.6).

Bu bağlamda, sosyal belediyeçilik yalnızca altyapı ve kentsel hizmetlerin sunulmasıyla sınırlı kalmayıp, toplumsal eşitsizlikleri gidermeye yönelik sosyal yardım, eğitim, sağlık ve istihdam destek programlarını da kapsayan geniş bir perspektife sahiptir.

Sosyal belediyeçilik, yerel yöneticilere politika geliştirme, uygulama ve yerel sorunlara çözüm üretme gibi yeni ve çeşitli sorumluluklar yükleyen bir anlayıştır. Bu kapsamda, yerel yönetimlerin en önemli unsurlarından biri olan belediyeler, hizmet sunumlarını “sosyal yardım” ve “sosyal hizmet” olmak üzere iki temel başlık altında gerçekleştirmektedir.

Sosyal yardım, bireylerin ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına destek olmak amacıyla yapılan ve muhtaç bireyleri zamanla kendi kendilerine yetebilecek bir duruma getirmeyi hedefleyen yardımlardır. Sosyal hizmet ise bireylerin ve toplumun gelişimini sağlamak, toplumsal eşitsizlikleri gidermek ve yaşam standartlarını yükseltmek için yapılan kapsamlı çalışmaları ifade eder.

Bu bağlamda, sosyal belediyeçilik, belde sınırları içinde yaşayan bireylerin fiziksel, sosyal ve ekonomik koşullarını dikkate alarak, onların maddi ve manevi gelişimlerine katkıda bulunmayı, özellikle dezavantajlı gruplar için insan onuruna yakışır bir yaşam standardı oluşturmayı amaçlayan bir yönetim modelidir.

Belediyeler tarafından sunulan sosyal belediyeçilik hizmetlerinin kalitesi, çeşitliliği ve etkinliği, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Belediyelerin mali kaynakları, personel niteliği, yerel halkın eğitim ve kültür seviyesi gibi unsurlar, hizmetlerin kapsamını ve etkinliğini doğrudan etkilemektedir (Negiz, 2011, s.326).

Sosyal Belediyeçiliğin Temel Fonksiyonları

Sosyal devletin, sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emek gücü ile geçimini sağlayan bireylerin korunması ve refah seviyesinin artırılması yoluyla sosyal eşitsizlikleri giderme işlevini üstlendiğine değinmiştik. Sosyal belediyeçilik anlayışı ise, sosyal devlet kavramının yereldeki en önemli tamamlayıcı ve uygulayıcı aracı olarak değerlendirilebilir. Günümüzde merkezi yönetimler, giderek artan bir şekilde yetkilerini, vatandaşlara en yakın hizmet birimi olan yerel yönetimlere devretmeye başlamıştır. Merkezi yönetimlerin sosyal politika alanından uzaklaşmasıyla birlikte, belediyelerin bu alandaki sorumlulukları artmış ve daha fazla sosyal politika uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu süreçte, yerel yönetimler devraldıkları görev ve yetkileri etkin bir şekilde yerine getirebilmek için yeni politika araçları geliştirmiş, böylece sosyal belediyeçilik alanında önemli değişim ve gelişmeler

yaşanmış, hizmet kalitesi artmıştır. Günümüzde vatandaşlar birçok sosyal hizmeti belediyelerden talep etmekte, aldıkları hizmetler ise yasal çerçeveye güvence altına alınmaktadır (Keleş, 2008, s.42).

Bu bağlamda sosyal belediyeciliğin fonksiyonlarını beş temel başlık altında toplayabiliriz;

1. Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon
2. Yönlendirme ve Rehberlik Etme
3. Yardım Etme ve Gözetme
4. Yatırım Yapma
5. Belediye – Halk İletişimi

Bu fonksiyonları kısaca açıklamak gerekirse:

1. Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon: Sosyalleşme kavramı, bireyin yaşadığı toplumdaki hukuki, ahlaki ve kültürel normlara uygun şekilde davranmayı öğrenme sürecini tanımlar. Aynı zamanda, bireyin toplumda sahip olduğu sosyal statü ve rollerine uygun davranma becerisini kazandığı bir süreçtir. Sosyalleşme sürecinden dışlanan bireyler, toplumsal hayatta çeşitli sorunlar yaratabilir ve toplumun dengesini bozabilirler. Bu bağlamda yerel yönetimler, toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlamak adına bireylere toplumsal normlara uygun davranışları öğrenme ve ortak kurallara göre yaşama alışkanlıkları edinme konusunda önemli bir rol üstlenebilirler. Belediyeler, sosyal kontrol mekanizması olarak, bireylerin toplumla uyum içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla sosyo-kültürel çevreye uygun hareket etmeleri için çeşitli adımlar atabilirler. Belediyeler, sahip oldukları yasal yetkilerle kural koyma ve bu kurallara aykırı davranışlara karşı yaptırımlar uygulama yeteneğine sahiptirler. Bu yaptırımlar, sosyal sorunların çözümüne yönelik çeşitli sosyal ve kültürel hizmetlerle pekiştirilebilir. Belediyeler, halkı bilgilendirme toplantıları, kent konseyleri, halk meclisleri, iş yeri ziyaretleri, kültür gezileri, mahalle kütüphaneleri, afişler ve duyurular gibi araçlarla bilgilendirerek, daha etkin ve yoğun mesajlar verebilirler (Pektaş, 2010, s.14).
2. Yönlendirme ve Rehberlik Etme: Beldelerinde yaşayan insanların, özel hayatlarında veya sosyal ve kamusal alanlarda karşılaştıkları problemlerin çözümünde belediyeler önemli bir role sahiptir. Belediyeler, sosyal danışmanlık hizmetleri sunarak halkı, sorunların çözüm adresleri konusunda bilgilendirme işlevini yerine getirebilirler

(Akdoğan, 2002, s.35). Ayrıca, çocuklar ve gençler için eğitim, meslek, sanat ve spor alanlarında yönlendirme yaparak onların gelişimlerine katkıda bulunurlar. Aile danışmanlığı birimleri aracılığıyla, evlilik ve genetik hastalıklar gibi konularda da bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri sunmaktadırlar. Belediyeler, bireysel ve sosyal hak arama konusunda da vatandaşlara rehberlik ederler. Seslerini duyurma ve farkındalık oluşturma gibi konularda sahip oldukları duyuru araçlarını kullanarak, sosyal belediyeçiliğin yönlendirme ve rehberlik etme işlevini etkin bir şekilde yerine getirebilirler.

3. Yardım Etme ve Gözetme: Yerel yönetimler, bölgelerinde yaşayan engelli, yardıma muhtaç, yoksul, işsiz ve mesleksiz kişileri öncelikle tespit ederler. Bu kişilerin durumları hakkında izleme yaparak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği halinde gerçek ihtiyaç sahiplerini gözetirler. Gelir seviyesi en düşük olanlardan başlayarak, temel ihtiyaçlar olan barınma, yiyecek, yakacak, sağlık malzemeleri, ilaç, okul malzemeleri gibi yardımları bu kişilere ulaştırırlar. Belediyelerin yoksul ve fakir insanlara aynı veya nakdi yardımlarda bulunması, toplumda duyarlılık seviyesini artırır. Belediyeler, yardım duygusu gelişmiş ve maddi durumu iyi olan insanlara, dernek ve vakıflara yol göstererek, toplumdaki yardımlaşma ve dayanışma duygularının gelişmesine katkı sağlarlar. Son yıllarda, yaşlılar ve engellilere evde bakım hizmetleri, kişisel temizlik, ev temizliği gibi yardımlar da yapılmaktadır. Ayrıca, ibadethaneler, okullar gibi toplu yaşam alanlarına temizlik başta olmak üzere çeşitli hizmetler sunulmaktadır (Beki, 2008, s.40).
4. Yatırım Yapma: Yerel yönetimler, toplumda yaşanan işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi mali sorunları tek başlarına tamamen çözemeyebilirler; çünkü bu alanda teknik ve maddi kaynakları sınırlı olabilir. Ancak, bu problemlerin etkilerini hafifletecek ve çözümü kolaylaştıracak çeşitli hizmetler sunabilirler. Örneğin, bölgelerindeki iş gücü ihtiyaçlarını belirleyerek işverenlerle iş arayanları buluşturabilir, işsiz bireyler için mesleki eğitim kursları düzenleyebilirler. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan bireylerin yaşamlarını iyileştirmek amacıyla üretici satış noktaları, halk ekmek fabrikaları, aşevleri, yaşlılar ve engelliler için bakım ve koruma evleri ile sağlık merkezleri gibi tesisler inşa edebilirler. Ayrıca, kütüphaneler, kültür ve sanat merkezleri, bilgi evleri, beceri geliştirme atölyeleri ve uygulama merkezleri gibi yatırımları hayata geçirerek, vatandaşların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verebilirler. Bu tür projeleri planlayıp uygulayarak, belediye sınırları içinde yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmeyi

hedeflerler. Böylece, yerel toplulukların sosyal ve kültürel taleplerini karşılamak için önemli adımlar atmış olurlar (Erdaş, 2024, s.26).

5. **Belediye – Halk İletişimi:** Yerel yönetimler ve halk arasındaki iletişim, sosyal belediyecilik kapsamında büyük öneme sahiptir. Halkla bütünleşme, kaynaşma ve dayanışma, sosyal belediyecilik faaliyetlerinin planlanıp hayata geçirilmesi için önemlidir. Yerel yönetimlere aday olanlar, oy istemek için halkla buluşmak zorundadır. Belediye yönetimine talip olan veya seçilen kişiler, halkla ilişkiler konusuna özel önem vermelidir. Belediyeler ve halk arasındaki iletişimin etkin olması, verilen hizmetlerin anlaşılmasını sağlama, hizmet kalitesini artırma, sorunlara hızlı çözüm getirme ve ayrımcılığı önleme açısından gereklidir. Bu bağlamda basın-yayın ve halkla ilişkiler birimleri önemli görevler üstlenmektedir. Belediyelerin kurduğu başvuru merkezleri, halkın istek ve taleplerini doğrudan iletebildikleri yerler olarak önemli bir işleve sahiptir. Halktan gelen şikâyet, talep ve önerileri ayrımcılık yapmadan ilgili birimlere aktararak hızlıca yanıtlanmasını sağlar (Beki, 2009, s.41).

Dezavantajlı Gruplar

Türk Dil Kurumu'na (2025) göre dezavantaj, avantajlı olmama durumu olarak tanımlanır. Avantaj terimi Fransızca kökenli olup kazanım ve üstünlük anlamlarına gelir. Bu bağlamda, dezavantajın kazanım ve üstünlükten yoksun olma anlamını taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, dezavantaj, bir şeyin veya kişinin diğerlerine göre daha az başarılı olmasına neden olan koşulları veya durumları ifade eder. Bu nedenle, dezavantaj kavramı kişiler arasındaki karşılaştırmalarla netlik kazanır. Dezavantaj ile ilişkili bir diğer kavram ise sosyal dezavantajdır.

Sosyal dezavantaj, yaşam imkânlarına ve kişilerin toplumda tam anlamıyla etkin olabilmesine engel olan zorlukları ifade eder. Bu zorluklar arasında yoksulluk, sağlık durumu bozulması, engellilik, adaletsizlik ve ayrımcılık gibi dezavantajlılık durumları bulunmaktadır (Scutella, WilkinsandHorn, 2009, s.7). Dezavantajlılığın bu şekilde tanımlanması, kişilerin kendi kendilerini idare etme becerilerinin kısıtlandığı anlamına gelmektedir.

Dezavantajlı gruplar kavramı ise Batı literatüründen dilimize tercüme edilmiştir. Dezavantajlı gruplar, ayrımcılık, sosyal dışlanma, sosyal içermeye ve yoksulluk gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş ve literatürde marjinal, sosyal risk veya handikaplı gruplar olarak da adlandırılmıştır. Her ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarının farklılığı sebebiyle, genel kabul görmüş bir dezavantajlı grup tanımı yoktur. Geniş çerçevede, dezavantajlı gruplar, içinde

bulundukları toplumda sosyal, ekonomik ve siyasi alanların dışında kalmakta ve bu alanlara yönelik mekanizmaların dışında yer almaktadır. Dezavantajlı gruplar, toplumun çoğunluğuna göre daha zayıf olan, korunma ve bakıma ihtiyaç duyan, siyaset, istihdam, eğitim, sağlık gibi alanlarda etkin olma konusunda zorluk yaşayan ve bu dezavantajlı durumlar nedeniyle toplum tarafından ayrımcılık veya dışlanmaya maruz kalma riski taşıyan kişi veya grupları ifade eder (Şahin, 2024, s.85).

UNESCO (1998 s.10), dezavantajlı grupları; *“cinsiyet, dil veya etnik köken, ekonomik durum ya da siyasi statü bakımından, ekonomik ve sosyal koşulları diğerlerine göre daha düşük olan bireyler”* olarak tanımlamaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılabacağı üzere dezavantajlı grupların genel kabul görmüş bir tanımının bulunmadığı ve ülkelerin kendi özgün koşullarıyla belirledikleri tanımların olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olur. Dezavantajlılık konusunda, tanımlamada olduğu gibi ülkeler arasındaki bir diğer fark da kimlerin dezavantajlı gruba dahil edileceğidir. Bireylerin dezavantajlı gruplara dahil edilmesinde birçok faktör etkilidir. Kişilerin kendi toplumlarında dezavantaj olarak görülmeyen bir durum, başka bir ülkede dezavantaj sayılabilmektedir. Bu ayrımın yanı sıra, bazı özellikler tüm dünyada bireyleri dezavantajlı statüsüne sokmaktadır. Dezavantajlı gruplar için yapılan tanımlamalar, konunun ele alınış hedeflerine göre farklılık göstermektedir.

Dezavantajlı Grup Kavramı ve Sosyal Hizmet

Her ne kadar “dezavantaj” terimi avantajlı olmama durumunu çağrışırsa da, dezavantajlılık kavramı toplumsal olarak avantajlı olmamaktan ziyade, mevcut kaynaklara fiziksel, sosyal, ekonomik ve toplumsal nedenlerle erişememe ve faydalanamama hâlini ifade etmektedir. “Dezavantajlı grup” ifadesi ise, bu kesimin dezavantajlılık sebeplerine, yaşa, cinsiyete, etnik, dinî ve siyasi konumlarına göre sınıflandırılmasını belirtir. Bu sebeple, Caillods’a göre (1998, s. 11), dezavantajlı gruplar, sosyal ve ekonomik hayata uyum sağlama olasılığı daha düşük olan bireylerden oluşur. Bu gruplar genellikle eğitim, sağlık ve barınma gibi temel hizmetlerden yoksun kalabilmektedirler.

Özbaş (2018, s.1145), dezavantajlılığı yoksulluğun neden olduğu bir sorun olarak tanımlamış ve insanların sosyal yaşamda eğitim, ekonomi ve kültür açısından, toplumun orta ve üst tabakalarındaki bireylere kıyasla olumsuz yaşam standartları yaşadıklarını belirtmiştir. Ayrıca, dezavantajlılığın bireyleri hem içinde bulundukları toplumun imkânlarından hem de küresel ölçekte dünyadaki fırsatlardan mahrum bıraktığını vurgulamıştır.

Sosyal dışlanma, siyasi ve politik nedenlerle kasıtlı olarak gerçekleşebileceği gibi, zamanla oluşan kültürel kalıplar ve önyargılar nedeniyle de meydana gelebilir. Bu durum, birey ile toplum arasındaki bağı zayıflatarak, bireyin toplumdaki hizmetlerden, imkânlardan ve ayrıcalıklardan yararlanamamasına yol açar. Sonuç olarak, sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin toplumla bütünleşmesi engellenir. Bireyleri dezavantajlı duruma düşüren sosyal dışlanma, aynı zamanda bireyin bu dezavantajlı durumunu değiştirmesine de mâni olabilir. Sosyal dışlanma, bireylerin toplumsal hizmetlere erişimini kısıtlamaktadır (Arık ve Taş, 2020, s.17).

Dezavantajlı gruplarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarında odaklanılması gereken temel husus, dezavantajlılığın önlenmesi amacıyla ayrımcılıklar ve bu ayrımcılıkların neden olduğu sosyal dışlanmayla mücadele edilmesinin gerekliliğidir. Sosyal hizmet uzmanları, dezavantajlılığın kendisinden ziyade, onun yol açtığı ayrımcılık ve sosyal dışlanmayla mücadele ederler. Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, sosyal dışlanma, toplumsal bütünleşmeye engel teşkil eden ayrımcılıkların bütünüdür. Bu nedenle, dezavantajlılığı önlemek, sosyal dışlanmanın sebep olduğu ayrımcılıkla mücadele etmek anlamına gelmektedir (Güloğlu, 2020, s.24).

Yukarıdaki açıklamalardan görüleceği üzere tarih boyunca, her toplumda bazı bireylerin diğer insanlardan farklı muamele gördüğüne dair birçok örnek mevcuttur. Ayrımcılık, genellikle ekonomik, siyasi ve kültürel sebeplerle aşağılama, dışlama ve baskı uygulamaya dayanır. Bu tür davranışların ardında, bu bireyleri toplumsal yaşamdan uzak tutma ve özgürlüklerinden mahrum bırakma düşüncesi yatmaktadır. Bu yaklaşım, doğrudan ve dolaylı olarak ayrımcılığa yol açmaktadır. Bu bağlamda belediyelere çok fazla iş düşmektedir zira dezavantajlı grupların topluma entegrasyonunda ve hizmet erişiminde doğrudan bir sosyal politika araçlarıdır.

Türkiye’deki Sosyal Belediyeciliğin Yasal Dayanağı

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası’nda, sosyal devlet vurgusuyla başlayarak, sosyal yardım ve sosyal hizmet çerçevesinde sosyal belediyeciliğin temel dayanağını oluşturan birçok hüküm bulunmaktadır (Hameed vd., 2020, s.235). Özellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, sosyal belediyeciliğin, sosyal hizmet ve sosyal yardımların yasal temelini teşkil etmektedir (Çelik, 2014, s.9). Bu kanunlarla, belediyelerin hizmet alanları tek tek sayılmayarak, genel yetki verilmiştir.

1580 sayılı Belediye Kanunu’nda (Mülga), belediyelerin sosyal yardım ve sosyal hizmet konusundaki görevleri isteğe bağlı tutulurken, hem 5216

sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda hem de 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda, yoksul ve muhtaç kesime ayrılan ödeneğin kullanılması ile engellilere yönelik merkezlerin ve hizmetlerin sağlanması zorunluluğu vurgulanmıştır (Özgökçeler ve Bıçkı, 2012, s.46). 5216 sayılı kanun, önceki yasalardan farklı olarak, büyükşehir belediyelerine “engelli hizmet birimleri” oluşturma görevi vermektedir. Bu sayede, engellilere yönelik hizmetlerin tek bir çatı altında toplanması ve diğer kurumlarla iş birliği yapabilme imkânı belirtilmiştir. Bu birim aracılığıyla, engellileri bilgilendirme, bilinçlendirme, ulaşım süreçlerini kolaylaştırma, maddi ihtiyacı olanlara yardım etme, danışmanlık sağlama ve sosyal ile mesleki alanlarda rehabilitasyon hizmetleri sunma amaçlanmıştır (Aygen, 2014, s.176). Ayrıca, 2006 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği ile bu birimlerin görev alanları netleştirilmiştir.

Türkiye’deki Örnek Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Türkiye’de sosyal belediyecilik, yerel yönetimlerin sadece altyapı ve temel hizmetleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal refahı artırmayı ve dezavantajlı grupların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan bir anlayış olarak öne çıkmaktadır. Sosyal yardımlardan eğitim desteklerine, kadın, çocuk ve yaşlılara yönelik hizmetlerden istihdam projelerine kadar geniş bir yelpazede sunulan bu uygulamalar, yerel yönetimlerin sosyal devlet ilkesini yerelden hayata geçirmesine olanak tanımaktadır. Türkiye’de farklı belediyeler, kendi sosyo-ekonomik ve demografik yapıları doğrultusunda yenilikçi sosyal projeler geliştirerek, kent sakinlerine doğrudan dokunan hizmetler sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye’deki başarılı sosyal belediyecilik uygulamalarını ele alarak, farklı belediyelerin sosyal politika alanındaki yaklaşımlarını ve etkilerini inceleyeceğiz.

Esenler Belediyesi Kimsesizlerin Kimi Projesi: Esenler Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü tarafından yürütülen “Kimsesizlerin Kimi” projesi, ilçede yalnız ve maddi imkânları kısıtlı bireylerin tespit edilmesiyle hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede, belirlenen 22 yaşlı bireyin yaşam alanlarının düzenli aralıklarla temizlenmesi sağlanmış, böylece yalnızlık ve bakım eksikliği çeken bireylerin temel yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak, gerçekleştirilen ziyaretlerde, fiziksel desteğin ötesinde duygusal ve sosyal ihtiyaçların da ön plana çıktığı gözlemlenmiş, bunun sonucunda gönüllü vatandaşların da katılımıyla düzenli ziyaretler planlanmıştır. Proje kapsamında, Esenler Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü bünyesinde “Kimsesizlerin Kimi” hizmet masası kurulmuş ve gönüllü vatandaşların bu masa aracılığıyla başvuru yaparak sürece dahil olmaları sağlanmıştır. Bu proje ile ilçede yaşayan kimsesiz yaşlı bireylerin,

toplumsal dayanışma ruhu içinde gönüllü vatandaşlarla bir araya getirilmesi, yalnızlık duygularının paylaşılması ve sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda, toplumda sosyal sorumluluk bilincinin güçlendirilmesi de projenin temel hedeflerinden biri olmuştur. Dar kapsamda uygulanan ancak düşünsel temeli güçlü olan bu proje, yalnız ve bakıma muhtaç bireyler için yalnızca temiz bir yaşam alanı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal bağlarını güçlendirmeye yönelik anlamlı bir adım olmuştur. Paylaşılan duygular, insani dayanışmanın en yalın haliyle ortaya çıkmasını sağlarken, “yalnız değilsiniz” mesajını hissettirmek sosyal belediyecilik anlayışının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu bağlamda, proje, sosyal belediyecilik ilkelerini hayata geçiren belediyeler için dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir ([http-1](http://1)).

Çankaya Belediyesi Engelsiz Dershane Projesi: Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla hayata geçirilen Engelsiz Dershane projesi, görme engelli bireylerin akademik ve mesleki başarılarını destekleyen önemli bir girişimdir. Çankaya Belediyesi tarafından yürütülen bu proje, ODTÜ, Bilkent, Hacettepe, Gazi, Ankara ve Yıldırım Beyazıt Üniversitelerinden gelen 150 gönüllü öğretmenin katkılarıyla, haftanın her günü özel sınıflarda ücretsiz dersler sunmaktadır. 2022 yılından bu yana pek çok görme engelli öğrenci, bu destekle kamu kurumlarında istihdam edilme fırsatı yakalamış, girdikleri sınavlarda önemli başarılar elde etmiştir. Proje kapsamında, ortaöğretimden liseye geçiş sürecinde olan görme engelli öğrenciler için özel dershaneler de oluşturulmuş, böylece onların eğitim hayatlarında sağlam temeller atılmasına olanak tanınmıştır. Üniversite sınavlarına hazırlanan öğrenciler, bu merkezde aldıkları eğitimle yükseköğretim kurumlarına yerleşmiş, hatta mezun olup meslek hayatına atılan birçok birey olmuştur. Ayrıca merkez bünyesinde, İŞKUR iş birliğiyle bilgisayar ve web tasarımı gibi mesleki kurslar düzenlenmekte, bu sayede öğrenciler gelecekteki kariyerlerinde kullanabilecekleri sertifikalar edinmektedir. Engelsiz Dershane, sadece akademik bir eğitim merkezi olmanın ötesine geçerek, engelli bireylerin topluma kazandırılmasını, ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmelerini sağlamayı amaçlayan bir dayanışma platformu haline gelmiştir. Eğitim gönüllülerinin özverili katkılarıyla güçlenen bu proje, fırsat eşitliği ilkesini hayata geçirerek engelli bireylerin başarı hikâyelerine yenilerini eklemeye devam etmektedir ([http-2](http://2)).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Komşuluk Hakkı Projesi: Dayanışma ve yardımlaşmanın güçlü bir örneği olarak Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen Komşu Hakkı Projesi, toplumsal dayanışmayı güçlendiren örnek uygulamalardan biridir. “Malzemesi belediyeden, pişirmesi sizden” anlayışıyla yürütülen bu proje, kimsesiz,

yardıma muhtaç ve yemek pişiremeyen bireylerin komşularıyla buluşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Proje kapsamında, belediye tarafından belirlenen ihtiyaç sahiplerinin komşularına gıda malzemesi desteği sağlanmakta; komşular, aldıkları bu malzemelerle yemek hazırlayarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. 2017 yılında 50 aile ile başlayan proje, geçen yıllar içinde büyüyerek 2.500 aileye ulaşmıştır. Sadece yemek yardımıyla sınırlı kalmayan bu girişim, komşuluk ilişkilerini güçlendirmenin yanı sıra farklı sosyal sorunların çözümünde de önemli bir rol üstlenmektedir. Proje, yalnız yaşayan bireylerin sadece temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, toplumsal bağlarını da kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, Komşu Hakkı Projesi, ihtiyaç sahibi ailelerin evlerinde yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik çeşitli hizmetleri de içermektedir. Ev tadilatları, yaşlı bireyler için alafanga tuvalet dönüşümleri, engelliler için rampalar, mutfak dolaplarının yenilenmesi ve ev içi boya-badana işleri, proje kapsamında desteklenen ek çalışmalar arasında yer almaktadır. Geleneksel dayanışma kültürünü modern sosyal belediyecilik anlayışıyla birleştiren Komşu Hakkı Projesi, sadece bir yardım faaliyeti olmanın ötesine geçerek sosyal bağları kuvvetlendiren, toplumdaki kırılan grupları destekleyen ve ortak iyiliği teşvik eden örnek bir model olarak öne çıkmaktadır (<http-3>).

Pursaklar Belediyesi Tebessüm Çarşısı Projesi: Pursaklar Belediyesi tarafından hayata geçirilen Tebessüm Çarşısı, ilçe genelinde ihtiyaç sahibi bireyler ve aileler için kapsamlı bir sosyal destek ağı oluşturmayı amaçlayan örnek projelerden biridir. İhtiyaç sahipleri titizlikle tespit edilerek, kendilerine gerekli yardımlar ulaştırılmaktadır. Bu projeye hayırsever kuruluşlar ve bireyler de katkıda bulunarak destek vermektedir. Tebessüm Çarşısı'na yapılan bağışlar arasında ev eşyaları, giyim, ayakkabı ve temel gıda malzemeleri yer almakta olup, bağışçılara yardımların nasıl değerlendirildiğine dair detaylı bilgilendirme yapılmaktadır.

Proje kapsamında sunulan başlıca hizmetler şunlardır:

- ✓ Giysi ve ayakkabı yardımları
- ✓ Gıda desteği (Pursaklar Kart uygulaması)
- ✓ Ev eşyası yardımları
- ✓ Aşevi hizmetleri
- ✓ Bakliyat, bal, un, sucuk gibi temel gıda ürünlerinin dağıtımı
- ✓ Depremzedelere yönelik özel yardımlar

Toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve ihtiyaç sahiplerine destek olmayı amaçlayan Tebessüm Çarşısı, sosyal belediyecilik anlayışının güçlü bir örneği

olarak, paylaşma ve yardımlaşma kültürünü teşvik eden önemli bir model olarak öne çıkmaktadır.

Pursaklar Belediyesi Engelli Sosyal Tesisi ve Engellilere Yönelik Faaliyetler: Engelli çocukların toplumsal hayata uyum sağlamalarını desteklemek ve toplumun engelli bireylere bakış açısını olumlu yönde değiştirmek amacıyla kurulan bu tesis, 2019 yılından itibaren önemli bir sosyal hizmet merkezi olarak faaliyet göstermektedir.

Yıllara göre kayıtlı ve aktif engelli çocuk sayıları şu şekilde artış göstermiştir:

- 2019: 57 kayıtlı, günlük 17 aktif çocuk
- 2020: 64 kayıtlı, ancak pandemi nedeniyle aktif katılım olmamıştır
- 2021: 74 kayıtlı, günlük ortalama 20 aktif çocuk
- 2022: 84 kayıtlı, günlük ortalama 25 aktif çocuk
- 2023: 95 kayıtlı, günlük ortalama 50 aktif çocuk

Tesis bünyesinde engelli çocukların gelişimine katkı sunan çeşitli alanlar ve imkanlar mevcuttur:

- ✓ Kütüphane ve bilgisayar odası
- ✓ Engellilere özel oyun grupları
- ✓ Boyama atölyesi ve müzik odası
- ✓ Günde bir öğün dört çeşit yemek
- ✓ Gün boyu çay, kahve, kek gibi ikramlar

Ayrıca, öğle yemeklerinden sonra şarkı söyleme, dans, müzik ve resim gibi etkinlikler düzenlenmekte, çocukların aileleriyle birlikte katılabilecekleri gezi, piknik gibi sosyal aktiviteler organize edilmektedir.

Pursaklar Belediyesi, ilçe sınırları içinde yaşayan engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için çeşitli projeler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu kapsamda:

- ✓ Evde sağlık hizmetleri sunulmaktadır.
- ✓ Tekerlekli sandalye ve hasta yatağı desteği sağlanmaktadır.
- ✓ Çölyak hastaları için özel gıda çekleri temin edilmektedir (Şahin, 2024, s.143-149).

Keçiören Belediyesi Göçmen Hizmetleri Merkezi: Keçiören Belediyesi, Keçiören Kaymakamlığı ve Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma

Vakfı'nın, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve AB İnsani Yardım Fonu iş birliğiyle hayata geçirdiği Keçiören Göçmen Hizmetleri Merkezi, 13 Aralık 2016 tarihinde kurulmuştur. Merkez, göçmenlere yönelik eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yardım ve hizmetler alanında çalışmalar yürütmekte olup, aşağıdaki destek birimlerini içermektedir:

- ✓ Eğitim ve kurs hizmetleri
- ✓ Sağlık destek birimi
- ✓ Sosyal yardım ve hizmetler
- ✓ Hukuki danışmanlık
- ✓ **İş ve meslek edindirme birimi**
- ✓ Psiko-sosyal destek hizmetleri

Merkez, yıllara göre artan bir katılımıla hizmet sunmaya devam etmektedir:

- 2019: "Göçmenlerle Sosyal Uyum" etkinliği düzenlenmiştir.
- 2020: Merkezdeki kurs ve faaliyetlerden 7.762 kişi yararlanmıştır.
- 2021: Hizmetlerden faydalanan kişi sayısı 8.612'ye ulaşmıştır.
- 2022: Destek alan kişi sayısı 10.241'e yükselmiştir.

Keçiören Göçmen Hizmetleri Merkezi, göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak, temel haklara erişimini kolaylaştırmak ve sosyal uyumu güçlendirmek adına kapsamlı destekler sunarak örnek bir sosyal belediyeçilik projesi olarak hizmet vermektedir (Erdaş, 2024, s.91).

Çankaya'nın Filizleri Projesi: Çankaya Belediyesi, Çankaya'da ikamet eden veya ilçedeki üniversitelerde eğitim gören, maddi durumu yetersiz gençlere burs imkânı sağlamaktadır. 2015 yılından bu yana gerekli koşulları sağlayan 1.174 öğrenci bu burslardan yararlanmıştır. Apartman ve site yönetimleri, iş yerleri ve işletmelerle iş birliği yapılarak öğrencilere kalacak yer, süreli çalışma ve burs desteği sunulmaktadır. Belediye öncülüğünde kurulan Çankaya Yardımlaşma ve Ekonomik Dayanışma Derneği (ÇAYED) aracılığıyla ilçede yaşayan ihtiyaç sahiplerine gıda, üniversite öğrencilerine ev eşyası yardımı yapılmaktadır. ÇAYED, gönüllü bağışçılar ile ihtiyaç sahipleri arasında köprü görevi üstlenerek sosyal dayanışmayı güçlendirmektedir. Çankaya Belediyesi, "yeni nesil belediyeçilik" anlayışını toplumun paylaşma ve dayanışma kültürüyle birleştirerek; üniversite öğrencileri, yaşlılar, engelliler ve kimsesiz bireyler için çeşitli sosyal destek hizmetleri sunmaktadır. Çankaya Belediyesi, gençlere, öğrencilere ve ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal destek

projeleri ile fırsat eşitliğini artırmaya ve dayanışmayı güçlendirmeye devam etmektedir (Erdaş, 2024, s.113).

Dezavantajlı bireylerin daha güvenli, sağlıklı ve sosyal bir yaşam sürmelerine destek olmak amacıyla hayata geçirilen bu projeler, toplumsal dayanışmayı güçlendiren örnek uygulamalar arasında yer almaktadır.

Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Türkiye’deki Temel Sorunları

Türkiye’deki belediyecilik uygulamalarına bakıldığında, hâlâ istenilen başarı seviyesine ulaşamadığı görülmektedir. Türkiye’de büyükşehir belediyesi ve belediye kanunlarında yapılan değişikliklerle yerel yönetimlerin yetkileri genişlemiş olsa da birçok sorun hâlen çözülememiştir (Berkün, 2017, s.594).

Literatür incelendiğinde, Türkiye’deki sosyal belediyecilik alanında karşılaşılan sorunların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu sorunları özetlemek gerekirse:

- Türkiye’de sosyal belediyecilik faaliyetleri genellikle ihtiyaç sahibi ve yoksul bireylere yapılan nakdi yardımlar şeklinde algılanmakta ve böylece meşrulaştırılmaktadır.

- Belediyelerin sunduğu hizmetler, kültürel, sosyal ve fiziksel boyutlarıyla bir bütün olarak değerlendirilmemektedir.

- Sosyal belediyecilikte en sık karşılaşılan sorunlardan biri, belediye yöneticilerinin sosyal politikalara ilişkin bilinç seviyesinin yetersiz olması ve sosyal belediyeciliğe olumlu yaklaşmamalarıdır. Yönetimin sosyal belediyeciliğe dair farkındalığının artmaması, gönüllülük esasını da olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, seçim dönemlerinde değişen yönetimle birlikte uygulanan veya proje aşamasında olan çeşitli hizmetler durdurulmakta ya da değiştirilerek devam ettirilmektedir.

- Yerel yönetimler ile merkezi idarenin birlikte hareket etmemesi ve görev dağılımının doğrudan yapılmaması, kaynak israfına ve çok başlılığa yol açmaktadır. Bu durum, kurumların hizmet sorumluluklarını üstlenmelerinin önüne geçmekte ve halk tarafından hizmetlerin suistimal edilmesini kolaylaştırmaktadır.

- Mali açıdan yetersiz bütçelere sahip olan belediyeler, sosyal belediyecilik faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütememekte ve bu durum belediyeleri merkezi yönetime bağımlı hâle getirmektedir. Artan borç yükleri, belediyelerin kaynaklarını doğrudan bu borçlara yönlendirmesine neden olmaktadır. Özellikle küçük belediyeler sosyal hizmet alanında etkinlik gösteremezken, büyükşehir belediyeleri bu hizmetleri yerine getirebilmektedir.

- Belediyelerin sahip oldukları kapasitelere bakılmaksızın, tüm belediyelerden aynı hizmetlerin beklenmesi ve bu hizmetler için ek kaynak sağlanmaması, hizmet sunumunda sorunlara neden olmaktadır.
- Sosyal belediyeçilik faaliyetlerini yürütecek uzman personelin belediye bünyesinde bulunmaması, kaynak israfına ve başarısız hizmetlere yol açmaktadır.
- Sosyal belediyeçiliğe ilişkin belirli standartların olmaması, belediyelerin bu alanda farklı seviyelerde hizmet sunmasına sebep olmaktadır.
- Belediyeler, seçim dönemlerinde oy potansiyeli oluşturmak ve mali giderlerini azaltmak amacıyla sosyal problemlere yönelik hizmetlerde kısa vadeli ve dönemsel uygulamalar benimsemektedir.
- Belediyelerdeki bürokratik işlemlerin fazlalığı ve vatandaşların bu işlemlere dair bilgisinin yetersiz olması, hizmetlere erişimi zorlaştırmaktadır.
- Belediye sınırları içerisindeki vatandaşların yönetime katılımının olmayışı ve yönetimden uzak kalmaları, belediye faaliyetlerinin denetimini zorlaştırmaktadır. Kent konseylerinin yönetime dahil edilmesi, katılım eksikliğini gidermek amacıyla yapılmış olsa da hâlen istenilen amaca ulaşamamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de sosyal belediyeçilik anlayışı, yerel yönetimlerin sosyal devlet ilkesine uygun olarak toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve dezavantajlı grupların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedefleyen bir yönetim modeli olarak benimsenmiştir. Verdiğimiz örnekler, bu anlayışın nasıl somut uygulamalara dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. Bu çalışma, dezavantajlı gruplara yönelik sosyal belediyeçilik uygulamalarının etkinliğini ve kapsamını analiz ederek, bu tür girişimlerin toplumsal bütünleşmeye ve sosyal adaletin sağlanmasına katkılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal belediyeçilik, toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen ve bu doğrultuda çeşitli hizmetler sunan bir yerel yönetim yaklaşımıdır.

Belediyelerin sosyal hizmet proje uygulamaları, bu yaklaşımın başarıyla hayata geçirildiğini ortaya koyan somut bir örnek olarak incelenmiştir. Belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik sunduğu hizmetler; sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık destekleri, engelli bireylere yönelik özel programlar, yaşlı bakım hizmetleri gibi geniş ve çok yönlü bir yelpazeyi kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, yoksul ve muhtaç durumdaki bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çeşitli yardım programlarını içerir.

Eğitim destekleri, dezavantajlı çocukların ve gençlerin eğitim imkanlarına erişimlerini artırmayı ve onların gelecekte daha iyi fırsatlara sahip olmalarını hedeflemektedir. Sağlık destekleri, dezavantajlı bireylerin sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmayı ve onların sağlık durumlarını iyileştirmeyi amaçlar. Engelli bireylere yönelik programlar, onların günlük yaşamlarını kolaylaştıracak hizmetler ve faaliyetler sunar. Yaşlı bakım hizmetleri ise, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çeşitli destek ve bakım hizmetlerini kapsar. Bu hizmetlerin sağlanması, sadece dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel refah seviyesinin yükselmesine de önemli katkılar sunabilmektedir. Belediyelerin sunduğu bu geniş ve çok yönlü hizmetler, sosyal belediyecilik anlayışının pratikte nasıl başarılı bir şekilde uygulandığını gösteren somut örnekler olarak öne çıkmaktadır.

Ülkemizde maalesef sosyal belediyecilik uygulamaları konusunda hala bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların başında, sosyal belediyeciliğin doğru bir şekilde anlaşılması ve algılanmaması gelmektedir. Günümüzde sosyal belediyecilik, yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine belirli dönemlerde ayni yardım yapmak veya zor durumda olanlara nakdi yardım sağlamak şeklinde yanlış bir algıyla değerlendirilmektedir. Bu anlayış, sosyal belediyeciliğin sadece talep edenlere yardım yapma olarak anlaşılmasına yol açmaktadır. Oysaki sosyal belediyecilik, daha geniş kapsamlı ve sürdürülebilir sosyal politikaların yerel yönetimlerde uygulanmasını içermelidir. Bu bağlamda, belediyeler dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli ve sistematik destekler sağlamalıdır. Eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal entegrasyon gibi alanlarda yürütülen projeler, sosyal belediyeciliğin gerçek anlamda uygulanmasını sağlayarak toplumsal eşitsizliklerin azalmasına ve toplumsal refahın artmasına katkıda bulunabilir.

Bu çalışma, sosyal belediyecilik anlayışının yaygınlaştırılması ve diğer belediyelere örnek teşkil edecek başarılı uygulamaların incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sosyal belediyecilik, yerel yönetimlerin toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanmasında oynadığı kritik rolü vurgular. Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde dezavantajlı gruplara yönelik uygulamalar, toplumsal eşitsizlikleri azaltma ve dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırma amacı güder. Yukarıda verdiğimiz örnek belediyeler, sosyal belediyecilik anlayışının nasıl hayata geçirilebileceğini ve dezavantajlı grupların yaşam kalitesini nasıl artırabileceğini göstermektedir. Bu belediyeler, sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık destekleri, engelli bireylere yönelik özel programlar ve yaşlı bakım hizmetleri gibi geniş ve çok yönlü bir yelpazede hizmetler sunarak toplumsal refahı artırmayı hedeflemektedir. Sosyal yardımlar, yoksul ve muhtaç durumdaki bireylerin temel ihtiyaçlarını

karşılamaya yönelik çeşitli yardım programlarını içerir. Eğitim destekleri, dezavantajlı çocukların ve gençlerin eğitim imkanlarına erişimlerini artırmayı ve onların gelecekte daha iyi fırsatlara sahip olmalarını amaçlar. Sağlık destekleri, dezavantajlı bireylerin sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmayı ve sağlık durumlarını iyileştirmeyi hedefler. Engelli bireylere yönelik programlar, onların günlük yaşamlarını kolaylaştıracak hizmetler ve faaliyetler sunar. Yaşlı bakım hizmetleri ise, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çeşitli destek ve bakım hizmetlerini kapsar. Bu tür uygulamaların yaygınlaştırılması, toplumsal refahın artırılması ve sosyal adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, sosyal belediyeçilik uygulamalarının daha da geliştirilmesine ve toplumun tüm kesimlerine eşit hizmet sunulmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, sosyal belediyeçilik anlayışının yaygınlaştırılması ve başarılı uygulamaların diğer belediyelere örnek teşkil etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2002). *Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik*, Eminönü Bülteni, (Şubat).
- Arık, F. ve Taş, L. (2020). *Dezavantajlı Gruplar ve Dezavantajlılığa İlişkin Sosyolojik Bir Çerçeve*. Ferhat Arık ve Levent Taş (Ed.). Dezavantajlılar ve dezavantajlılık sosyolojisi içinde (s. 7-48). Ankara: Nobel yay.
- Aygen, M. (2014). Sosyal belediyecilik üzerine bir inceleme: Elâzığ Belediyesi örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 173-192.
- Beki, A. (2009). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik (Ümraniye Belediyesi Örneği)*. İstanbul: Sena Ofset.
- Berkün, S. (2017). Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışı. *Şarkiyat Dergisi*, 9/2, 582-598.
- Caillods, F. (1998). *Education strategies for disadvantaged groups: Some basic issues*. UNESCO, International Institute for Educational Planning.
- Çelik, A. (2014). Sosyal belediyecilik anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-20.
- Erdaş, V. (2024). *Türkiye’de Belediyecilik ve Sosyal Politika: Çankaya ve Keçiören Belediyeleri*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gül, S., ve Nizam, K. Ö. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 181-198.
- Güloğlu, K. F. (2017). Kesişimsel yaklaşımla engellilik ve toplumsal cinsiyet Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye karşılaştırması (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi
- Hameed, A., İnan, F. M., ve Develi, A. (2020). Ankara-Keçiören Belediyesinin sosyal belediyecilik uygulaması açısından incelenmesi: 2015-2019 dönemi örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 228-253.
- http-1, <https://esenler.bel.tr/haberler/genel/bu-ilcede-kimse-kimsesiz-degil/> Erişim tarihi: 03.03.2025
- http-2, <https://www.sodem.org.tr/proje-kirilgan-gruplari-desteklenmesi-engelsiz-dershane> Erişim tarihi: 03.03.2025
- http-3, <https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/4691/21/buyuksehir-komsu-hakkiyla-komsulari-bulusturuyor#:~:text=%C5%9Eanl%C4%B1urfa%20B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%20Belediyesi%20K%C3%BClt%C3%BCr%20ve,ve%20yard%C4%B1ma%20muhta%C3%A7lar%C4%B1%20kom%C5%9Fusuyla%20bulu%C5%9Fturuyor.> Erişim tarihi: 03.03.2025

- Keleş, S. (2008). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Ankara Büyükşehir Belediye Örneği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koçak, O., ve Kavi, E. (2015). Sosyal Politika Aktörü Olarak Sosyal Girişimci Belediyecilik. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 26-49.
- Negiz, N. (2011). Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından İsparta Belediyesi Farkındalık Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma. *SDÜ İİBF Dergisi*.
- Özbaş, M. (2018). Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda zorunlu eğitim sürecini etkileyen değişkenler. *Kastamonu Education Journal*, 26(4), 1143-1154. doi:10.24106/kefdergi.43426
- Özgökçeler, S., ve Bıçkı, D. (2012). Kentsel yoksullukla savaşım noktasında politik bir enstrüman: “Sosyal belediyecilik”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 49(565).
- Öztürk, H., ve Gül, H. (2012). Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi? *IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, ss. 377-379.
- Pektaş, E. K. (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akademik İncelemeler Dergisi*, (1).
- Scutella, R., Wilkins, R., & Horn, M. (2009). Measuring poverty and social exclusion in Australia: A Proposed multidimensional framework for identifying socio-economic disadvantage. Melbourne instituteworkingpaper series içinde (s. 1-41). *Victoria: Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research The University of Melbourne*.
- Şahin, D. (2024). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı Bağlamında Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulamalar: Porsuklar Belediyesi Örneği*, Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- UNESCO Statistical Yearbook. (1998). <https://unesdoc.unesco.org/erişim-tarihi:02.03.2025>

The Disadvantaged Position of Children in Urban Areas: Shaping Their Lives in the Shadows of the City

Tuğba Canbulut¹

Abstract

Urban transformation is a process that rapidly changes both physical and social structures, directly affecting children. Children's lives in cities should be seen not only as individuals but also as an essential part of the social fabric. However, in traditional urban planning, children's needs are often overlooked. Fundamental rights such as children's access to safe play areas, educational opportunities, and spaces for social interaction should be prioritized in urban planning. Furthermore, rapid urbanization can create greater risks, especially for children from disadvantaged groups. Child-friendly cities not only enhance children's safety but also strengthen social solidarity and improve overall quality of life. Making the "city and child" relationship an academic agenda is important for social justice and sustainable development. Policies that take this relationship into account contribute to creating more equitable and livable cities.

1. Introduction: The Importance of Making the Urban and Child Dyad an Academic Agenda

Urbanization processes have rapidly changing dynamics, both physically and socially. This transformation has brought forth a series of issues that directly affect not only adults but also children living in cities. The way children live in urban environments reflects a complex structure that necessitates viewing them not only as individuals but also as an essential part of the social fabric. It can be argued that making the urban-child dyad an academic

1 Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, tugba.canbulut@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0055-1684
(Res. Ass. Dr. İstanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work tugba.canbulut@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0055-1684)

agenda holds critical importance in terms of social equality, social justice, and sustainable urbanization. Cities have a significant impact on children's physical and emotional development. However, in traditional urban design and planning processes, the needs of children have often been overlooked. Children are rarely a part of adult-centered agendas, and their living spaces are often relegated to secondary consideration. This omission neglects the important role urban environments play in children's development. The right of children to access safe play areas, educational opportunities, and spaces for social interaction is a critical issue that requires a re-evaluation of urban planning and design. Therefore, making the relationship between "city and child" an academic agenda facilitates a proper understanding of children's position and role within urban contexts.

Urbanization is not just a physical transformation but a process that profoundly affects social and economic structures. Rapid urban growth can deepen social inequalities and expose children, especially those in disadvantaged groups, to greater risks. Poverty, poor-quality education, difficulties in accessing healthcare, and unsafe living environments are some of the primary issues faced by disadvantaged children in cities. Such challenges not only hinder individual child development but also lead to long-term socio-economic issues for society as a whole. Understanding children's place within urban life allows for the identification of these problems and the development of strategies to address them through academic research.

Children's basic rights, such as the right to play, receive education, access healthcare, and grow up in a safe environment, are critical for ensuring social justice. Making the urban-child relationship an academic agenda contributes to the development of policies that support the defense and implementation of these rights. Moreover, advocating for the rights of children in cities can help prevent social exclusion, discrimination, and inequality.

Sustainable development should be viewed not only as an environmental but also as a social phenomenon. Sustainable urban growth can be achieved through child-friendly designs and policies. Child-friendly cities are those that enhance not only children's safety and well-being but also foster social solidarity and improve the overall quality of life in society. Such cities ensure strengthened social relationships, increased environmental sustainability, and equal opportunities for all individuals. Making cities more livable for children will not only impact the current generation of children but also influence the quality of life for future generations. For this reason, addressing children's needs within urban life from an academic perspective is crucial for building a sustainable and equitable society.

Making the urban-child relationship an academic agenda not only improves children's lives but also supports the well-being and social equality of all individuals in society. The living conditions of children in cities can lead to widespread issues affecting the entire population, but these problems can be addressed through appropriate policies and designs. Defending children's rights, implementing the principles of social justice, and creating sustainable urban designs by academically addressing the "city and child" relationship will be the first step toward building more equitable, livable, and socially cohesive cities.

2. The Relationship Between Children and Adults in the City

The city has the potential to place all individuals, in different ways but with similar dynamics, into disadvantaged positions, making them vulnerable or fragile. In this context, a series of situations where children are affected and disadvantaged just like adults signifies not only a social inequality but also a significant violation of children's specific rights and needs. Studies on the socio-economic structures of cities and their effects on children highlight inequalities in children's quality of life (Ortiz et al., 2012). The dynamics of urban life systematically exclude children in the same way as adults. One of the points that needs to be addressed is class-based inequality. Children are directly affected by class-based socio-economic inequalities (Bassok, 2016). Issues such as inadequate income, limited education, and healthcare services can negatively affect children both physically and psychologically. Socio-economic disadvantages are a significant factor that prevents children from leading a qualified and prosperous life. Children are exposed to class-based inequalities within social structures, whether in family or institutional care (Fotso, 2006). Regardless of their social structure, children may become subjects of class-based inequality. This indicates structural inequalities that affect children in the same way as adults' economic pressures (Amso & Lynn, 2017).

Secondly, spatial discrimination is similarly felt in children's living spaces in cities. The accessibility of children's living spaces is directly connected to the public areas provided by the urban environment. Public spaces are important places for children's physical, social, and psychological development. These spaces offer various opportunities, ranging from playing to receiving education, engaging in social interactions, and developing social skills (Chawla, 2015). Research on spatial discrimination has shown that the quality of life for children living in low-income neighborhoods is negatively affected in a manner similar to that of adults (Mela & Toldo, 2019). Spatial discrimination has two dimensions. One is the confinement

of children in low-income neighborhoods to poor living conditions, similar to adults, based on their income level. This situation exposes the direct impact of urban planning on social inequalities (Sarkar, 2024). Public spaces in cities reflect the dynamics of urban life and shape individuals' social interactions. For children, these spaces are not only places to play and have fun but also places where they shape their social identities, learn, and acquire social skills. Public spaces support children's physical and emotional development while enabling them to build social connections. In urban areas, children face significant inequalities in accessing basic services such as schools, parks, and healthcare, preventing them from fully benefiting from the opportunities available in the city. The way spatial discrimination affects children mirrors the class-based and spatial divides experienced by adults (Troutt, 2017). The second dimension of spatial discrimination is the failure of cities to create safe spaces for children. Difficulties in accessing safe spaces for children lead to increased social exclusion and security threats (Johnston, 2008). Environmental pollution and the lack of green areas in urban areas threaten children's health, negatively affecting their quality of life in the same way as adults. Studies on the effects of environmental factors on children's health indicate that elements such as air pollution and water pollution lead to serious health problems for children (Sram et al., 2013). Factors such as air pollution, water contamination, and noise pollution have harmful effects on children's physical health, just like adults. When children are deprived of sufficient play areas and outdoor activities, they may experience developmental delays. Environmental threats negatively impact both adults and children. While environmental threats make adults' lives difficult, children are similarly affected by these threats.

On the other hand, violence in urban life, particularly in neighborhoods with high crime rates, directly affects not only adults but also children. Witnessing violent events has long-term psychological effects on children, and such traumas can negatively impact their social development (Milam, 2010). Just as adults try to cope with violent crimes, children witness violent events in their environments, and this threatens their safety (Riggio, 2002). Children, like adults, may face dangers such as drug use, street conflicts, and other hazards. Studies have shown that such environmental threats jeopardize children's safety and lead to psychological trauma (Hillis et al., 2016). These security threats prevent children from growing up and developing healthily while exposing them to psychological trauma. The impact of unsafe environments experienced by adults also threatens children similarly.

Children's access to educational rights is also subject to social and economic pressures in urban areas, just like adults. Children living in poor neighborhoods face educational inequalities. Studies have shown that obstacles to children's educational rights lead to their social exclusion (Tieken, 2017). Particularly in areas with high dropout rates, children may, like adults, be forced into mandatory work life. This situation increases the risk of being deprived of educational rights and further contributes to social exclusion.

The inadequacy of transportation infrastructure in urban areas similarly affects children as much as it affects everyone else in the city (Hillman et al., 1990). Several studies indicate that transportation creates a significant barrier, especially for disadvantaged children, negatively impacting their quality of life (Rosenblatt & DeLuca, 2012). Children living in neighborhoods far from city centers may have to travel long distances to go to school, access healthcare, or participate in social activities. Those living in city centers may also get lost among the crowds due to inadequate infrastructure, limiting their access to services. This situation makes children's daily lives more difficult, offering an experience similar to the transportation struggles adults face. The barriers faced in transportation deprive children of the opportunities available in the city and place them in a disadvantaged position.

The situations in which children are similarly affected and disadvantaged as adults in urban areas not only represent violations of children's fundamental rights but also limit their opportunities as subjects. In this context, it is emphasized that children's rights and needs should be taken into account in urban planning (Bartlett, 2002). To combat these inequalities, it is crucial to develop fair and inclusive policies in urban planning that address children's needs. Developing equitable policies in the design of children's living spaces in urban planning plays a critical role in reducing future social inequalities (González-Carrasco, 2023). The living spaces and opportunities for children in cities should not be shaped in the same way as for adults; instead, solution-oriented steps should be taken, considering the specific inequalities faced by children.

3. Which Child Are We Talking About?

Children form one of the most dynamic and variable groups within society. However, children defined by the age range of 0-18 years possess vastly different conditions, experiences, and capabilities. The contexts in which children find themselves shape their physical, psychological, and social development processes, and at the same time, social inequalities and

opportunity disparities can also affect these processes (UNICEF, 2019). To understand that children have different living conditions, it is necessary to recognize that each child's capabilities, access to resources, struggles against gender inequality, social class, status, geographical conditions, cultural practices, and political structures all constitute distinct contexts (Nussbaum, 2011).

Capabilities refer to the extent to which children can access the opportunities and resources available in their environment (Sen, 1999). Families' economic and social situations directly affect children's access to education, healthcare, housing, and basic needs (Bourdieu, 1986). Accessibility, on the other hand, describes how reachable these opportunities are for children, depending on geographic, socioeconomic, and cultural factors. The concept of cultural capital highlights that children from low-income families often grow up with fewer educational opportunities, limiting their learning processes. Similarly, Mehra (1997) indicates that economic opportunity inequalities are a significant factor shaping children's long-term health and educational success. Children from different socioeconomic backgrounds, like adults, have differing levels of capability and accessibility. Social class is a critical factor that determines children's life opportunities (Thomas, 2012). Children acquire specific positions within social class structures. Children from low-income families may have fewer opportunities compared to those from wealthier families, leading to inequalities in education, healthcare, and social services (Breen & Jonsson, 2005). However, capability is not solely related to economic status. It is important to evaluate all the conditions necessary for an individual to take any step that would improve their well-being (Sen, 1999).

In this context, the discussion of capability can be expanded to address gender inequality. Gender plays a significant role in children's development, and gender norms dictate which behaviors children can or cannot exhibit (Butler, 1990). According to gender performativity theory, gender is not merely a biological difference but a culturally and socially constructed characteristic. Boys and girls socialize in different ways according to the roles society expects from them (Skinner & McHale, 2022). These gender-based differences impact children's educational processes, play areas, and social participation. Such gender discrimination restricts how children express themselves and limits their potential (Martin & Ruble, 2004).

Another important factor shaping children's living conditions is the political context (UNICEF, 2016). The existence of national and international policies regarding children's rights directly impacts their access

to basic rights such as health, education, and security. In many countries, legal regulations and government policies regarding children's rights are among the key factors determining children's quality of life. However, political frameworks are often more limited in environments where children's rights are not adequately protected, insufficient resources are allocated, and social inequality increases (Save the Children, 2016). Children in developed countries generally have better-protected rights, while those affected by phenomena such as war, poverty, and migration are deprived of basic rights.

The geographical and cultural contexts in which children live directly affect their developmental processes. Vygotsky (1978) argued that children's development is shaped through social interactions, and that the cultural context plays a determining role in this process. Children live according to the norms and values dictated by the cultural and geographical environment they are in. Geographical factors can lead to inequalities in children's access to basic rights (UNICEF, 2016).

Although children form a common group in the age range of 0-18 years, they undergo vastly different developmental processes according to the contexts and conditions they experience. The contexts they are in may prevent children from growing up with equal opportunities, leading to the reproduction of social inequalities (Breen & Jonsson, 2005). Therefore, policies aimed at children's development processes must be shaped according to the specific context in which each child finds themselves.

4. Differences in Services Between Urban and Rural Areas and Their Impact on Children's Quality of Life

The differences in services between urban and rural areas are one of the significant factors that directly affect children's quality of life (UNICEF, 2016). Children's development is directly dependent on the quality and accessibility of the services offered in their environment. The fundamental differences between urban and rural areas shape how these services impact children. Basic services such as education, healthcare, social services, transportation, and infrastructure are among the most important factors determining children's quality of life. The disparities in services provided in urban and rural areas can create significant inequalities that hinder children's growth with equal opportunities (Mehra, 1997).

In urban areas, educational services are more accessible and diverse. Schools in cities are generally better equipped and furnished with a variety of educational materials and technologies. Additionally, urban schools usually have more educators, better-qualified teachers, and a broader curriculum

(Lareau, 2011). Children in cities can more easily access extracurricular tutoring programs, cultural and artistic activities, sports events, and other developmental opportunities. However, overcrowded classrooms in urban educational institutions, teachers dealing with larger student groups, and discrepancies in the quality of education may lead to opportunity inequalities for some children. On the other hand, access to educational services in rural areas is generally limited. Schools in rural areas are often fewer in number, and teachers' qualifications may be restricted (Thomas, 2012). Infrastructure shortages and the distance to schools can make it difficult for children to attend regularly. Access to educational materials and technology is very limited. Additionally, participation in extracurricular education and social activities is also more restricted in rural areas. This situation limits the educational opportunities for children in rural areas, preventing them from fully realizing their potential.

In urban areas, access to healthcare services is generally easier and more diverse. Hospitals, clinics, and health centers are more widespread and better equipped (UNICEF, 2016). In cities, it is possible to access doctors with broader specialties and quality healthcare services. Children in urban areas can more regularly access early health screenings, vaccinations, and other healthcare services. Moreover, the quicker and more accessible emergency healthcare services in cities provide a significant advantage for children. In rural areas, access to healthcare services is much more limited compared to cities. Rural areas often have fewer hospitals and clinics, and healthcare staff is frequently insufficient. Children may need to travel to urban centers for emergency and specialized treatment, but this can lead to time delays due to geographic distance. Moreover, health knowledge and awareness in rural areas are often limited, which exacerbates issues related to healthcare access (Save the Children, 2016).

Urban areas offer various social and cultural opportunities for children. Cultural activities such as theater, cinema, museums, and art galleries, as well as sports events and social organizations, are more widespread and accessible in cities (Lareau, 2011). Children in cities have the chance to develop social skills, engage with cultural richness, and explore various interests by participating in such activities. Additionally, social support services for children (such as psychological counseling and child support centers) are more common in urban areas. Access to social and cultural services is limited in rural areas. Children in rural areas often find it harder to participate in social activities, cultural organizations, and recreational events. In rural settlements, children generally interact more with the natural environment, but this may limit their social and cultural development. Additionally, social

support networks are narrower in rural areas, making it more difficult for children to access services for their psychological and social needs.

Transportation in urban areas is more widespread and systematically organized. Public transportation facilitates access to schools, hospitals, and social services. Additionally, due to the better infrastructure, children can easily reach schools, social events, or healthcare services (UNICEF, 2016). The infrastructure in urban areas is also generally more reliable in terms of basic services such as water, electricity, and the internet. In rural areas, transportation and infrastructure services are generally insufficient. Children may have to travel long distances to attend school, which can lead to interruptions in their education. Additionally, infrastructure deficiencies (such as roads, electricity, water, and internet) in rural areas make it difficult for children to access basic services. The geographic isolation of rural settlements also restricts children's access to healthcare or social opportunities (Sen, 1999).

Gender inequality in urban areas may be more noticeable than in rural areas. However, cities generally develop more policies regarding women's rights and gender equality (Butler, 1990). This can particularly increase girls' access to education and other opportunities. Social services in urban areas may offer programs to help break down gender roles. In rural areas, gender roles are more rigid, and it may be more difficult for girls to access education, work, or engage in other social activities. This can particularly limit the social and economic opportunities for girls in rural areas. In rural settlements, gender inequality may be a significant factor affecting children's quality of life.

There are significant differences in the impact of urban and rural services on children. Urban services offer more education, healthcare, social, and cultural opportunities, while rural services offer these opportunities to a more limited extent. These inequalities greatly affect children's development, their access to education and healthcare, their social interactions, and future life opportunities. To ensure that children grow up with equal opportunities in both urban and rural areas, it is necessary to improve the quality of services in both contexts and implement more inclusive policies.

Conclusion

In conclusion, addressing the urban and child dyad is essential for creating a comprehensive understanding of how cities influence children's development. Children's interactions with their urban environments significantly shape their physical, social, and emotional well-being. As

we've explored, the relationship between children and adults in urban spaces often reflects broader societal structures, with children experiencing varying levels of support, opportunity, and protection based on their socio-economic and cultural contexts. The differences in services between urban and rural areas further exacerbate the inequalities that children face. While urban areas tend to offer better access to education, healthcare, and social services, these resources are not always equitably distributed, and issues such as overcrowded schools and limited community resources still persist. In contrast, children in rural areas often lack access to basic services, which hinders their development and future opportunities. The question of which child we are talking about is crucial—children from different socio-economic backgrounds, gender identities, and geographical locations experience vastly different opportunities for growth and development. Thus, it is vital that policies not only address these inequalities but also consider the specific needs of children within the context of their environment. Ultimately, to ensure that all children have the chance to thrive, it is necessary to bridge the gap between urban and rural service availability, enhance the quality of services, and implement inclusive policies that cater to the diverse realities children face in both settings. By doing so, we can promote a more equitable society where every child, regardless of their environment, has the resources and opportunities to reach their full potential.

References

- Amso, D. Lynn, A. 2017. Distinctive Mechanisms of Adversity and Socioeconomic Inequality in Child Development: A Review and Recommendations for Evidence-Based Policy. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*. 4(2). 139-146.
- Bartlett, S. 2002. Building Better Cities with Children and Youth. *Environment and Urbanization*. 14(2). 3-10.
- Bassok, D. Finch, J. E. Lee, R. Reardon, S. F. Waldfogel, J. 2016. Socioeconomic Gaps in Early Childhood Experiences: 1998 to 2010. *AERA Open*, 2(3).
- Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. 241-258
- Breen, R. Jonsson, J. O. 2005. Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility. *Annual Review of Sociology*. 31. 223-243.
- Butler, J. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Chawla, L. 2015. Benefits of Nature Contact for Children. *Journal of Planning Literature*. 30(4). 433-452.
- Fotso, J. C. 2006. Child health inequities in developing countries: differences across urban and rural areas. *Int J Equity Health* 5, 9.
- González-Carrasco, M. 2023. Child Friendly Cities. In: Maggino, F. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Cham.
- Hillis, S. D. Mercy, J. A. Saul, J. R. 2016. The enduring impact of violence against children. *Psychology, Health & Medicine*. 22(4). 393-405.
- Hillman, M. Adams, J. Whitelegg, J. 1990. *One false move: A study of children's independent mobility*. Policy Studies Institute
- Johnston, B. D. 2008. Planning for Child Pedestrians: Issues of Health, Safety and Social Justice. *Journal of Urban Design*. 13(1). 141-145.
- Lareau, A. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. University of California Press.
- Lansdown, G. 2005. *The Evolving Capacities of the Child*. UNICEF.
- Martin, C. L. Ruble, D. 2004. Children's Search for Gender Cues: Cognitive Perspectives on Gender Development. *Current Directions in Psychological Science*. 13(2). 67-70.
- Mehra, R. 1997. Women, Empowerment, and Economic Development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 554(1). 136-149.
- Mela, A. Toldo, A. 2019. Socio-spatial inequalities in contemporary cities (pp. 1-83). Berlin/Heidelberg, Germany: Springer.

- Milam, A.J. Furr-Holden, C.D.M. Leaf, P.J. 2010. Perceived School and Neighborhood Safety, Neighborhood Violence and Academic Achievement in Urban School Children. *The Urban Review*. 42. 458–467.
- Nussbaum, M. 2011. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press.
- Ortiz, I. Daniels, M. Solrun, E. L. 2012. Child Poverty and Inequality: New Perspectives (February 24, 2012). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2039773>
- Riggio, E. 2002. Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. *Environment and Urbanization*. 14(2). 45–58.
- Rosenblatt, P. DeLuca, S. 2012. “We Don’t Live Outside, We Live in Here”: Neighborhood and Residential Mobility Decisions among Low–Income Families. *City & Community*. 11(3). 254–284.
- Sarkar, S. Cottineau-Mugadza, C. Wolf, L. J. 2024. Spatial inequalities and cities: A review. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*. 51(7). 1391–1407.
- Save the Children. 2016. *State of the World’s Children 2016: A Fair Chance for Every Child*
- Sen, A. 1999. *Development as Freedom*. Oxford University Press.
- Skinner, O.D. McHale, S.M. 2022. Family Gender Socialization in Childhood and Adolescence. In: VanderLaan, D.P., Wong, W.I. (eds) *Gender and Sexuality Development. Focus on Sexuality Research*. Springer, Cham.
- Sram, R. J. Binkova, B. Dostal, M. Merkerova-Dostalova, M. Libalova, H. Milcova, A. Rossner, P. Rossnerova, A. Schmuczerova, J. Svecova, V. Topinka, J. Votavova, H. 2013. Health impact of air pollution to children. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*. 216 (5). 533–540
- Thomas, G. 2012. The Spirit Level: why equality is better for everyone. *International Journal of Research & Method in Education*. 35(1). 109–110.
- Tieken, M. C. 2017. The Spatialization of Racial Inequity and Educational Opportunity: Rethinking the Rural/Urban Divide. *Peabody Journal of Education*. 92(3). 385–404
- Troutt, D. D. 2017. Trapped in tragedies: Childhood trauma, spatial inequality, and law. *Marq. L. Rev*. 101. 601.
- UNICEF. 2016. *The State of the World’s Children 2016: A Fair Chance for Every Child*.
- UNICEF. 2019. *Children’s Rights and the Role of the State*
- Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

Engellilerin Kent Yaşamına Katılımı Bağlamında Erişim Hakkı Üzerine Fenomolojik Bir Araştırma

Zarife Özmandacı¹

Gülşah Korucu Dünder²

Özet

Engellilik hali bireyin öz yeterliliğini tam olarak sağlayamaması ve günlük yaşamdaki aktiviteleri yerine getirecek güce sahip olmaması durumudur. Her engelli bireyin topluma entegre oluş biçimi farklıdır çünkü her engellilik hal benzer özellikler taşımasına rağmen birbirinden farklıdır. Engelli bireyler toplumda engelli olmayan bireylerden daha fazla ihtiyaç sahibidir ve bu da kent yaşamındaki erişilebilirlik durumlarını önemli hale getirmektedir. Bu çalışmada fiziksel engelli bireylerin kent yaşamındaki erişilebilirlik düzeylerini erişim hakkı fenomeni altında ele almayı amaçlamıştır. “Engel durumu farklılıklarına göre erişimde yaşanan farklılıklar nelerdir?” ve “Kent planlaması içinde engelli kişilerin gereksinimlerinin dikkate alınması toplumsal yaşama katılımlarını nasıl etkiler?” sorularından yola çıkarak ele alınan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 9 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda katılımcılar eğitime, sağlığa, kamu ve özel sektör binalarına ve sosyal aktivite alanlarına erişimde karşı karşıya kaldıkları sorunlardan bahsetmişlerdir. Beklenti olarak ise; aile ve danışmanlık merkezlerinde yaşam koçu desteği, renkli özel tasarlanmış toplu taşıma araçları ve kaldırım korkuluklarının tasarlanması gibi önerilerde bulunmuşlardır.

1 Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, demirzarife96@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6718-3716>.

2 Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, gulsah.korucu@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0001-8981-1090>.

1. Giriş

Engellilik durumu yaşamının doğasında bulunan farklılıklardan meydana gelmektedir. Bu durum doğuştan olabileceği gibi sonradan gelişen bir durumda olabilmektedir. Engelliliğin bu doğası onu anlamlandırma hususunda zorluklar oluşturabilmektedir. Engellilik halinin medikal boyutu ile toplumsal boyutu arasında bir köprü oluşturulması onu anlamlandırma konusunda kolaylıklar sağlayabilmektedir. Engellilerin yaşamını ve durumlarının kavranabilmesi için kent ise burada önemli bir parametre olarak düşünülmektedir. Kentte erişilebilirlik engelli bireylere sosyal ve ekonomik kolaylıklar sağlamak amacıyla buradan yola çıkmıştır.

Erişilebilir kent yaklaşımı günlük aktiviteleri herkesin eşit şekilde yerine getirilebilmesi için oluşturulmuş kentteki mekânsal tasarımları kapsamaktadır. Kentte dönüştürülen tasarımlar yalnızca fiziksel erişilebilirlik ile ilgili olmayıp aynı zamanda toplumdaki duygusal ve sosyal engellerinde ortadan kaldırılmasını sağlayarak engelliliğin farklı boyutlardaki sorunlarını da kapsamaktadır. Engelliliğin bu karmaşıklığını daha anlaşılır hale getirmek için bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak iyilik halini ele almak eksik kalmaktadır. Engellilik durumunun her toplum düzeninde aynı sonuçlardan kaynaklanmadığını ve her etkinin farklı engellilik durumu ortaya çıkarması sorunun çok yönlülüğünü ve her bireyde farklı oluşacağını ortaya koymaktadır (Metin, 2017:340). Bu bağlamda araştırmada kent yaşamında engellilik hali ve erişim hakkı konusunda engellilerin karşılaştıkları sorunlar ele alınmış olup, kavramlar tanımlandıktan sonra nitel bir uygulama gerçekleştirilmiş, örnekler ile açıklamalar yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

Kişinin hayatında geçici ya da kalıcı engeller oluşturan engellilik hali, doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel ve sosyal becerilerin kaybedilmesi durumu ile oluşmaktadır (Özata ve Karip, 2017:410). Geçmişten günümüze özürlü, sakat, yetersiz gibi kavramlarla birlikte ele alınmakla birlikte toplumda genelde olumsuz bakış açısıyla karşılanan engellilik olgusunun birçok farklı şekilde tanımlamaları yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü engelli kavramı üzerindeki tartışmalı tanımlamaları ortadan kaldırmak amacıyla ortak bir tarif belirlemeye çalışmıştır. Dünya Sağlık Örgütünün tanımlamasına göre, yetersizlik vücudun fiziksel, zihinsel veya işlevsel bozukluğu; özürlülük yetersizlik sonucunda günlük aktivitelerin gerçekleştirilmesinde yaşanan davranış ve fonksiyon eksikliği; engellilik ise yetersizliğin ya da özürlülüğün sonucunda toplumdaki kişiler tarafından beklenen performans veya durumu gerçekleştirilememesi olarak ele alınmaktadır.

(WHO, 1980:142). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün 1980 yılında yaptığı engellilik tanımı *“bir insanda sağlık açısından normal kabul edilecek yetkinlik ve becerilerin akranlarına nazaran eksik ya da kısıtlı olması”* şeklindedir (WHO, 1980:143).

Dönmez Kara (2019)'un belirttiği üzere Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamada engellilik tanımı bireyin engellilik sebebi ile karşılaştığı yoksunluklara ve yetersizliklere yer vermemiş bir başka ifade ile sosyal boyutu ele alınmamıştır (Dönmez Kara, 2019:119). Bu bağlamda 1980 sonrasında engellilik kavramı sosyal yaklaşım çerçevesinde farklı bir şekilde tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır sonuç olarak engellilik, salt sağlık problemi olmaktan ziyade kişinin sağlık durumu ile sosyal çevresi arasındaki durumu gösteren karmaşık bir olgudur (Pınar vd., 2016:105). 2011 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın beraber hazırladığı Dünya Engellilik Raporu'nda da belirtildiği gibi *“Engellilik karmaşık, dinamik, pek çok boyutu bulunan ve tartışmalı bir olgudur”*² şeklinde tanımlanmış olup söz konusu tanımdan anlaşıldığı üzere engelli olma kavramı net olarak bir tarif üzerine oturtulmamıştır. Raporun devamında engellilik, *“...yetersizlikler, aktivite sınırlılıkları ve katılım kısıtlamaları için kullanılan ve (herhangi bir sağlık durumu bulunan) birey ile o bireyle ilgili bağlamsal faktörler (çevresel ve kişisel faktörler) arasındaki olumsuzluklara atıfta bulunan bir çatı terimidir”*³ tanımıyla ifade edilmiştir.

Engelli Amerikalılar Yasasına(Americans with Disabilities Act of 1990 – ADA) göre engellilik kavramı; *“bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bozukluğu, bu tarz bir bozukluğun kaydını veya bu tarz bir bozukluğu olduğu kabul edilenleri”* karşılamaktadır (Çakmak, 2008:54).

En geniş ifade ile engellilik, *“doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedenî, zihnî, ruhî, hisî ve sosyal yeteneklerin, çeşitli derecelerde kaybedilmesi sonucunda, sosyal hayata uyum sağlanması ve günlük ihtiyaçların karşılanmasında güçlüklerle karşılaşılması, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık, destek hizmetleri, 6 mimari yapılarda, açık alanlarda özel fizikî düzenlemelere genel anlamda ihtiyaç duyulması”* olarak tanımlanmaktadır (Orhan ve Genç, 2015:118).

Engellilik kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde engellilik *“vücudun eksik ya da kusurlu olması ve özürllülük durumu”* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2025).

Dünyada olduğu gibi engelli kavramın Türkiye'de de net bir tanımı yapılamamıştır. Tanım Engelli Hakları Sözleşmesi görüşmelerinde gündeme

gelerek en fazla üzerinde durulan konuların başında olmuştur ve buna rağmen tanımlama konusunda bir ortak noktada birleşim sağlanamamıştır. Günümüzde devletlerin pozitif hukuk kaynaklarına bakıldığında engelli kavramları hala daha farklı şekilde tanımlandığı da görülmektedir ve hatta kendi farklı mevzuatlarında bile ortak bir tanım yapılamamaktadır. Elbette bu durum engellilik olgusunun tanımlanması hususunda yaşanan karmaşanın bir sonucu olmaktadır. Bu konudaki karmaşadan yol çıkarak da engelli kavramı *“hareket etme kabiliyeti kısıtlı”* olan kişilerin çağrıştırmış olduğu ve de *“sakat”* veyahut *“özürlü”* kelimeleri ile aynı anlamli olarak kullanılmıştır. Türkiye’de de 2013 yılına kadar bu kavramlarla ilgili orta nokta bulunamadı görülmektedir (Kanyılmaz Polat, 2020:871).

Özürlü kavramı tanımlaması 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3/c maddesinde, *“doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi”* şeklinde yapılmıştır (Kanun: 2828, m.3/c). Sakat kavramı ise, bireyin yapı ve biçiminde onun bedensel yeteneklerini engelleyen ya da tamamen ortadan kaldıran fiziksel bozukluk ya da eksiklik olarak tanımlanmaktadır (Kanyılmaz Polat, 2020:871). Başka bir tanımla ise, doğuştan ya da doğum sonrasında ortaya çıkan bir sebeple fiziksel, zihinsel, psikolojik ve duygusal kabiliyetlerinde kayıp yaşamış; topluma katılımıyla beraber uyumunu, günlük hayattaki gereksinimlerini karşılama güçlüğünden dolayı bakım, rehabilitasyon ve desteğe ihtiyaç duymakta olan kişi olarak yapılmaktadır (Şişman, 2011:175). Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğüne *“Özürlü: Özürlü olan, kusuru olan, defolu. Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse).”* *“Sakat: Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan”* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2025). Olukça olumsuz bir anlamlara sahip olan bu sakat, özürlü gibi kavramların olumsuz çağrışımlarını ortadan kaldırmak amacıyla günümüzde engelli kavramı daha fazla tercih sebebi olmuştur. Nitekim Türkiye’de 2019 yılına gelindiğinde konuyla ilgili kanunlardan *“özürlü, sakat, çürük”* gibi kavramlar çıkarılmış ve aslında bu kavramları da kapsayacak *“engelli”* kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Resmi Gazete, Sayı:28636).

Engelli kavramı Engelliliğe Karşı Ayrımcılık Yasasında; *“bir kişinin normal günlük faaliyetlerini gerçekleştirme becerisinde özenli ve uzun dönemli olumsuz etkileri olan fiziksel ya da zihinsel bozukluk olarak”* tanımlanmıştır (Kanyılmaz Polat, 2020:870). 1975 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun

tanımı ise şu şekilde olmuştur; *“Engelli Bireylerin Hakları Bildirgesi’nde normal bir bireyin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan oluşan noksanlık sebebi ile yerine getirememesidir”* (Dönmez Kara, 2019:118). 2005 yılındaki Engelliler Hakkında Kanunda: *“Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey”* olarak tanımlanmaktadır. 2009 yılında BM Engelli Hakları Sözleşmesinde ise ; *“Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler”* şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlük uygulamasında engelli tanımı özürlü tanımı ile aynı yani *“doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse)”* şeklinde yapılmıştır. Seyyar (2011) ise engelli kavramını, *“hangi sebeple ya da oranda olursa olsun, fiziken, ruhen ve zihnen bir eksiklik ve bozulma yaşayan kişi”* olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de 5378 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanunda engelli kavramı; *“fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerde çeşitli düzeylerde kayıp yaşayan ve topluma katılımı açısından diğer bireylerle eşit olanakları olmayan kişiler”* olarak tanımlanmaktadır (Tokol, 2018:356). 2006 yılında yayımlanan Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme’nin 7 1. maddesinin 2. Fıkrasında engelli tanımında toplumdaki diğer bireylerle eşit şekilde yaşayamamalarının, toplumla uyum içinde olma sürecinde tam ve etkin şekilde engel oluşturan uzun süreli olarak devam eden, fiziksel, düşünsel, zihinsel ve algı problemleri yaşayan kişileri ifade edecek şekilde yapılmıştır. Bu tanım engellilik kavramının çerçeveleri belli sınırlarla belirlenmesi hususunda önemlidir. Tanımdan da görüleceği üzere kişilerin fiziksel engellerinin yanı sıra sosyal hayata katılma noktasında ki engelleri göz önünde bulundurularak engelliliğin yalnızca fiziksel veya zihinsel sorunlarla alakalı olmadığına altı çizilmiştir (Budak, 2022:6)..

2.1. Engelliliğin Nedenleri

Engelliliğin nedenleri birçok sınıflandırma ile ele alınsa da yaygın olarak doğum öncesinde, sırasında ve sonrasında oluşan nedenler şeklinde bir sınıflandırma ile kullanılmaktadır.

2.1.1. Doğumdan Önce Engelliliğe Neden Olan Durumlar

- Anne veya babanın taşıyıcısı olduğu genetik hastalıklar,

- Anne karnındayken bebeğin bazı uzuvlarının gelişmemesi,
- Annenin hamilelik sürecinde yetersiz ve düzensiz beslenmesi,
- Hamilelik süresince annenin ilaç ya da zararlı madde kullanması,
- Annenin hamilelikte birtakım rahatsızlıklar geçirmesi,
- Anne ile baba arasında akrabalık ilişkisi olması,
- Adolesan gebelikler engelliliğin doğum öncesinde oluşan sebeplerinden bazıları olarak sayılabilir (Çağlayan, 2014,92).

2.1.2. Doğum Esnasında Engelliliğe Neden Olan Durumlar

- Doğumun steril bir ortamda ilgili meslek grubuna mensup kişilerce gerçekleştirilmemesi,
- Doğumun beklenen süresinden erken ya da geç yaşanmış olması,
- Doğum anında bebeğin oksijensiz kalma durumu,
- Bebeğin olması gerekenin altında bir kilo ile doğması,
- Annenin pelvis kemiğinin doğum için yeterli genişlikte olmamasından kaynaklı durum,
- Bebeğe kordon dolanması,
- Bebeğin doğum esnasında yaşamış olduğu bir travma doğum sırasında oluşabilecek engelliliğe neden olabilecek bazı durumlardır (Altındağ Kumaş, 2020).

2.1.3. Doğumdan Sonra Engelliliğe Neden Olan Durumlar

Doğum sonrasında engellilik nedenlerinin bazıları da doğumdan hemen sonra oluşmakta bazıları ise bireyin yaş aldıkça, hayatı boyunca yaşadığı bazı durumlardan oluşmaktadır. Doğumdan sonra engelliliğe sebep olabilecek faktörler şu şekilde sıralanabilir (Akyüz, 2024:14):

- Bebeğe doğumdan sonrasında uzun süren sarılık görülmesi,
- Yenidoğanın sağlık kontrollerinin düzgün yapılmaması,
- Bebeklik döneminde meydana gelen metabolik problemler,
- İş hayatında, trafikte vb. durumlarda yani günlük hayatta yaşanabilecek kazalar,
- Doğal afetler,
- Bireye yanlış ilaç tedavisi uygulanması,

- Geçirilen ateşli hastalıklar,
- Gıda, kimyasal zehirlenmeleri ve oksijensiz kalma durumu.

2.2. Engellik Türleri

İş hukukunun engelliliğin çalışabilme derecesi ile ilgilenmesi, sosyal politika alanının ise erişilebilirlik üzerinde durduğu engellilik kavramı örnekten de anlaşılacağı üzere engellilik kavramı farklı disiplinler tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Engellilik, bireyin iş göremezlik durumları, hareketlerinde kısıtlamaya neden olan fiziksel veya zihinsel öğeler, yaşamlarında karşılaştıkları dezavantajlı konuma düşmelerine neden olacak olaylara karşı birçok bakış açısı oluşmaktadır. Bireyin iş göremezlik durumu, bireyin hareket edebilme kabiliyetinde kısıtlamaya neden (Linton, 2006'dan akt. Akyüz, 2024: 16). Engelli kavramında ortak noktada buluşamadığı gibi, aynı şekilde türleri konusunda da ortak bir paydada buluşulamamıştır (Akyüz, 16).

Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan 2002 tarihli *“Türkiye Özürlüler Araştırması”* raporunda engellilik türleri meydana geliş nedenlerine göre altıya ayrılmaktadır. Buna göre engel türleri; ortopedik engel, zihinsel engel, işitme engeli, görme engeli, dil ve konuşma engeli ve süregelen hastalık şeklinde sınıflandırılmıştır.

• Zihinsel engel; Bireyin zihin gelişmesinde yaşanan geçişme ya da ağır ilerlemesiyle uyumsal davranışlarda azalım gösteren zihinsel işlevler, günlük becerilerde sınırlılık ile birlikte akademik, fiziksel ve sosyal anlamdaki faaliyetlerinin ortalamanın altında olması, kısaca gelişimsel noksanlık yaşanması durumdur. Bu gelişimsel dönem içerisinde 22 yaşından daha önce ortaya çıkan bu durum *“eğitilebilir”*, *“öğretilebilir”*, *“ağır”* ve *“çok ağır”* olarak kendi içinde de sınıflandırılmaktadır. Öğretilebilir grup içerisinde yer alanlar temel düzeyde eğitim alabilir ve basit olan meslekleri yapabilirken, ağır olan grupta yer alanlar kendi öz bakım becerilerini gerçekleştirebilmektedirler. Çok ağır zihinsel engel grubunda yer alanlar ise genelde tam muhtaç durumda olmaktadır (Arslan ve Altıntaş, 2014:172)

• Görme engeli; bir ya da iki gözde kısmi ya da tam görme kaybı ya da bozukluğu görme engeli olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan göz protezi kullanan, gece ve renk körlüğü olanlar da görme engelli olarak değerlendirilmektedir (Yıldız ve Gürler. 2018: 243). Yasal tanıma göre hiç görmeyen; *“Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/200 ya da daha az olması ve 20 dereceden daha az görme alanının bulunması”*, az gören; *“Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/70 ile 20/200*

arasında olması” şeklinde tanımlanmaktadır (Tuncer, 2005’ten akt. Yıldırım ve Çakmak, 2024:62). Görme engeli kalıtsal olabilir. Doğum öncesi ya da sonrası yaşanan rahatsızlıklar ve kazalar neticesinde de oluşabilmektedir. Görme engeli durumunun sebepleri arasında en çok kalıtsal hastalıklar ve kazalar yer almaktadır (TÜİK, 2010).

- İşitme engeli; Bir kulakta ya da her ikisinde de yaşanan kısmi veya tam işitme kaybı olarak tanımlanmakla birlikte işitme cihazı kullanmakta olan kişiler de işitme engelli olarak değerlendirilmektedir (Öztürk, 2011:22). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasında bir başka tanıma göre, işitme engelliler bir işitme cihazı kullansalar da çeşitli derecelerde işitme kaybı yaşayan bireylerdir (TÜİK, 2011:XIII). İşitme testi sonucunda belirlenen işitme engelliliği, bireyin dil kullanımını olumsuz etkilemekle beraber iletişimini eksiklik sağlayamaması durumunu da ortaya çıkarmaktadır (Aral, 2011’dan akt. Kaya, 2019:7). Bu engel, engelin derecesine, engelin oluşma zamanına ve engelin oluştuğu yere göre sınıflandırılmaktadır.

- Engelin derecesine göre yapılan sınıflandırma; minimal derece, hafif derece, orta derece, orta-ileri derece, ileri derece ve çok ileri derece şeklinde,

- Engelin oluşma zamanına göre yapılan sınıflandırma ise dil öncesi ve dil sonrası şeklinde.

- Engelin oluş yerine göre ise işitme engeli; iletimsel işitme engeli, duyuşal-sinirsel işitme engeli, karma işitme engeli, merkezi işitme engeli ve psikolojik işitme engeli şeklinde sınıflandırılmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2007).

- Dil ve konuşma engeli; Sözlü iletişimde farklı şekillerde ortaya çıkan sorunlardan dolayı dili kullanabilme, konuşmayı öğrenebilmede yaşanan güçlüklerin bu güçlükler sebebiyle de bireyin topluma uyumunu olumsuz etkileyen engel türüdür. Dil ve konuşma engelli birey, bir nedene bağlı olarak konuşamayan ya da konuşma akıcılığında bozukluk olan kişileri kapsamaktadır (Durduran, 2009:11). Aydın Uysal ve Tura ise, akışta, ritimde ve seslerin çıkışında bir sorun olması ve konuşmada güçlük yaşanması durumu olarak tanımlamaktadır (Aydın Uysal ve Tura, 2018). Ülkemizde de en çok hastalıklar ve kalıtsal bozuklukların sebep olduğu, çoğunlukla 3-8 yaş arasında görülen ve kalıtsal ya da farklı çevresel sebeplerle ortaya çıkabilen dil konuşma bozukluğu odyolog ve kulak burun boğaz uzmanlarından yardım alınması gereken bir engellilik durumudur (Aral ve Gürsoy, 2007; TÜİK, 2010).

- Ortopedik engel; Tüm tedavi ve operasyonlara rağmen düzelmeyen ve, hareketlerini kısıtlamasıyla beraber yaşantısını da olumsuz etkileyen (Demir ve

Efe, 2020), ellerde, kollarda, bacak, parmak ve omurgaların kısa, eksik, fazla, yokluk durumu ya da şekil olarak bozukluğu veyahut kaslardaki güçsüzlüğü gibi rahatsızlıkların da bu grup içerisinde değerlendirilen ortopedik engel kısaca kas ve iskelet sistemindeki eksiklik ve yetersizliklerden oluşur (Aral, 2011:79). Ancak bu engele sebep olan faktörlerin önlenmesi amacıyla cerrahi operasyonlar, fizik tedavi yöntemleri ve ilaçlar gibi bazı uygulamalar da mevcuttur. Deformitelerin giderilmesi amacıyla cerrahi operasyonlar tercih edilirken, kaslardaki gücün artırılması amacıyla ise fizik tedavi egzersizleri uygulaması yapılmaktadır (Akyüz, 2024:17). Serebral Palsi, Spina Bifida vücudun uzuvlarında kısıklık, noksanlık veya yokluk, felç, kas güçsüzlüğü ve hareket sınırlılığını içeren ortopedik engel türü doğuştan olabileceği gibi bireyin yaşamının bir döneminde geçirdiği hastalık (çocuk felci, romatizmal hastalıklar vb.) ya da kaza sonucunda da oluşabilmektedir. Bu hastalıklar kişinin yaşamsal faaliyetlerini tam manada yerine getirmesini ve işlevsel kullanılabilmesini engelleyen sebeplerdendir (Altındağ Kumaş, 2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın düzenli olarak yayınladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2023 yılı temmuz ayındaki sayısında ortopedik engellilerin sayısı 311.131, oranı %13,78'tir. Bu sayının içerisine Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak amacıyla başvuruda bulunmamış olanlar, herhangi bir hizmet alabilmek maksadıyla bir kamu kurumuyla iletişime geçmeyen bireylere yer almamaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

- Süreğen hastalıklar; Daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaşam süresinin artışından dolayı meydana gelmen kronik hastalıklarda gözlemlenen bireylerin sürekli bakım ve tedavi altında olmasını gerektiren, çalışma yeteneklerini engelleyen durumdur. Kanseri türleri, kalıtsal hastalıklar, kalp damar hastalıkları, sindirim sistemi bozuklukları, AIDS, epilepsi, cilt ve deri hastalıkları ve sinir sistemi bozukluğu ve psikolojik hastalar vb. gibi geniş bir çerçevede hastaların yer aldığı gruptur (Yılmaz Bolat, 2018; Öztürk, 2011:22). Bu hastalıklar bireyin yalnızca fizyolojik sağlıklarını değil, psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemekte kalmayıp ve sosyal hayatları ve maddi durumlarında da sorunlar yaşamasına neden olur. Bireyi yalnızlık, yetersizlik, öfke ve üzüntü gibi duygularla baş etmek zorunda bırakabilir (Özdemir ve Taşcı, 2013).

3. Kent Yaşamında Engellilik ve Erişilebilirlik

Keleş (1980:67)'in yazmış olduğu Kentbilim Terimleri Sözlüğüne göre kent kavramı; *“Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak*

nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” şeklinde tanımlanmıştır.

Sanayileşme ile hayatımızda yer eden kent kavramının akla gelen ilk çağrışımları nüfusla ilgili olmaktadır. Ancak bu çağrışım eksik kalmaktadır. Kent kavramı ile ortaya çıkan dönüşüm bütünü olan kentleşme olgusu tarımsal faaliyetlerin azlığı ve bunun yanı sıra ticari faaliyetlerin ve yeni iş sahaları ile insanların toplumsal etkileşiminin olduğu mekanlar olarak ortaya çıkmış ve genel bir tanımlama oluşturmuştur (Belli ve Mert, 2020:148). Kent kavramının değerler dizisindeki değişimler; refah seviyesi, tasarım, teknolojik gelişim, iletişim ve paylaşım, sağlık, güvenlik önlemleri, eğitim, ekonomik erişim gibi tanımlamaların oluşumuyla tekrar ele alınan bir kavram olmuştur. Kentin bu parametreler ile düşünülmesi yeni kent yaklaşımlarının da temelini oluşturmuştur. Örneğin; sürdürülebilir kentler, yaşanabilir kentler, girişimci kentler ve dost kentler gibidir (Kalağan, 2021:6).

İnsanlara hizmet eden ve benzer hedefleri olanları bir araya toplama görevi üstlenen kentler, farklı kişiliklerin ve kültürlerin çatısı haline gelmektedir. Bu durum kentlerin ticari ve ekonomik yönlü atmosferinin yanı sıra toplumsal ve birleştirici yönünün varlığını vurgular niteliktedir (Karaca, 2024:66-67). Kentlerin toplumsal yönlü yaklaşımlarının uygulamalarından birisi de “dost kentler” uygulamasıdır. Bu uygulama kentte yaşayan kişilerin kent üzerindeki haklarının yaygınlaştırılmasını, kentle bütünleşen varlıklarının değerlendirilmesini ve kentle ilgili verilen kararlarda sürece dahil olmayı kapsayan, erişilebilir bir yaşam alanı ve yerleşim hedefleyen, kentte insanı önceleyen bir uygulamadır (Kaypak, 2016: 136). Konu özelinde dost kentler, destek gereksinimi olan kişilerin yani dezavantajlı olarak da nitelendirebileceğimiz grupları ele alarak ihtiyaçları dahilinde bir kent yaşamı ve duyarlı çözümlemeler oluşturabilecek yaklaşımlardır (Özservet, 2016:53).

Kentleşmenin olduğu günlerden bugüne engelli dostu kent olgusu gelişmiş ülkelerde daha çok önem görmekte ve bunu yerel politikalarında daha çok içselleştirmek durumundadırlar. Böylelikle kent yaşamını engelli kişiler için erişilebilir düzeye dönüştürme çalışmaları bulunmaktadır. Erişilebilirlik kavramı ise engelli bireylerin bakış açılarına göre kimseye bağımlı olmadan kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bağımsızca yaşam sürdürebilmeyi ve sunula bütün hizmetlerden herkes gibi eşit faydalanabilmeyi aktarmaktadır (Kara, 2021:120). Bu yaklaşım ile erişilebilirlik kavramı engelliler açısından kent yaşamının bir yerden bir yere ulaşım araçları ile gidebilmeyi ve mekânsal kullanım alanlarını kullanabilmeyi tanımladığı düşünülmektedir. Ancak bu eksik bir algıdır çünkü engelli dostu kent olgusu kentin insanları

bütünleştirici yönünü daha çok vurgulamaktadır. Engelsiz bir kent oluşturulabilmesi için engelli ve engelli olmayan bireylerin hepsini kapsayan, bütünleştiren ve sosyal etkileşimi derinleştiren bir yapıyı gerekli kılmaktadır. Bu durum kentsel erişilebilirlik kavramının daha detaylı tanımlanması ihtiyacı doğurmaktadır (Karaca, 2024:82-83). Kentsel erişilebilirlik kavramının oluşturulabilmesi için toplumsal duyarlılık önem kazanmaktadır. Kentlerde erişilebilirlik olgusunu sınırlandıran fonksiyonlara bakıldığında zemin yüzeylerinde kullanılan materyallerin özellikleri, çevrede yapılan alt yapı değişikliği faaliyetleri, kaldırımlar, caddeler, rampalar, yaya geçidi tasarımı ve boyaları, şehir tasarımında kullanılan fonksiyonel olmayan mobilyalar, sesli ve görsel işaretlerin kullanışsız ve eksik oluşu göze çarpmaktadır (Uslu & Güneş, 2017:31).

Kamu Yönetimi Ansiklopedisine göre kent erişilebilirliği (Çetin, 2022:217 Akt: Karaca, 2024:55) *“kentte yaşayan engellilerin başka bir kişinin yardımına ihtiyaç duymaksızın kamusal alanlara ve mekanlara ulaşabilmeleri, ötekileştirilmeden diğer bireyler gibi kentsel hizmetlerden faydalanabilmeleri anlamına gelmektedir”*. Günümüzde kentin fiziksel ve doğal kaynaklarına ulaşmada kolaylık oluşturulması önem kazanmış ve bir gelişmişlik düzeyi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu düzenleme ülkelerin erişilebilirlikle ilgili çalışmalarına olumlu etkilerde bulunmuş ve herkesin eşit faydalanabilmesi için çalışmalar önem kazanmıştır. Bireylerin engel durumu gözetilmeksizin yapılan kentte erişilebilirlik çalışmaları eşitliğin önemine vurgu yapmaktadır. Mekan tasarımlarının, özel çalışmalar ve tasarımlar gerektirdiği ve çözülmesi gereken bir sorun olarak değerlendirilmesi anlaşılmaktadır (Ökten, 2018:129).

Erişilebilirlik kavramı yalnızca bir yerden başka bir yere ulaşmada yaşanan aksaklıklarla alakalı değil, bunun yanında hayal, amaç, istek ve soyut hedeflere ulaşma yeteneğine sahip olabilmeyi içine alan çok fonksiyonlu bir kavramdır (Şolt, 2019:37). Bu fonksiyonların çok boyutluluğu kavramın anlaşılmasını zorlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Literatürde yapılan çalışmalarda erişilebilirlik fiziksel alanlara, bilgiye ve toplumsal hizmete erişim olarak üç fonksiyonda değerlendirilmektedir (Iwarsson & Ståhl, 2003:59). Bu kavramın karmaşıklığı hem engelli bireylerin buna bakış açısının nasıl olduğunu kavramamız için bir belirsizlik olarak görülmekte hem de kent yaşamı çerçevesinde ele alınan bu erişim sorununun boyutunun ne olduğu sorusunu önemli kılmaktadır. Bu çalışmada bu sorular ışığında engelli bireyler üzerine nitel bir çalışma gerçekleştirilerek bakış açıları derinlemesine analiz edilmiştir.

4. Çalışmanın Metodolojisi

Engelli kavramının en genel tanımlaması, çevresi ile etkileşimde yeterliliği olmayan bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunlar şeklindedir (Usta, 2009:100). Toplumsal yaşamda biçilen rollerin ve görevlerin yetersizlik sebebiyle işlevsel olarak yerine getirememe durumudur (Ulutaşdemir, 2007:120). Dolayısıyla bütün bu kavramsal tanımlamaları çatısı altında toplayan engellilik durumu ise kişisel bir sorun olmayıp, toplumsal yaşama katılımında davranış ve çevresel engeller ile etkileşim içerisinde bulunan bir olgu şeklinde değerlendirilmektedir (Metin, 2017:340). Bu bağlamda engellilik durumu kişinin genetiği ile olabileceği gibi çevresel pek çok etmenin olduğunu söyleyebiliriz (Mengi, 2020:20). Engelliliğin bu karmaşıklığını daha anlaşılır hale getirmek için bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak iyilik halini ele almak eksik kalmaktadır. Engellilik durumunun her toplum düzeninde aynı sonuçlardan kaynaklanmadığını ve her etkinin farklı engellilik durumu ortaya çıkarması sorunun çok yönlülüğünü ve her bireyde farklı oluşacağını ortaya koymaktadır (Metin, 2017:340).

Araştırmanın örneklemini katılım için rızası alınmış, Çanakkale ilinden 1 katılımcı ve Biga ilçesinde yaşayan 8 katılımcı oluşturmaktadır. Bu katılımcıların engellilik durumuna göre ayrımı ise 5 doğuştan bedensel engelli 4 sonradan bedensel engelli şeklindedir. Örneklem grubu kar topu örneklem yöntemi ile çoğaltılarak ilerlenmiş olup 15 Ocak 2025 ve 15 Şubat 2025 tarihleri arasında katılımcıların hepsiyle sözlü iletişim kurularak ses kaydı ve yazı metni ile kayda alınan veriler elde edilmiş ve bunlar Microsoft Office Word programına ile bilgisayara aktarılıp sonrasında Maxqda 2020 veri analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların engel türü ise 1 görme engelli 8 fiziksel engelli şeklindedir. Bu bağlamda fiziksel ve görme engelli bireyler dışında kalan engellilik türleri çalışma sınırlılıkları arasında yer almamaktadır.

Çalışmanın amacı burada engellilerin kentte yaşadıkları erişim sorunu bağlamında karşılaştığı bariyerleri “Engel durumu farklılıklarına göre erişimde yaşanan farklılıklar nelerdir?” ve “Kent planlaması içinde engelli kişilerin gereksinimlerinin dikkate alınması toplumsal yaşama katılımlarını nasıl etkiler?” sorularından yola çıkarak analiz etmektir. Her engelli bireyin yaşamda karşılaştığı bariyerler doğumdan başlayarak değişim göstermektedir ve bu durum onları toplumda ötekileştirirken birde farklı sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Bu durumun en aza indirilerek konuya derinlik katacak olan bu yaklaşım çalışmanın önemini vurgularken ilgili politika gelişiminde farklı perspektif sunacaktır.

4.1. Kapsam ve sınırlılıklar

Araştırmada Çanakkale İli genelinde yaşamakta olan engelli bireylerden oluşan bir kapsam belirlenmiştir. Görüşülen engelli bireylerin kimlikleri gizlenmiş olup: K-1, K-2, K-3 şeklinde kategorize edilmiştir. Araştırmada engelli bireylerin dışlanma hissiyle ve yanlış yönlendirmeler neticesinde katılım sağlamamaları araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur. Katılımcıların sürece çekingen yaklaşımlarının neticesinde katılımcı sayısı 9 olarak belirlenmiştir.

4.2. Veri Toplama Yöntemi, Deseni ve Analiz Metodu

Araştırmada konu olan durumu analiz etmek amacıyla en uygun yöntem olarak değerlendirilen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karataş'a (2015:63) göre nitel araştırma yöntemi, gözlem yöntemi, uzaktan tele bağlantılar veya yüz yüze görüşme ve önceden çalışmanın derinliklerine göre hazırlanan sorular, çalışmanın yerinde ve objektif olarak gerçekleştirilmene yöneliktir. Yazar burada objektif bakarak kişisel görüşlerinden ve yönlendirmelerden uzaklaşmış olmalıdır. Dolayısıyla, nitel araştırmalarda çalışma sorularını yorumlarken kişisel kanaatlerden uzak yorum yaparak çalışmada derinlemesine bir yaklaşım sunmalıdır. Araştırmacıların temel amacı katılımcıların konuya ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymaktır. Görüşmeler, araştırma konusunda bilgi sahibi olduğu düşünülen ve deneyim sahibi olan katılım gösteren kişilerin olaya yaklaşımlarını ve öykülerini bilimsel açıdan birleştirmek için gerçekleştirilmektedir (Patton, 2018: 341). Buna göre çalışmada engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştığı sorunlar bağlamında kişisel bakış açısını ölçebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden mülakat yöntemi uygun görülmüştür.

Nitel araştırma yöntemlerinde birçok araştırma deseni mevcuttur. Araştırma desenlerinin ana teması araştırma konusuna uygun cevaplara yönelmesi ve kalan fazla bilgilerden arındırılmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2018:67). Merriam ve Tisdell (2015: 28) fenomoloji deseninin duygusal ve fenomenolojik yaklaşımın duygusal ve derin kişi tecrübelerini irdelemek için uygun bir desen olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmada da konunun derinlemesine analizi için “fenomoloji” deseni kullanılmıştır. Fenomoloji deseninde ise iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; “yorumlayıcı (Hermeneutic) fenomenoloji modeli” yazarın veri yorumlamasını, “Geleneksel, Tanımlayıcı (Transcendental) fenomenoloji modeli” ise yazarın düşüncelerinden arınmasını gerektirmektedir (Creswell, 2013: 79). Bu çalışmada ise konunun en iyi şekilde betimlenmesi için aşkın fenomenoloji modeli kullanılacaktır.

Saha çalışmasının sonucunda toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizi tekniği kullanılarak elde edilen ayıklanmış verilerin betimsel gösterimi için kategori ve temalar oluşturulmuştur. Belirlenmiş olan bu tema ve kodlar okuyucuya anlaşılır düzeyde aktarılmak için yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242). Bu analizde verilerin ve yorumların desteklenmesi için katılımcıların mülakatlarda belirtmiş oldukları görüşlerine yer verilmiştir. MAXQDA 20 inceleme programı kullanılıp tema ve kodlar betimleyici şemalara dönüştürülmüştür.

5. BULGULAR

Katılımcıların derinlemesine analizi ve bakış açılarının etkilendiği demografik özellikleri görmek için bu başlık altında izinleri dahilindeki bilgiler paylaşılmaktadır. Katılımcıların kent yaşamı ve erişim sorunları ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Bulgular başlığı altında ilk olarak katılımcı göçmen kadınların demografik bilgiler verilecektir.

5.1. Katılımcı Engellilerin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Aylık Gelir	Barınma Şekli	Yaşanılan Kişi Sayısı	Engel Durumu	Engel Türü
K-1	45	Kadın	Bekar	Lise	30.000	Kira	Yalnız	Doğuştan	Fiziksel Engel
K-2	54	Erkek	Evli	Ortaokul	30.000	Kira	4 kişi	Sonradan	Fiziksel Engel
K-3	24	Erkek	Bekar	Lise	0	Kira	2 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli
K-4	29	Erkek	Bekar	Lise	22.000	Ev sahibi	2 kişi	Doğuştan	Fiziksel Engelli
K-5	45	Erkek	Bekar	Lise	30.000	Kira	3 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli
K-6	24	Erkek	Bekar	Lise	30.000	Ev sahibi	5 kişi	Doğuştan	Fiziksel Engelli
K-7	28	Erkek	Bekar	Lisans	45.000	Ev sahibi	4 kişi	Doğuştan	Görme Engelli
K-8	26	Erkek	Bekar	Ortaokul	22.000	Kira	6 kişi	Sonradan Fizi	Fiziksel Engelli
K-9	26	Erkek	Bekar	2 Lisans 1 Önlisans	0	Ev sahibi	4 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli

Tabloya göre katılımcıların yaş aralığı en küçük 24 en büyük ise 54 yaşındadır. Bununla birlikte katılımcıların çoğunluğunu erkeklerden oluşmaktadır çünkü kadın engellilere göre daha dışa dönük ve çalışmaya katkı sağlamaya daha yatkındırlar. Kadın katılımcılara ulaşım sağlanmış olsa da katılım göstermeyi reddetmişlerdir. Burada kadına toplumda biçilen rollerin

ve engellilik durumunun oluşturduğu sorunların cinsiyetler arası farklılıkları derinleştirdiği düşünülebilmektedir. Diğer bir demografik bilgi ise medeni durumdur. Doğuştan engelli olan bireylerin evliliğe bakış açılarının negatif olduğu görülmüştür. Buna katılımcılardan verdiği bir yanıt şu şekildedir;

K-4: “(...) evliliği düşündüm daha küçükken beni sevenlerde oldu benim sevdiğilerim de beni hiç engelim varmış gibi değerlendirmeseler de aileler benim engel durumumdan ötürü sürtüşmeler yaşadıkları için istemedi benim ailem er türlü desteği hiçbir zaman esirgemeyeceğini belirtti. Evleneceğim kişinin de benden daha hafif bir engeli vardı ama yine de olsun nasip diyorum ben (...)”

Evli olup sonradan engelli olan K-2 ise en büyük destekçisini eşi olarak belirtmektedir. Durum böyle olunca evlilik ve engellilik arasındaki ilişkininde farklı boyutları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-1’e göre diğer bir demografik bilgi ise eğitim seviyesidir. Katılımcıların 9’si ortaokul mezunu, 5’i lise mezunu, 3’si lisans mezunu ve 1’i iki lisans ve bir önlisans mezuniyetine sahiptir. Buna göre;

K-9: “Her zaman okuma taraftarıyım, insan kendini geliştirdikçe önündeki engelleri artık aşmış oluyor. Bir nevi okumak benim oyun alanım Teknolojik gelişimlerin böyle hızlı olduğu bir dönemde ben kafamda kendi engellerim dışında bir hayat kurup orada kendimi en donanımlı versiyonumla görmek istiyorum. Bu beni farklı yerlere taşıırken içimdeki umutları da canlandırıyor (...)”

şeklinde bir bakış açısına sahiptir. Katılımcı eğitimi ve teknolojiyi kendisine yenedünya kurma aracı olarak değerlendirip farklı yaratıcılıklar ortaya çıkartacak pozisyona sahiptir. Bu durum her insan için farklı olmakla birlikte farklı değerlendirme alanlarına yönlendirilerek ekonomiye ve bireye fayda sağlayıcı bir hale getirilebilir.

Katılımcıların barınma şekillerine baktığımızda ise 5 katılımcı kirada yaşarken 4 katılımcı kendi evinin sahibidir. Gelir seviyelerine baktığımızda özel gereksinimleri bakımından ailelerine daha bağımlı olan katılımcıların gelirleri bulunmamaktadır. Bir iş sahibi olan bireylerin gelirleri ise en düşük 22.000 TL’dir. Kirada yaşayan katılımcılardan 4’ü sonradan 1’i doğuştan engellidir. Ev sahibi olan katılımcılara baktığımızda ise 3’ü doğuştan engelli 1’i ise sonradan engellidir. Yaşanılan kişi sayılarına baktığımızda katılımcılardan yalnızca 1’i yalnız yaşarken en fazla 6 kişi ile yaşanmaktadır.

Kod Sistemi	Görüşmeler	TOPLAM
▼ Kent Yaşamı		27
Rampa ve Suluklarla İlgili Sorunlar		4
▼ Park ve Caddeler		6
Temizlik		2
Oturma Düzeni		2
▼ Kaldırım ve Yaya Geçidi		9
Ağaçlar		1
Yaya Geçidi Boyaları		1
Toplu Taşıma ile İlgili Problemler		6
Merdivenlerle İlgili Sorunlar		3
▼ Sağlık Hizmetlerine Erişimde Karşılaşılan Sorunlar		11
▼ Hastaneler		5
Randevu Sistemi Sorunları		3
Hastanelerin Mekansal tasarımı ile İlgili Sorunlar		3
Sağlık Ocağı		2
Eczane		1
▼ Eğitim		8
Seminer ve Konferanslar		3
Okul Hayatı		5
▼ Mekansal Tasarımlara Bakış Açısı ve Sorunlar		3
Reklam Panoları		2
▼ Erişilebilirlik Hakkı ve Engellilik		7
▼ Farkındalık Düzeyi		9
Yetersiz		7
Yeterli		2
▼ Toplumsal Çevre Etkisi		9
Olumsuz		2
Olumlu		6
▼ Erişilebilirlik ile İlgili Memnuniyet Düzeyleri		9
Memnun		2
Memnun Değil		6
▼ Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik		8
Avm'lerin Tasarım Sorunları		1
Kafelerin Tasarım Sorunları		2
Sosyal Mesafe Sorunları		1
Ayrımcılık		2
Konser ve Diğer Sosyal Aktivitelere Erişim		1
Aile Üyelerinin Erişim Hakkı Konusundaki Olumlu Rolü		9
▼ Beklenti ve Öneriler		11
Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses ile Anlatımı		1
Yaşam Koçu		1
Psikolojik Destek		4
Özel Renkli Otobüsler		1
Kaldırım Korkulukları		2
Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımı		4
Σ TOPLAM	214	214

Şekil.1 Tema ve Kodlar

Şekil 1’de program ile belgelendirdiğimiz tema ve kodları incelediğimizde baştan sona sıralaması ile “Kent Yaşamı” teması altında “Rampa ve Suluklar ile İlgili Sorunlar”, “Park ve Caddeler”, “Toplu Taşıma İle İlgili Problemler”, “Merdivenlerle İlgili Sorunlar” “Kaldırım ve Yaya Geçidi” alt kodları oluşturulmuştur. “Sağlık Hizmetlerine Erişimde Karşılaşılan Sorunlar” temasında “Hastaneler”, “Sağlık Ocağı”, “Eczane” alt kodları bulunmaktadır. “Eğitim” teması altında ise “Okul Hayatı” ve “Seminer ve Konferanslar” alt temaları bulunmaktadır. , “Mekansal Tasarımlara Bakış Açısı ve Sorunlar” temasında “Reklam Panoları” alt kodu bulunmaktadır. , “Erişilebilirlik Hakkı ve Engellilik” teması altında ise “Farkındalık Düzeyi”, “Toplumsal Çevre Etkisi” “Erişilebilirlik ile İlgili Memnuniyet Düzeyleri”, “Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik” ve “Aile Üyelerinin Erişim Hakkı Konusundaki Olumlu Rolü” alt kodları bulunmaktadır. Sonuncusu ise “Beklentiler ve Öneriler” temasıdır; “Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses İle Anlatımı”, “Yaşam Koçu”, “Psikolojik Destek”, “Özel Renkli Otobüsler”, “Kaldırım Korkulukları”, “Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımları” şeklinde alt kodları bulunmaktadır.

5.2. Kent Yaşamında Çevresel Düzenlemeler İle İlgili Bulgular

Engellilerin yaşamlarının pek çok alanında farklı boyutlarda karşılaştıkları bariyerler bulunmaktadır. Bunları fiziksel ve toplumsal olarak sınırlandırmak mümkündür. Engellilerin karşılaştığı sorunların detaylı şekilde sınırlandırılıp tanımlanması sorunlarının daha iyi biçimlendirilip detaylı çözüm olanaklarının yaratılmasına sebep olacaktır. Toplumsal tanımlama ve sınırlandırmalar mekânsal sınırlandırmalara göre daha zor olsa da mekânsal düzenlemelerin varlığı toplumsal boyutu da etki altına almayı başaran bir kapsam olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu sebeple çalışmada engellilerin kent yaşamındaki çevresel düzenlemelere bakış açılarını betimlemek amaçlanmıştır. Katılımcılar “Kent Yaşamı” temasında aşağıdakileri aktarmışlardır.

Rampalar ile ilgili;

K-1; “Rampalardan inerken de eğimler bana yüksek geliyor aynı zamanda suluklar var rampaların önünde yaşlılar ve diğer engelliler içinde sorunlar oluşturuluyor. Bu rampaları yapanların kendileri bu durumda olsa neler olabilir diye düşünüyorum.(...) çalışıyorum ya minibüse biniyorum iniyorum rampa yok karşı kaldırıma geçiyorum yine rampa yok bazı binalarda hiç hiç yok (...)”

K-4; “Ben rampaların dik olması konusunda çok rahatsızım yapmasalar daha iyi o yala girmem en azından birde dönmekle uğraşıyorum (...)”

K-8; “(...) rampalar dahil bir şeyin bizlere göre yapılmıyor bunu yapmak çok mu zor sandalye standartları belli değil mi?.”

K-9; “Kaldırımlar ve kaldırımların rampaları benim en büyük sorunun onların olup olmaması benim şehirde rahatça dolaşabilmemi olumsuz etkiliyor. (...)”

Rampaların yapımında düzenin titizlikle belirlenmesi gerekmektedir. Planlı yapılan rampalar sonrasında tadilat sebebi ile değişim gösterebilir pek tabi ama kullanışlı duruma en kısa sürede getirilmesi mağduriyetlerin giderilmesinde önem kazanmaktadır.

Park ve Caddeler İle İlgili;

K-2: “(...) aşırı kalabalık olduğunda benim oturacak yer bulamamam beni zorluyor oturakların kol koyduğumuz yerleri olmuyor bazen yada bir yerleri sökülmüş oluyor hep bunları düşünmemiz gerekiyor (...) birde başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum kızımı parka götürmüştüm o kendi kendine yetebilen bir kız tabi benim gözetimimde kaymak için çıktığı yerde düşmesini önleyecek hiçbir şey olmadığı için düştü tam yanına giderken bu kaplama parklardan olduğu için o yerdeki alan sökülmüş bende dikkat edemedim düştüm tabi fotoğrafım çekip hemen yetkililere attım ama bu yaşanmadan onarılsaydı daha iyi olurdu.”

K-3; “Parklarda lavaboların temizlik sorunları oluyor bu sebeple bir hastalık da kapmış oldu böyle sorunlar benim yaşamımı doğrudan etkiliyor. Bankların sağlam olması önemli çok fazla sandalyeler de oturmayı da sevmem iri olduğum için çok sandalye kırmıştım.(...)”

K-7; “Parkların eğimli yerlerde yapılmış olması da beni zorlayan bir durum arkadaşlarımla orada görüşseksem bana birisinin refakat etmesi gerekiyor(...)”

K-9; “(...) tekerlekli sandalye kullandığım için her park çok geniş olmuyor bir yere gideceksek önceden araştırıyorum o yüzden geniş düzenlemesi olan parklara gitmeyi tercih ediyorum.”

Her bireyin engelinin farklı olması farklı farklı olgular ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. İçinde bulundukları durum gereği sosyal yaşamlarının durgunluğu aşıkardır ve bu sosyalleşmeyi parklarda yaşamak isteyen engelli bireyler bu alanda da sorunlarla karşılaşınca psikolojik olarak daha çok yıpranmaktadırlar.

Kaldırım, Yaya geçidi ve Merdivenler İle İlgili;

K-1; “(...)yaya geçidinden geçerken çok zorlanıyorum yaya geçitlerini boyadıkları malzeme o kadar kaygan ki değnekleri kullandığım zamanlar geçerken korkuyorum ya alt tarafından ya üst tarafından geçiyorum çünkü bir kere ayağım kaydı şimdi korkusu kaldı.”

K-3; “Bir çok yere yürüyerek gidip geliyoruz yolların ve kaldırımların dar olması beni etkiliyor. (...)”

K-4; “Sarı çizgilerin yapıştırmalarının çıkıp çıkmadığı da kontrol edilmeli bunlara çok takılabiliyorum. (...)”

K-5; “(...) Kaldırımların üzerinde yayalardan çok motor ve bisikletlerin geçmesi(...) Kaldırımlar üzerinde ağaçlar var altından geçen kaldırımdan inmen gerekiyor”

K-6; “(...) yaya geçitlerinin üstüne araba park edip gidiyorlar. (...)”

K-7; “(...) bizler için yapılan yollarda her zaman bir şey vardır ya insanlar ya eşyalar buna bir düzenleme gerekmektedir. (...) yaya geçitlerindeki sesli sistemler çok güzel ama her yerde yok yaygınlaştırılmasını çok isterim.”

K-9; “Günlük yaşamımı kendime göre olduğu gibi gideceğim konuma göre de şekillendiriyorum. Bir yere gitmeden önce orasının merdivenlerinin durumuna ve rampaları kontrol ediyorum.”

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde kaldırımlardaki girinti ve çıkıntılar, yaya geçidindeki düzen ve boyanın materyalinin olumsuz etkileri ve merdivenlerin günlük yaşamlarında oluşturduğu ulaşım engelini görmekteyiz.

Toplu Taşıma ile İlgili

K-1; “(...) saniye ile yarışıyoruz yapamıyoruz. Eskiye göre minibüsler alçak ama yağmurlu havada yine kayma riskimiz oluyor”

K-2; “(...) aşırı kalabalık olduğunda benim oturacak yer bulamamam beni çok zorluyor hatta bir gün iş çıkışı bu arbedede otobüsün içinde düştüm ve hemen düştüğüm yerden kalkamadım o günü unutamam”

K-6; “Toplu taşımalara iniş binişler yüksekse dengemi sağlayabilmem için tutunarak inip binmem gerekiyor. Caddelerin ve kaldırımların düzgün ve kaygan olmaması benim işlerimi kolaylaştırıyor”

K-7; “(...) Otobüslerde nereye gideceğimi baştan belirtiyorum ancak çok kalabalık ise akıldan çıkabiliyor.”

K-9; “(...) Minibüslerde bizler için rampalar var evet ama bazen şoförler açmamak için geçip gidiyor bu durum hem beni geciktiriyor hem kötü hissettiriyor.”

Toplu taşıma araçları ile ilgili verilen yanıtları incelediğimizde kas sisteminden rahatsız olan katılımcının ulaşım konforunun çok düşük olduğunu ve bununla birlikte diğer engel türü olan görme engelli katılımcının doğru durakta inme kaygısı taşıdığı ve diğer bir katılımcının gideceği yere

geç kalacağı gibi sorunlar olduğunu görülmektedir. Bu durum her engelin farklı olduğunu destekler nitelikteyken erişim amacının farklılığı süreci etkilemektedir.

Sağlık Hizmetleri İle İlgili

K-1; *“Sağlık ocaklarında öncelik görmedim ama hastaneler benim için daha güven verici oluyor.”*

K-2; *“Sağlık ocağına çok kullanmıyorum ama hastaneleri aktif olarak kullanmak zorunda kalıyorum. Bu da bana randevu konusunda sıkıntılar çıkartıyor sürekli fizik tedavi desteği almaktayım fakat sürekli randevu oluşturamıyorum hem tedavim aksıyor hem de doktorun yanındaki insanlara rahatsızlığımın detaylarını sorması da bana yetersiz hissettiriyor. Rahatsızlığım tabi ki yardım gerektiriyor ama kırıcı bir durum.”*

K-5; *“(...) başımdan geçen bir olayda sağlık ocağına gittiğimde hekimim yokmuş başka bir hekime çıktım ışıklı sistem varmış ama arızalıymış yine de sıramı aldım 9. sıradaydım birini sıradan önce aldı sonra benden sonra birini daha aldı sonra ben tepki gösterdim ben hakkım olan istiyorum öncelikte vermesinler. Bu şekilde baktığımda sonra doktor önceliği doktor belirler dedi bu çok kırıcı (...)”*

K-6; *“(...) sabit şekilde oturur pozisyonda da uzun süre kalabilen durumda değilim sürekli kendimi düzeltmem gerekiyor. Hastanelerdeki bekleme sandalyelerinin uçlarına otomatik ayak uzatması aparat geliştirilmesi beklerken benim işlerimin kolaylaşmasını sağlayacak”*

K-8; *“Eczanedeki insanların üslupları kırıcı oluyor benim sürekli kullandığım ilaçlarımda belli benim işimi kolaylaştırmıyorlar ve eczanelere girişte kapıların açılır kapanır olması benim için önemli”*

Katılımcıların çoğunluğu hastanede sorunlarla karşılaşmıştır aynı zamanda sağlık ocağı ve eczanelerde de hem doktor üslubu hem mekan tasarımı ile ilgili engellerle karşılaşmıştır.

Eğitim ve Mekan Tasarımıyla ilgili

K-1; *“Küçüklüğümde engelli olmak çok normal görülen bir şey değildi şimdilerde önem verilmeye başlandı ama o zamanlar okulda zorlayanlar oldu tabi ki iyi arkadaşlarımda oldu ama eksik kaldığım etkinlikler, bacağımdan dolayı çıkamadığı çok teneffüs oldu (...) panolarda bizim için bilgilendirici şeylerin olması çok önemli mesela yetkililer ayda bir yada iki kere engellilerin engellilik durumuna göre bilgilendirmeler paylaşılabilir.”*

K-2; *“Seminerlere katılımda çok kalabalıklar oluyor keşke bizim gibi insanlar için önden girişler olsa bizi alsalar arbede yaşanmasa (...) bazen çalıştığımız*

yerde toplantılar oluyor bizim ortalıkta gözükmememizi istiyorlar bu da ayrı bir durum ama çok ağırırma gidiyor”

K-3; “Okullarda bana sıra hep çok küçük gelirdi bu yüzden hiç istemezdim gitmek. Bence öğrencilerin boylarına göre okul dersliklerinin düzenlenmesini gerekli.”

K-4; “Toplumda içine kapanıktım 20 yaşına kadar. Okul okudum ama okul okurken hiç yazı yazmadım işaretlemeli testle okulu bitirdim beyin gücümle keşfettim (...)”

K-8; “Okullarda kapılar benim için sorun oluyordu hep birisi ile hareket etmem gerekiyordu. (...) tasarımlarda peyzaj önemli ağaçların bence dengeli dikilmesi gerekiyor. Bölünmüş kaldırımların olmasını istemem.”

Eğitim ve mekan tasarımı ile alakalı alt kodlara verilen yanıtlara göre eğitim alınan alanın tasarımı ile alakalı sorunlarla karşı karşıya kalmakla birlikte erişimde teknolojinin artık daha aktif kullanıldığı söylenebilmektedir. Engelli bireylerin eğitime erişimi konusunda birde teknolojik gereçlere erişim sorunu oluşmaktadır. Bu bağlamda toplumsal sorunlar doğmakta ve akran zorbalıkları yaşanmaktadır. Mekan tasarımı kodunu incelediğimizde toplumsal hayatı etkileyen görsel unsur olan reklam panolarının dikkat çektiği görülmektedir. Bu panoların daha verimli ve planlı kullanımı hem toplumu tetikleyici bir araç görecektir hem de duyarlılık ve empati duygularının gelişimine katkı sağlayacaktır.

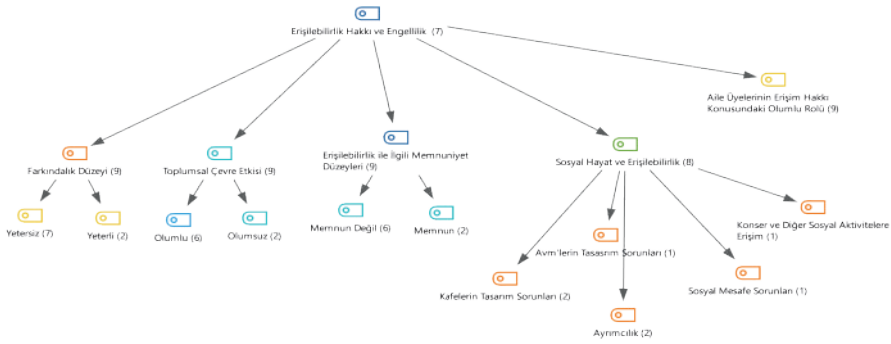
Kent yaşamında karşılaşılan sorunlar her bireyde farklı bir görünüm oluşturmaktadır ancak genel çerçevesi ile yapılması gerekenler sınırlıdır. Bu durum şehir düzenlemelerindeki az bir çalışma ile engelli bireylerin kent yaşamındaki konforu arttırılacak ve erişim haklarındaki mağduriyetleri giderilebilecektir. Engelli bireyler hayatları boyunca hem engellerine hem de onun dışındaki bariyerlere göğüs germek zorunda kalmışlardır ve bunun olumlu yönde değiştirilmesi devlet eliyle olabileceği gibi sivil toplum kuruluşları ve diğer yardım kuruluşları aracılığı ile de yapılabilmektedir. Engellilerin yaşam kalitesini arttırmak ve sosyal hayata daha rahat katılmalarını sağlamak konusunda toplumun rolünün de büyük olduğu unutulmamalıdır.

5.3.Engellilik ve Erişim Hakkına İlişkin Bulgular

Beşeri yapılar ve doğanın sunduğu fiziksel çevrenin oluşturduğu olanaklara erişim başta diğer kültürel ve ekonomik bir çok alan ve sosyal hayat dahil bütün hizmetlerden yararlanıp bir fayda oluşturabilmeyi aktaran erişilebilirlik kavramı engelli bireylerin her türlü haklarının kullanımının önemini vurgulayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet bu

hakları sunan taraf olsa da kişi bu hakka erişimde mekânsal tasarım ve ulaşım imkan ve araçlarından faydalanamıyorsa bu erişilebilirlik sorunu olarak değerlendirilmektedir (Çağlar, 2012:542).

Çalışmada erişilebilirlik ve engellilik ile alakalı farkındalık düzeyi, toplumsal çevre etkisi, erişilebilirlik uygulamaları ile ilgili memnuniyet düzeyleri ve sosyal yaşamlarındaki erişilebilirlik ile ilgili Şekil 2'deki Hiyerarşik kod-Alt kod şeması oluşturulmuştur. Buna göre farkındalık düzeyi ile alakalı 7 katılımcı yetersiz yanıtı verirken 2 katılımcı yeterli bulmuştur. Katılımcılar kendi hakları konusunda bilgilerinin eksikliğini vurgularken toplumsal çevrenin etkisini 6 katılımcı olumlu olarak değerlendirmiştir. Bu durumda mevcudiyette bilgilendirme eksikliklerinin yaşandığını toplumsal tutumun ise iyi konumda olduğunu söylemek mümkündür. Erişilebilirlik ile ilgili Memnuniyet düzeyleri ise 6 katılımcı tarafından olumlu görülmemiştir. Bunun en önemli sebepleri arasında yukarıda belirttiğimiz kent yaşamında çevresel düzenlemelerde karşılaşılan aksaklıklar olarak görülmektedir. Erişim hakkı bağlamında aile üyelerinin eğitimci ve olumlu rolü göz ardı edilememektedir. Bu hususta aile odaklı çalışmaların yapılması konusunda daha olumlu sonuçlar doğuracağı çıkarımı yapılabilmektedir.

Şekil-2: Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

“Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik” teması altında katılımcılar “Kafelerin Tasarım Sorunları”, “AVM’lerin Tasarım Sorunları”, “Ayrımcılık”, “Sosyal Mesafe Sorunları”, “Konser ve Diğer Sosyal Aktivitelere Erişim” alt kodlarında yanıtlar vermişlerdir. Buna göre;

K-1; “Bu erişimlerin toplumsal olarak kolaylaştırılması için ortak kullanım alanlarındaki engellerin ve yolların düzenlenmesi bizlerin erişimini toplumsal açıdan kolaylaştıran bir durum olur.”

K-2; “İnsanların bize yaklaşımlarının iyi ve anlayışlı olması çok önemli biz sosyal bir aktiviteye katıldığımızda insanlar bizi garipsiyor bu en büyük engelimiz.”

K-3; “(...) öğrencilerin boylarına göre okul dersliklerinin düzenlenmesini isterim (...)”

K-4; “İnsanlar sosyal hayatlarında oldukça bencil olabiliyorlar benim dikkatimi çeken olumsuzluklardan birisi kafelerin self servi konumuna gelmesi kasa önlerindeki ekleme yerlerinin dar olması ve birilerine rica hizmet almanın zorlaştığı bir çağda yaşıyoruz gerçekten.”

K-5; “(...) kalabalık alanda bir etkinliğe katıldığımızda veya bir yere gezintiye çıktığımızda sosyal mesafenin korunmasına önem gösterilmelidir diye düşünüyorum aksi türlü iteklemeler ve kaoslar bizim için kötü oluyor.”

K-6; “Bu engellerin aşılması için bizimle rahatla iletişim kuran hocalarımızın bize destekçi olması gerektiğini düşünüyorum. Akıl danışmak bana her zaman iyi gelmiştir.”

K-7; “Belli bir düzeye kadar bize destek olan düzenlemeler var bir yerden sonra sanki hiç özgür olamıyoruz gibi. Kamuyu bir şekilde hallediyoruz ama AVM’ler bizler için yanımızda biri yoksa tehlikeli olabiliyor özellikle çok katlı olanlar(...)”

şeklinde yanıtlar verilmiştir. Katılımcıların sosyal hayatın farklı alanlarında karşılaştıkları bu bariyerler yaşam kalitesi yönünden tehlikeli olarak değerlendirilmektedir. Bu engellerin aza indirilmesi için engelli kişilerin bakış açılarından çözüm önerileri çok değerli görülmektedir.

5.4. Beklenti ve Önerilere İlişkin Bulgular

“Beklenti ve Öneriler” teması altında “Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses İle Anlatımı”, “Yaşam Koçu”, “Psikolojik Destek”, “Özel Renkli Otobüsler”, “Kaldırım Korkulukları”, “Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımları” şeklinde alt kodları bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların verdiği yanıtlar aşağıdaki şekildedir.

K-1; “(...)artık benden geçti ama bir yaşam koçu veya psikolog ile çalışılması gerektiğini düşünüyorum”

K-2; “Dengemi sağlayamadığım anlarda zorlandığım için tutmaçlı kaldırımların olması gerektiğini düşünüyorum.”

K-4; “(...) işe gidip gelirken özellikle kış aylarında bize özel materyallerle yapılmış renklerine kadar bize özel bir otobüs isterdim.”

K-5; “Psikolojik destek illaki şart özellikle ergenlikte insan kendini tanıırken illaki yabancı bir kişi ile de yargılanmadan görüşmek istiyor. Okulda arkadaşlarım hep zorbalaması ayrı hep hocalarım ayrımcılık yapıyor gibi davrandılar.”

K-6; “Bizlere açık binaların hastanelerin ve evlerin bizlerin özgürlüklerinin kısıtlanmamasını isterdim.”

K-7; “Parkların haritasını bize bir bilgilendirme kartıyla veya sesli şekilde anlatılması çok güzel olur.”

Katılımcıların yanıtlarına göre psikolojik destek başta, ulaşım, mekan tasarımı ve kaldırımların düzenlenmesine kadar farklı öneriler bulunmaktadır. Bu durum her engelin farklı erişim sorunları yaratmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda eksikliklerin tespiti ile bu sorunlar ortadan kaldırılıp şehirlerin toplumsal eşitlik ve erişilebilirlik düzeyinde planlamaları yapılmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Engellilik halinin tanımlamaların ötesinde çok boyutlu olduğu ve toplumsal duyarlılık ile yakından bağlantılı olduğu açıktır. Engellilik özgürce hareket edebilme kabiliyetinin yok olması ve sağlık problemleri ile karşı karşıya olma durumunu aktarmaktadır. Erişilebilirlik ise istekleri yerine getirme kabiliyetinin ideolojik boyutunu da içine dahil eden bir kavramdır. Erişilebilirlik kentte ulaşımı temel almakla birlikte sosyal ve toplumsal erişimleri vurgulayan bir olgudur. Engellilerin erişim hakkı fenomeni üzerine düşünceleri ve bakış açıları burada önem kazanmaktadır. Erişimin herkes için eşit olması önemli bariyerlerin varlığına dikkat çekmektedir. Bunun en gözle görülür hali ise kentlerdir ve sadece engelliler için değil toplum içinde önemli bir konudur. Çalışmada bu sorunun boyutları ve engellilerin soruna yaklaşımları derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışmada Çanakkale ilinde ikamet eden bedensel engelli bireyler ile gerçekleştirilmiş olup kartopu örneklem yöntemi kullanılarak katılımcılara ulaşılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları yöneltilen katılımcılar çekimser olmaları ve kadın bedensel engelli bireylerin görüşmelere katılmak istememesi sebebi ile katılımcı sayısı 9 ile sınırlı kalmıştır.

Görüşmecilerin kent yaşamında erişilebilirlik ile alakalı belirttikleri belirgin sorunlar tespit edilmiştir. Çevre ile ilgili olarak; parklar, caddeler, rampalar, toplu taşıma araçları, merdivenler, hastaneler, seminer ve konferans salonları ve reklam panoları olarak sıralanabilmektedir. Sosyal hayat ve erişilebilirlik temasında ise; mekan tasarımları ve sosyal mesafe sorunları göze çarpmaktadır. Bunlarla alakalı beklenti ve önerileri ise; ortak

kullanım alanlarının görüntü ve ses ile anlatımı, yaşam koçu, psikolojik destek, özel renkli otobüsler, kaldırım korkulukları, kamuya açık binaların özel tasarımları olarak sıralanabilmektedir

Yapılan çalışma bağlamında yerel yönetimlerde mimarların özel tasarımlar üzerine çalışacağı bir konsey oluşturulması engelli bireylerle ortak payda da olmayı daha verimli hale getirecektir. Aile danışmanlarına engelli ve engelli ailelerine şehir ölçeğinde rehberlik edecek eğitimlerin verilmesi ve danışmanlık hizmeti sunulması erişilebilirliğin toplumsal boyutundaki sorunların azaltılmasında önemli rol oynayacaktır. Sağlığa erişim konusuna baktığımızda sağlık ocaklarında özel bir birim oluşturularak hem sağlık basamaklarının yükünün hafifletilmesi hem detaylı bir ilginin olması sağlık sorunlarının çözümünü kolaylaştıracaktır. Sosyal hayata baktığımızda ortak kullanım alanlarının mekânsal tasarımlarının belli şartların ve kurallar çerçevesinde uygulanarak gözden kaçmasının engellenmesi engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda tasarımlarda kullanılacak malzeme çeşitleri ve türlerinin uzman görüşü alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte toplumda farkındalığın oluşturulması için belirli periyotlarla eğitimler verilmesi ve empati kurabilecekleri ortamların geliştirilmesi kent yaşamında engelliler açısından önemli iken toplumsal olarak maneviyatı sağlamlaştıracı etki taşıyacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, K. F. (2024). Engelli Bireylerin Haklarına Erişiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Sakatlar Derneği Örneği. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak.
- Altındağ Kumaş, Ö. (2020). Engellilik Kavramı. M. Tekindal , ve S. Attepe Özden (Dü) içinde, Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları (s. 19-32). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aral, N., ve Gürsoy, F. (2007). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Arslan, H., ve Altıntaş, G. (2014). Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Arttırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), s. 165-186.
- Belli, A., & Mert, H. (2020). An Evaluation of the Development of Urban Culture and Urban Awareness Within Structural Plans in Metropolitan Municipalities. *Route Education and Social Science Journal*(56), 147-161.
- Budak, M. M. (2022). Pozitif Ayrımcılık İlkesi Işığında Engelli İstihdamı ve Engellilerin Hakları. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale
- Creswell, j. W. (2013). *Nitel Araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Çakmak, M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı:2 s. 54
- Dönmez Kara, C. Ö. (2021). Türkiye’de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1, 117-140.
- Durduran Y.; (2009). Engelli Çocukların Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetinden Yararlanma Durumları: Kontrollü Saha Çalışması, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- Iwarsson, S., & Ståhl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 57-66.
- Kalağan, G. (2021). *Kent Paradigmalarındaki Değişimler: Güncel Kent Yaklaşımları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Kanyılmaz Polat, E. (2020). Engelli Bireylerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 39, 869-897.
- Karaca, O. (2024). Engelli Dostu Kent: Marmara Belediyeler Birliği Açısından Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, 1-199. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kaya, Ç.S. (2019) Üniversitede Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerim Karşılaştıkları Sorunlar ve Sorun Çözme Becerileri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019, Konya.
- Kaypak, Ş. (2016). Demokrasi İnsanlar İçin Kente Bakış: Dost Kentler. R. Pehlivanlı, & S. Demirkılıç içinde, 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 134-147). Adıyaman: İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mengi, A. (2020). Engelli Bireylerin Gözüyle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Eğitim Durumlarının İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. (2015). *The bestselling guide to qualitative research, updated and expanded*. San Francisco: The Jossey-Bass higher and adult education series.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344.
- Orhan, S; Genç, K.G. (2015). Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 115-146.
- Ökten, G. (2018). Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sanatta Yeterlilik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özata, M., ve Karip, S. (2017). Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar: Konya Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), s. 409-427.
- Özservet, Y. Ç. (2016). Aile Dostu Kent İçin Kavramsal Analiz. M. Şentürk içinde, *Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması* (s. 53-68). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Öztürk, M., (2011), Türkiye'de Engelli Gerçeği, MÜSİAD Cep Kitapları: 30, İstanbul
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

- Pınar, T; Saygun, M; Açıkgöz, E. M.; Atçeken, İ. ve Demirtaş, H. (2016). Kırıkkale İl Merkezinde Bulunan Sağlık Kuruluşları Girişlerindeki Engelli Rampalarının Standartlara Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(2), 71-80.
- Seyyar, A. (2011), *Sosyal Politika Bilimine Giriş*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık s.347-348.
- Sümer, F. (2019). *Eski Türklerde Şehircilik*. Ankara: Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Şişman, Y., (2011), Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler, Sosyal Siyaset Konferansları, 60(1), 169- 221.
- Şolt, H. B. (2019). Çağdaş Kent Planlama Anlayışına Bir Örnek: Engelsiz Kent Yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(8), 36-45.
- T.C. Resmi Gazete, 3 Mayıs 2013, 28636.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002) Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, Ankara.
- TDK. (2025). Mart 3, 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tokol, A., (2018), Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar. Edt: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, *Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa.
- TÜİK. (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010. Ankara. Mart 1, 2025 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlulerin-Sorunve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370> adresinden alındı
- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocukların eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 119-130.
- Uslu, A. O., & Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler-“Herkes İçin Erişilebilir Kentler”. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 1(2), 30-36.
- Usta, M. (2009). Özel eğitim gerektiren, birey, aile ve din eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 75-100.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Ara tırma Yöntemleri* (Cilt 11). Ankara: Seçkin
- Yıldırım, H.H., & Çakmak, S. (2024). Türkiye’de Görme Engelli Öğrencilere Merkezi Sınavlarda Matematik Alanında Yapılan Uygulamaların İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 48, 2024.
- Yıldız, S. & Gürler, Seda. (2018). Görme Engelli Bireylerin Engelli Haklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi- Ankara Örneği-, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 241- 268.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 18059, 27 Mayıs 1983
- World Health Organization (1980). International Classification of Impairments. Disabilities and Handicaps. Switzerland: WHO.

Yerel Yönetimlerde Engellilere Yönelik Uygulamalar: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planlarına Yönelik Bir İnceleme

Sezgin Sezgin¹

Özet

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun belirli bir kısmı engelli bireylerden oluşmaktadır. Engellilerin gündelik yaşantılarında karşılaştıkları zorlukları azaltmak, toplumsal yaşantıya tam ve etkin katılımlarını artırmak için merkezi ve yerel yönetimler politikalar üretmektedir. Bu kapsamda insanların mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarına yönelik politikalar geliştiren yerel yönetimler, engellilere yerel nitelikli politikalar geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin (İBB) 2015-2019 ve 2020-2024 yıllarına ait stratejik planlarını inceleyerek, yönetim değişikliğinin engellilere yönelik stratejik politikalar üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış ve İBB’nin iki farklı yönetim dönemine ait stratejik planları MAXQDA paket programı ile tematik kodlama yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan kodlamalar sonucunda analiz yöntemleri olarak MAXQDA Analytics Pro (24.7.0) programı arayüzünde yer alan Kod Matrisi Tarayıcısı, Tek Vaka Modeli ile İki Vaka Modeli modelleri uygulanmıştır. Bulgular, 2015-2019 dönemi stratejik planında engellilere yönelik hedeflerin daha net tanımlandığını, belirli hizmet ve projelerin detaylandırıldığını göstermektedir. Bu dönemde engelli bireylerin eğitim, istihdam, ulaşım ve sosyal hayata katılımını artırmaya yönelik somut projelere yer verilmiştir. 2020-2024 dönemi stratejik planında ise daha genel ifadelerin kullanıldığı, spesifik hedeflerin belirginleşmediği, ancak engellilere yönelik politika önerilerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, sezgin_sezgin@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6625-3997

1. Giriş

Engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımı, çağdaş toplumların temel insan hakları anlayışı çerçevesinde ele aldığı önemli bir sosyal politika alanıdır. Engellilik, bireylerin fiziksel, zihinsel, duyuşsal veya ruhsal farklılıklarından kaynaklanan ve sosyal çevre ile etkileşimlerinde çeşitli kısıtlamalara yol açabilen bir durumdur. Bu nedenle, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama eşit koşullarda katılımını sağlamak için devletin yanı sıra yerel yönetimlere de önemli sorumluluklar düşmektedir.

Yerel yönetimler, engellilerin ihtiyaçlarını doğrudan tespit edebilme ve hizmetlerini yerinden yönetim anlayışıyla sunabilme avantajına sahiptir. Belediyeler, eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam ve sosyal hizmetler gibi birçok alanda engellilere yönelik politikalar geliştirerek toplumsal katılımı artırıcı düzenlemeler yapmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de engellilere yönelik sosyal politikaların yerel yönetimler düzeyinde nasıl şekillendiği, özellikle büyükşehir belediyeleri bağlamında incelenmesi gereken bir konudur.

Bu çalışma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin (İBB) engellilere yönelik stratejik planlarını inceleyerek, yerel yönetimlerin engelli bireylere sunduğu hizmetleri iki farklı yönetim tarafından hazırlanmış stratejik planlar üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, 2015-2019 ve 2020-2024 yılları arasında hazırlanan stratejik planlar karşılaştırmalı olarak analiz edilerek, yönetim değişikliğinin engellilere yönelik politikalar üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Nitel analiz yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu araştırma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin engelli bireylere yönelik sosyal politika süreçlerindeki değişim ve sürekliliği ele alarak, engellilerin yerel yönetimler aracılığıyla desteklenmesi konusunda kapsamlı bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada öncelikle Engellilik kavramına ve engellilerin Türkiye’deki durumlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmaktadır. Daha sonra çalışmanın yönetime ilişkin bilgilendirmede bulunulmuş ve daha sonra MAXQDA programında kodlanan stratejik planlardan elde edilen bulguların değerlendirilmesine geçilmiştir.

2. Engellilik Kavramı ve Engellilerin Türkiye’deki Durumu

Engellilik kavramı gerek akademik yazında gerekse de günlük konuşma dilinde özürlü yahut sakat kavramları ile karıştırılmakta ve söz konusu kavramlar sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Kavramların İngilizce karşılıklarına bakıldığında farklı kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Engelli kavramı “handicapped” olarak ifade edilirken özürlü kavramı ise “disabled” şeklinde, sakatlık kavramı ise “disability” şeklinde kullanılmaktadır (Gürek, 2016: 132; Baykan, 2000). Engellilik ve özürlülük

kavramlarının birbirlerinin yerlerine kullanımı, her iki kavram arasındaki farklılıkları da önemsiz hale getirmektedir. Oysaki her iki kavram arasında farklılık bulunmaktadır (Berkün, 2016: 61).

Sakatlık kavramı, diğer kavramlara kıyasla çoğunlukla fiziksel açıdan kullanılmaktadır. Baykan'a göre (2000) *“özürlülük sonucu oluşan ve normal bir insanın başarı ile sonuçlandırabileceği herhangi bir aktiviteyi gerçekleştirilmede ortaya çıkan bir eksiklik ya da sınırlama”* sakatlık olarak adlandırılmaktadır.

Alsancak ve diğerlerine göre (2013: 7) *“doğuştan veya sonradan meydana gelen çeşitli sebeplerden dolayı bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerin belli derecelerde kaybedilmesi sonucunda sosyal hayata adapte olamama ve günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayamama durumları ile karşılaşan ve korunmaya, bakım ve rehabilitasyona, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan kişi”* özürlü olarak tanımlanmaktadır.

Engelliliğin özürlülük kavramından farklılaştırılması noktasında çeşitli bakış açıları mevcuttur. Koca'ya göre (2010: 4) özürlü kavramı, engelliliğe kıyasla daha genel bir yaklaşıma sahiptir. Engellilik daha dar bir çerçevede olup kısa bir süreçte meydana gelmese de belirli bir süreç sonrasında zorunluluklardan kurtulmayı ve bireyin fikirlerinde görece esneklik sağlamayı anlatan bir kavramdır. Yılmaz'a göre (2001: 4) ise bireyler, özürlerinden kaynaklı olarak toplumsal hayatta diğer insanlarla eşit düzeyde yer alma imkânını tamamen ya da kısmen kaybettiklerinde engelli olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de engellilere yönelik çıkarılan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinin c bendi engelli kavramını tanımlamaktadır. Söz konusu tanımlamaya göre engelli; *“fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi”* ifade etmektedir. Kanunda görüldüğü gibi engelli kavramının tanımında özürlü kavramına benzer biçimde doğuştan ya da sonradan sözcükleri kullanılmamıştır. Kanun'un ilk halinde engelli yerine özürlü kavramını kullanılmış olup 2013 yılında kabul edilen 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Türkiye mevzuatında yer alan özürlü ifadesi, engelli olarak değiştirilmiştir.

Özürlü ve engelli kavramları arasında sayılan farklılıkların bulunması, özürlü kavramının günümüzde pejoratif bir anlama evrilmesi ve ayrıca Türkiye'deki 5378 sayılı Kanun'un söz konusu bireyleri engelli olarak tanımlamasından da hareketle çalışmanın devamında “engelli” kavramı kullanılacaktır.

Engelli kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası literatürde farklı tanımlamalar yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2006 yılında kabul edilen ve 2007’de imzaya açılan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (Convention on The Rights of Persons with Disabilities)” engelli bireyleri; *“diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler”* olarak tanımlamaktadır (United Nations, 2007).

Birleşmiş Milletler’ bağlı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1983’te hazırlanan ve 1985’te yürürlüğe giren “Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamına ilişkin 159 sayılı Sözleşme (Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, No. 159)” de engellilere yönelik bir tanım yer almaktadır. Sözleşmeye göre; fiziksel veya zihinsel bir bozukluk nedeniyle uygun bir iş bulma, bu işi sürdürme ve bu işte ilerleme olanakları önemli ölçüde azalmış olan kişi engelli olarak tanımlanmaktadır (ILO, 1985).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1980 yılında yayınladığı Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps) belgesinde üçlü bir tasnifte bulunmuştur. Yetersizlik, özürlülük ve engellilik kavramları belgede ayrı ayrı tanımlanmıştır. Yetersizlik; sağlık açısından psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı ya da işlevlerdeki bozulmayı veya anormallliği ifade etmektedir. Özürlülük; sağlık açısından bir insan için normal kabul edilen şekilde veya aralıkta bir faaliyeti gerçekleştirme yeteneğinin (bir bozulmadan kaynaklanan) herhangi bir şekilde kısıtlanması veya eksikliği olarak tanımlanmıştır. Engellilik ise; yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak bireyden beklenen rolün yerine getirilmesini sınırlayan veya engelleyen durumdur (WHO, 1980).

Engellilere yönelik farkındalığın artışı ve bu gruplara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi Batı’da refah devleti politikalarının hakim olduğu 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Önceki yıllarda engellilerin varlığı kabul edilse de engellilere yönelik sosyal politikaların varlığını ve engellilerin toplumsal hayata katılımlarının desteklenmesine yönelik adımların yeterli düzeyde atıldığını söylemek pek mümkün değildir. Engellilere yönelik desteklerin aksine Ortaçağ’dan yaklaşık 18. yüzyılın sonlarına dek Avrupa’da olağanüstü güçlere inancın yaygın olmasından kaynaklı olarak engelli bireylerin toplumun kalanı için tehdit olarak görüldükleri ve cezalandırıldıkları da bilinmektedir (Seyyar, 2015: 86-87).

Türkiye’de engellilere yönelik sosyal haklar ve politikalar, batılı ülkelere kıyasla daha geç gelişmiştir. Bunun temel sebepleri arasında Türkiye’nin refah sisteminin özellikleri, dayanışmacı aile yapısı ve toplumsal destek mekanizmaları yer almaktadır. Engellilerin bakımı ağırlıklı olarak aileler tarafından üstlenilmiş, ancak bu destek onların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını sağlamak için yeterli olmamıştır. Ailelerin, özellikle bakıma muhtaç engelliler için en büyük endişesi, kendileri vefat ettiğinde çocuklarının nasıl korunacağıdır. Bu nedenle, sosyal devlet anlayışı gereği, devletin eğitim, sağlık, rehabilitasyon, ulaşım, istihdam gibi birçok alanda engellilere yönelik kapsamlı politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Ayrıca, engelliliğin ortaya çıkma riskini azaltmak için önleyici ve koruyucu sağlık hizmetleri de büyük önem taşımaktadır (Metin, 2017: 322).

Engelli bireylere yönelik dünyada ve Türkiye’de uygulanan sosyal politikaların oldukça geç tarihlere dayanması, engellilere yönelik merkezi ve yerel yönetimlerin atması gereken adımların başlangıcını ertelemiştir. Nitekim insanlığın tarihi kadar eski olan bir süreçte engelliler, kamusal ve özel alanlarda tarihin her döneminde pek çok dezavantajlı durumla karşı karşıya kalmışlardır. Engellilerin toplumsal hayatta karşılaştıkları sorunlar oldukça fazla sayıda ve çeşitli olduğundan ancak bazı başlıklar altında bunları toparlamak mümkün olacaktır. Belirtmek gerekir ki burada sayılanların dışında ve akademik yazının henüz fark edemediği de çok sayıda sorun alanı olabilir.

Engellilerin toplumsal hayatta karşılaştıkları sorun alanları belirtilirken dikkat edilmesi gereken başka bir nokta ise engelin tek bir türden oluşmadığının farkına varılmasıdır. Öyle ki tek bir engel türü olmadığı gibi bazı bireylerin birden fazla engele sahip olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışma yapısı ve amacı gereği ortopedik engel, zihinsel engel, görme engeli, işitme engeli, dil ve konuşma engeli, süregen hastalığa bağlı engel türlerine ayrı ayrı yer vermemiş olup engelli bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları sorun alanlarına genel bir çerçevede çizmektedir.

Engellilerin toplumsal hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunların başında eğitim gelmektedir. Sahip olduğu engele göre uygun eğitimi alamayan bireyler; hak ve sorumluluklarının farkında olamamakta, yaşlılarından geri kalmakta, toplumsal hayata katılımda güçlük yaşamakta, ekonomik açıdan zorlanmakta ve kamusal hizmetlere erişimde güçlük çekmektedir. Söz konusu eğitimler, merkezi yönetimin sorumluluğunda olabileceği gibi yerel yönetimlere de burada önemli görevler düşmektedir (Ay, 2018: 48-49).

Engelli bireyler, gündelik yaşantıda erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik sorunları ile de sıklıkla yüzleşmektedir. Engelli bireylerin toplumsal yaşamın her alanında

aktif olarak yer alabilmesi, sağlık, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilmesi, üretim süreçlerine katılması ve sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere dâhil olabilmesi, mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve işlevsel şekilde düzenlenmesiyle yakından ilişkilidir (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016). Ancak kentsel alanlar plânlanırken çoğu zaman engellilere yönelik uygulamaların eksik kaldığı görülmektedir. Bu durum, engellilerin kamusal hizmetlere yeterli düzeyde erişimini kısıtlamaktadır.

Engellilerin doğuştan yahut sonradan sahip oldukları birtakım dezavantajlar, onların meslek edinme ve sonrasında istihdam edilmelerini doğrudan etkilemektedir. Engellilere yönelik uygulanacak istihdam politikaları, onların yalnızca ekonomik özgürlüğünü etkilemeyecek aynı zamanda hayatın içerisine dahil olarak toplumla bütünleşmelerinin de önünü açacaktır (Anbarlı Bozatay ve Ayyıldız, 2018: 75). Türkiye’de engellilere yönelik istihdam, merkezi ve yerel düzeyde sunulsa da henüz istenilen düzeyde değildir. Anadolu Ajansı’nın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’ndan edindiği verilere göre 2024 yılı itibariyle kamuda istihdam edilen engelli sayısı 70.878’dir (Anadolu Ajansı, 2024).

Engelliler aynı zamanda sağlık ve bakım sorunları ile de karşılaşmaktadır. Engelli bireylerin bakım süreci, yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sınırlı kalmayıp; psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutları da içeren oldukça kapsamlı bir konudur. Bakım hizmetlerinin yetersizliği, aile bireylerinin sorumluluğunu ağırlaştırırken, profesyonel bakım desteğine erişimde yaşanan maddi ve kurumsal engeller de önemli bir sorun oluşturmaktadır. Engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini geliştirmeye yönelik destekleyici hizmetlerin eksikliği, onların topluma tam anlamıyla katılımını zorlaştırmakta ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, engelli bireylerin bakımına yönelik sürdürülebilir ve kapsayıcı çözümler üretilmesi hem merkezi hem de yerel yönetimler açısından kaçınılmazdır.

Engelli bireyler, toplumsal yaşamda çeşitli psiko-sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Aytaç (2000) ve Seyyar’a (2008: 54) göre, bu sorunlardan biri, engelliliğin bireyde aşağılık kompleksi oluşturmaktadır. Ayrıca, bireyin bazen engelli gibi bazen de normal bir kişi gibi algılanması, onun kimlik karmaşası yaşamasına neden olmaktadır. Engelli bireyler, normal kişilerin günlük yaşamdaki tutum ve davranışlarını kendilerine birer ideal olarak belirleyerek, bu davranışları gerçekleştirme konusunda baskı hissedebilmektedirler. Bununla birlikte, bedensel veya toplumsal işlevlerini yeterince yerine getiremediklerini düşündüklerinde, kendilerini yetersiz ve bağımlı bireyler olarak görerek suçluluk duygusuna kapılmaları da yaygın bir durumdur. Engellilik durumunu saklama ve unutmaya çabası ise paradoksal

bir şekilde, bireyin engelliliğini daha fazla hatırlamasına ve bu durumu hayatının merkezine yerleştirerek mutsuz ve huzursuz bir yaşam sürmesine sebep olabilmektedir. Bu psiko-sosyal sorunlar, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını ve bireysel iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Engelli bireyler, toplumsal yaşantının farklı alanlarında çeşitli açılardan dezavantajlı duruma düşmektedir. Engelli bireyler; eğitimde, istihdam ve çalışma hayatında, sağlıkta, siyasi katılımı, adalette, boş zaman ve dinlenme faaliyetlerinde, topluma dahil olmada, bilgiye erişimde engel türlerine göre çeşitli ayrımcılıklarla karşılaşmaktadır (ÖZİDA, 2010). Dünyada ve Türkiye’de engelli birey sayısının fazlalığı ve yalnızca insan olmaktan kaynaklı temel kamusal hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar merkezi ve yerel idareleri engellilere yönelik politikalar üretmeye sevk etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün 2024 yılı verilerine göre, dünya üzerinde yaklaşık 1,3 milyar engelli birey bulunmaktadır. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %16’sına denk gelmektedir. Engelli nüfusun yaklaşık %80’inin gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı tahmin edilmektedir (WHO, 2024). Verilere bakıldığında yeryüzünde yaşayan yaklaşık her 6 kişiden birinin en az bir engeli olduğu görülmektedir.

Türkiye’de engelli bireylere yönelik güncel kayıtlar Ulusal Engelli Veri Sistemi aracılığıyla tutulmaktadır. Ulusal Engelli Veri Sistemi’ne göre Türkiye’de 2023 yılı itibariyle 2.511.950² engelli birey bulunmaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında engelli bireylerin %44’ünün kadın, %56’sının ise erkek olduğu görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

Tablo 1: Ulusal Engelli Veri Sistemi’nde Kayıtlı ve Hayatta Olan Engellilerin Engel Gruplarına Göre Dağılımları

Engel Grubu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Görme	215.076	9,53
İşitme	179.867	7,97
Dil ve Konuşma	33.686	1,49
Ortopedik	311.131	13,78
Zihinsel	385.313	17,07
Ruhsal ve Duygusal	170.927	7,57
Süreç Hastalık	917.259	40,63
Diğer	44.248	1,96

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

2 Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Türkiye’de engel grupları içerisinde en yüksek oran süregen hastalıklardadır. En düşük oran ise dil ve konuşma engeli bulunan bireylerdedir. Türkiye’deki engelli sayısı ve engellerin türüne göre dağılımına bakıldığında 2023 yılı itibariyle yaklaşık nüfusun %3’ünün engelli olduğu görülmektedir. Dünya ortalamasına kıyasla Türkiye’de engelli birey oranının az olduğu görülmekle birlikte merkezi ve yerel yönetimlerin engellilere yönelik politikalarını sürdürmesi beklenmektedir.

3. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Türkiye’de engellilere yönelik kavramsal bakış açısı değişikliği 2006 yılında Birleşmiş Milletler’in kabul ettiği “Convention on The Rights of Persons with Disabilities” başlıklı sözleşmenin Türkçe’ye “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” şeklinde çevrilmesiyle başlamıştır. Sözleşmenin Türkçe’ye “engelliler” olarak çevrilmesi ile özürlü/engelli kavramlarından engelliye doğru bir yöneliş başlamıştır (Şişman, 2012: 71). Nitekim 2013 yılında kabul edilen 6462 sayılı Kanun ile de mevzuatta kapsamlı bir kavramsal değişiklik yapılarak engelli ifadesinin kullanımı sağlanmıştır.

Engel durumu fark etmeksizin her bireye eşit hak ve olanakların tanınması, insan olmanın bir gereği olarak merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10. maddesinin ek fıkrasında “Çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” ibaresi ile engellilere yönelik hakların doğrudan Anayasa’da düzenlendiği görülmektedir. Merkezi idareye ek olarak yerel yönetimlerin de engellilere yönelik görev, yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır.

2004’te yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. maddesinin v fıkrasında “Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” ibaresi ile büyükşehir belediyelerinin engellilere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunacağı ifade edilmiştir.

Kanunun 18. maddesinin m fıkrasında “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” ibaresi ile engellilere yönelik merkezlerin açılmasının büyükşehir belediyelerinin sorumluluğuna verildiği görülmektedir.

Ayrıca 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile 5216 sayılı Kanun'a ek madde eklenerek “*Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere engelli hizmet birimleri oluşturulur. Bu birimler, faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği hâlinde sürdürürler.*” Engellilere yönelik farkındalığın ve bilinçlendirmenin artırılması amacıyla ilgili birimlerin kurulması sağlanmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinin b fıkrası “*Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.*” ibaresi ile belediyelerin hizmetlerini sunarken engellilerin durumlarına uygun yöntemleri tercih etmesi gerektiği yasal güvence altına alınmıştır. 38. maddenin n fıkrası “*Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak.*” büyükşehir belediyeleri gibi belediyelere de engellilere yönelik merkezlerin açılmasını düzenlemektedir.

5393 sayılı Kanun'un 60. maddesinin i fıkrasında “*Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar.*” belediyenin giderleri arasında sayılmaktadır. Son olarak 77. maddede “*Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular.*” ibaresi ile yerelde engellilere yönelik yapılacak çalışmalarda gönüllülük faaliyetlerinin destekleneceği belirtilmektedir.

Türkiye’de hem Belediye Kanunu hem de Büyükşehir Belediyesi Kanunu yerel yönetimlere engellilere yönelik çeşitli görev, yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Yerel yönetimler de engellilere yönelik yasal çerçeve içerisinde çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Yerel yönetimler, görev süreleri olan 5 yıllık süreçteki amaçlarını, temel politika ve öncelikleri ile hedeflerini 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde hazırladıkları Stratejik Planlar çerçevesinde oluşturmaktadır (Yaş, 2022: 3).

4. Yöntem

Çalışmada nitel analiz yöntemlerinden doküman analizi uygulaması kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, yapısından kaynaklı olarak odağına

duygusal ve kavramsal yanıtları almaktadır (Karataş, 2015: 65). Sak ve diğerlerine göre (2021: 228) doküman analizi; araştırma konusuyla ilgili bireyler veya kurumlar tarafından oluşturulmuş yazılı belgeler, eserler ya da kalıntıların incelendiği bir bilimsel araştırma yöntemidir. Bu süreçte dokümanlar taranır, toplanır, değerlendirilir, sorgulanır ve analiz edilerek araştırma sorusuna yanıt bulunmaya çalışılır.

Çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 ile 2020-2024 yılları arası dönemleri kapsayan stratejik planlarında engellilere yönelik politikalar incelenmektedir. Söz konusu stratejik planların seçilme nedeni, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yönetiminin Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) geçmiş olmasıdır. Çalışma; İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin engellilere yönelik politikaları, farklı siyasal ideolojiye sahip 2 farklı partinin stratejik planlarına nasıl yansımıştır? sorusu esas alınarak tasarlanmıştır. Stratejik planlar üzerinden temaların ve kodların oluşturulması ve ortaya çıkan verilerin analiz edilmesinde MAXQDA Analytics Pro (24.7.0) programından faydalanılmıştır.

Çalışmanın analiz sürecinde tümevarım yöntemi kullanılmış olup tematik kodlama yapılmıştır. Analiz sürecinde hiyerarşik olarak Araştırma soruları>Temalar>Kategoriler>Kodlar süreci izlenmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi stratejik planlarının içeriğine göre analiz yapıldığından ön kodlama süreci izlenmemiş, dolayısıyla otomatik kodlama da yapılmamıştır. Nihayetinde Kod Matrisi Tarayıcısı, Tek Vaka Modeli ile İki Vaka Modeli modellemeleri uygulanmıştır.

5. Bulgular

Çalışmanın amacı kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 ile 2020-2024 yılları arası stratejik planları incelenmiştir. 2015-2019 yılları arası stratejik plan, büyükşehir belediye başkanlarının AKP'den olduğu bir dönemde yürürlükte olurken 2020-2024 yılları arasını kapsayan plan CHP'li belediye başkanının yönettiği bir dönemde yürürlükte kalmıştır. Stratejik planlarının hacimlerine bakıldığında önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. 2015-2019 stratejik planı 288 sayfadan oluşurken 2020-2024 stratejik planı 156 sayfadan oluşmaktadır.

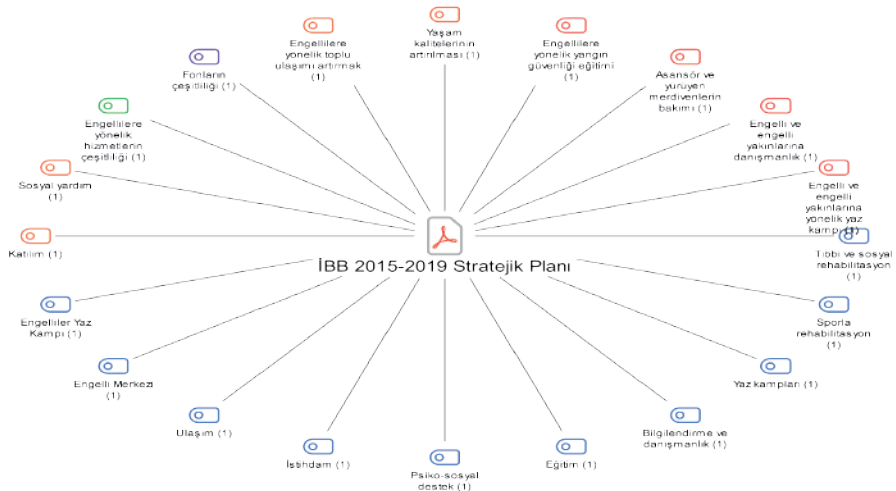
Tablo 2: Partilerin Stratejik Planlarına Dair Kod Matrisi Tarayıcısı

	Hedefler	Fırsatlar	Politika Önerileri	Mevcut Hizmetler	Zayıf Yönler	Güçlü Yönler	Mevcut Fiziki Altyapı	TOPLAM
İBB 2015-2019 Stratejik Planı	18	1	4	8	0	1	2	34
İBB 2020-2024 Stratejik Planı	0	0	8	4	3	2	0	17
TOPLAM	18	1	12	12	3	3	2	51

Tablo 2’de İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin 2015-2019 ve 2020-2024 yılları stratejik planlarında hangi temaların hangi sıklıkla kodlandığı görülmektedir. Her iki stratejik planda toplamda 51 kodlama yapılırken dönemler arasında kod adedi açısından 2 kat fark bulunmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde hazırlanan stratejik planda zayıf yönlerin dışındaki her temada engellilere yönelik kodlama yapılırken Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) döneminde hazırlanan stratejik planda çok genel ifadelerin kullanıldığı ve hedeflere, fırsatlara ve mevcut fiziki yapıya dair bir kodlanmaya rastlanılmadığı görülmektedir.

Şekil 1: İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Tek Vaka Modeli

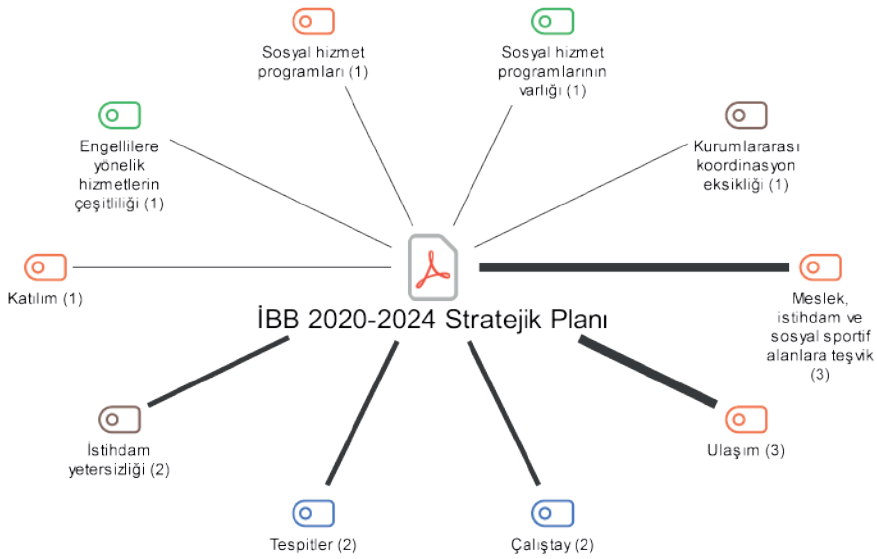
Tek-Vaka Modeli

Şekil 1, AKP döneminde hazırlanan İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı'nın Tek Vaka Modeli'ni göstermektedir. AKP döneminde hazırlanan stratejik planda engelli bireylere yönelik özellikle Hedefler başlığı ile çok sayıda çalışma vurgulanmıştır. Engellilere yönelik eğitimler, toplu ulaşım imkânlarının artırılması, toplumsal hayata katılımlarına yönelik projelerin geliştirilmesi, spor alanlarının artırılması gibi çok sayıda proje planlanmıştır.

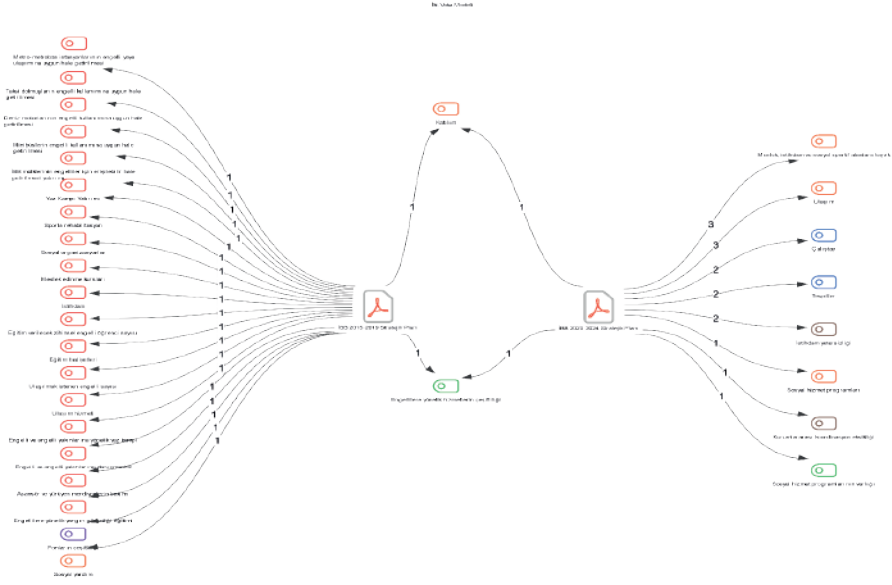
Şekil 2: İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Tek Vaka Modeli

Tek-Vaka Modeli

Şekil 2, CHP döneminde hazırlanan İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı'nın Tek Vaka Modeli'ni göstermektedir. Bir önceki dönem stratejik planına göre engellilere yönelik çok daha genel ifadelerin kullanıldığı, özellikle spesifik hedeflerin belirtilmediği görülmüştür. Stratejik plan çoğunlukla engellilere yönelik yapılması gerekenler üzerine tavsiye ve politika önerilerine dayanmaktadır.

Şekil 3: İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 ve 2020-2024 Stratejik Planlarına İlişkin İki Vaka Modeli

Şekil 3, İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 ve 2020-2024 Stratejik Planlarına dair İki Vaka Modeli'ni göstermektedir. Şekle bakıldığında öncelikle AKP döneminde hazırlanan stratejik planda engellilere yönelik ifadelerin çok daha sık kullanıldığı görülmektedir. Eğitim, ulaşım, yaz kampı, danışmanlık gibi engellilere yönelik çok sayıda faaliyet, stratejik planda Hedefler listesi altında sıralanmıştır. CHP döneminde hazırlanan stratejik planda engellilere yönelik kodlamaların daha seyrek olduğu görülmektedir. Engellilere yönelik her iki stratejik planda da ortak nokta; katılımın ve engellilere yönelik hizmetlerin çeşitliliğinin vurgulanmasıdır.

6. Sonuç

Engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit koşullarda katılımını sağlamak ve insanca yaşamının koşullarını sunmak sosyal adaletin ve insan haklarına dayalı yönetim anlayışının bir gereğidir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin engellilere yönelik hizmetleri ve politikaları büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) 2015-2019 ve 2020-2024 yıllarını kapsayan stratejik planlarını karşılaştırmalı olarak inceleyerek, yönetim değişikliğinin engellilere yönelik stratejik politikalar üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamıştır.

Araştırma bulgularına göre, her iki dönemde de engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını desteklemek için çeşitli politikalar geliştirilmiş, ancak bu politikaların içeriği, kapsamı ve vurgu noktaları farklılık göstermiştir. AKP döneminde hazırlanan 2015-2019 dönemine ait stratejik planda engellilere yönelik hedeflerin daha net tanımlandığı, belirli hizmetlerin ve projelerin detaylandırıldığı görülmüştür. Engellilerin eğitim, istihdam, ulaşım ve sosyal yaşama katılımını artırmayı hedefleyen çeşitli projelere yer verilmiş, stratejik planın somut hedefler doğrultusunda şekillendirildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık, CHP döneminde hazırlanan 2020-2024 dönemi stratejik planında daha genel bir yaklaşım benimsendiği, politika önerilerinin ön planda olduğu ancak spesifik hedeflerin ve somut projelerin önceki döneme kıyasla daha az vurgulandığı belirlenmiştir.

Bu bulgular, yerel yönetimlerde siyasal değişimlerin, engellilere yönelik politikaların önceliklendirilmesi ve uygulanış biçimi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Ancak, her iki dönemde de engellilere yönelik hizmetlerin sürdürüldüğü, kapsayıcı bir belediyeçilik anlayışının benimsendiği gözlemlenmiştir. Özellikle sosyal hizmetler, ulaşım ve eğitim alanlarında engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik çalışmaların devam ettiği görülmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) engelli bireylere yönelik hizmetlerini daha etkin ve kapsayıcı hale getirebilmesi için öncelikle stratejik planların güçlendirilmesi gerekmektedir. Engelli bireylere yönelik politika ve hizmetlerin belirlenmesinde spesifik, ölçülebilir ve uygulanabilir hedefler doğrultusunda stratejik planlar oluşturulmalıdır. Stratejik planların her aşamasında engelli bireyler ve konunun ilgisi sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ile diğer paydaşlarla istişare edilerek katılımcı bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Kaynakça

- Alsancak, H., Çatana, N., Dolamaç, N., Tomruk, H. ve Türkekul, A., (2013). *Engelli Hakları Başucu Kitapçığı*, Ankara: Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı.
- Anadolu Ajansı. (2024). Kamuda 22 yılda 70 bin 878 engelli istihdam edildi, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kamuda-22-yilda-70-bin-878-engelli-istihdam-edildi/3411758> , Erişim Tarihi: 03.03.2025.
- Anbarlı Bozatay, Ş., ve Ayyıldız, M. T. (2018). Türkiye’de Engellilerin İstihdam Sorunlarına Yönelik Kamu Politikaları. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(14), 75-93.
- Ay, H. (2018). Engellilere Yönelik Yerel Yönetim Hizmetleri: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aytaç, S. (2000). Özürlü Rehabilitasyonunun Artan Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 9-18.
- Baykan, Z., (2000). Özürlülük, Engellilik, Sakatlık Nedenleri ve Korunma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*.
- Berkün, S. (2016). Avrupa Kentsel Şartı’nın Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engellilere Yönelik İlkeleri ve Bursa Kentinde Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Erişilebilirliği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 61-72.
- Gürek, M. (2016). Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri. *ABMYO Dergisi*, 42, 131-143.
- ILO. (1985). Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, (No. 159), Erişim Tarihi: 27.01.2025. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312304#A4 .
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Têmelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Koca, C. (2010). *Dünya Engelliler Vakfı, Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*, İstanbul.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344.
- Sak, R., Sak Şahin, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Seyyar, A. (2011). *Sosyal Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2015). *Dünyada ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar*. İstanbul: Ragbet Yayınları.

- Şişman, Y. (2012). Özürllülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(28), 69-85.
- T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), (2010), Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi ve Araştırması, Erişim Tarihi: 22.01.2025. <https://www.aile.gov.tr/media/5597/ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.pdf>.
- T.C. Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni.
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., ve Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 225-261.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Erişim Tarihi: 23.01.2025. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- United Nations. (2007). Convention on The Rights of Persons with Disabilities, Erişim Tarihi: 27.01.2025. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>.
- WHO. (2024). Disability, Erişim Tarihi: 11.02.2025. https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_3.
- Yaş, H. (2022). İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Stratejik Planlarının Toplumsal Refah Hizmetleri Bakımından Karşılaştırılması. *Trakya Üniversitesi Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*, 2(1), 1-22.
- Yılmaz, Z. (2001). *Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Özürllülerin Mesleki Rehabilitasyon Uygulamaları*. Yayımlanmamış Özürllüler Uzmanlığı Tezi, Ankara: Özürllüler İdaresi Başkanlığı.
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. Erişim: 28.01.2025. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf>.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu. Erişim: 28.01.2025. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>.
- 5378sayılıEngellilerHakkındaKanun.Erişim:25.01.2025.<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Erişim: 25.01.2025. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>.

Sinemada Görülmeyen ve Duyulmayan Bir Dünyanın Temsili: Benim Dünyam Filmi Örneği

Ülkü H. İnci¹

Özet

Sinema, toplumsal gerçekliğin en etkili temsil yollarından biridir. Sinema aynı zamanda kültürel temsil alanı olduğu için, ele alınan temalar toplumsal yaşantının bir yansıması olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Uğur Yücel'in yönetmen ve oyuncu olduğu Benim Dünyam filmi özelinde dezavantajlı grupların sinemada nasıl temsil edildiğini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda filmler nitel araştırma yöntemi olan görsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Popüler kültürün ve modernleşmenin yaygınlaştığı dünyada Türk sineması toplumda dezavantajlı, kırılğan ve damgalı olarak nitelendirilebilecek kesimlerin sinemaya aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kırılğan gruplar içerisinde özel gereksinimli çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar, göçmenler ve yoksullar gibi gruplar ön plana çıkmakta ve beyazperde aracılığıyla izleyenlerin beğenisine sunulmaktadır. Dezavantajlı gruplar genel olarak zayıf, bağımlı, yardıma muhtaç, ötekileştirilmiş ya da yabancılaştırılmış kişiler olarak algılanmaktadır. Nadiren de olsa dezavantajlı bireylerin başarı hikayeleri, yaşanmışlıkları aktarılmaktadır. Bu iki durumda dezavantajlı grupların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları ayrımcılığı ve ötekileşmeyi pekiştirmektedir. Bu doğrultuda Goffman'ın damga perspektifiyle engelli birey ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışmanın ilk kısmında dezavantajlı grupların tanımı ve boyutları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında araştırmanın yöntemi ve veri toplama türlerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise araştırmanın sonuç ve bulgularına yer verilmiştir.

1 Öğr. Gör. Dr., Karabük Üniversitesi Safranbolu ŞYD MYO, ulkuinci@karabuk.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-2294-5852

GİRİŞ

Sinema, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalıkların oluşmasını sağlayan görsel ve işitsel kaynaklardan biridir. Sinemada gerçek hayatta karşılaşılan ya da karşılaşılmaması mümkün olan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sorunlar sinemada yer bulabildiği ölçüde toplumsal farklılık oluşmakta ve gösterime sunulan problemlerin çözümüne yönelik bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. “Bunun için sinema, sorunlarla yüzleşmek durumunda kalan bireylerin yaşamışlıklarını beyaz perdeye aktardığı sürece kalıcı olacak ve sosyal fayda sağlayacaktır” (Richler, 2016:6-38).

Çalışmanın amacı, sosyal-ekonomik ve kültürel problemlerin somutlanmış hali niteliğindeki dezavantajlı gruplar özelinde Türk sinemasının önde gelen senarist ve yönetmenlerinden olan Uğur Yücel’in yönettiği film temelinde, dezavantajlı grupların sinemaya nasıl aktarıldığını belirlemeye çalışmaktır. Ayrıca Benim Dünyam filmi analiz edilirken dezavantajlılığa neden olan faktörlerin ve sonuçların tespit edilmesi de hedeflenmiştir. Dezavantajlı gruplar uzun yıllar sinemanın odağında yer almıştır. Özellikle sinemanın görsel ve işitsel özelliğe sahip olması, kolay ulaşılması, geniş kesimlere hitap etmesi, dezavantajlı grupların sinemadaki varlıklarını daha görünür hale getirmiştir. Bunun için araştırmanın amacına uygun biçimde şu iki temel soruya cevap aranmıştır: Sinema ile dezavantajlı gruplar arasında akademik bir ilişki var mıdır? Uğur Yücel’in filminde dezavantajlı gruplara ilişkin hangi içeriklere yer almakta ve izleyicilere hangi mesajlar verilmektedir. Bu doğrultuda sinemada dezavantajlı grupların nasıl temsil edildiği belirlenmiş olacaktır.

Literatürde dezavantajlı gruplar ve sinema ilişkisini ele alan akademik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların çoğunluğunda dezavantajlı kesimler sinemada mağdur, dışlanmış, yalnız ve yaşamdan kopmuş bir şekilde olumsuz edinimlerle ele alınmıştır. Ayrıca dezavantajlı kesimler sadece engellilerden ibaret görülmesi yanılgıları ortaya koymaktadır. Dezavantajlı kesimler geniş kitleyi kapsamaması nedeniyle yapılan literatür çalışmalarına eklemeler yapılmasını ve konunun disiplinlerarası bakış açılarıyla ele alınması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışanın esas konusu Uğur Yücel’in yönetmenlik yaptığı Benim Dünyam filminde dezavantajlı grupları analiz etmek, dezavantajlılığa neden olan faktörleri ve buna bağlı sonuçları bütüncül bir şekilde değerlendirmektir. Film MAXQDA 24 programı ile analiz edilmiş ve görsel analiz yönteminde sıklıkla kullanılan içerik analiz metodu ile yorumlanmıştır.

Çalışmanın kuramsal boyutunu dezavantajlı grupların tanımı ve kapsamından hareketle dezavantajlı gruplar ve sinema arasındaki ilişki konuları oluşturmaktadır.

Dezavantajlı Gruplar

Günümüz toplumlarındaki bazı gruplar; fiziksel, ekonomik, cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılıklar, renk, etnik köken ve ırk gibi sebeplerden ötürü içerisinde bulundukları toplumlarda önyargılarla karşılaşabilmekte ve dezavantajlı konuma düşebilmektedir. “Dezavantajlılar; toplumla bütünleşme şansı daha düşük olan engelliler, yoksullar, göçmenler, azınlıklar, kadınlar, mahkumlar gibi gruplardan oluşmaktadır. Bu gruptaki bireyler sosyal yaşama ve iş ortamına uyum sağlamakta zorlanırlar” (Altan, 2007:191).

“Dezavantajlılık, bireyin kendi kendini idame ettirebilmesi için gerekli araçlara erişiminin kısıtlanması olarak ifade edilmektedir”(Mayer, 2003: 2). “Bunun için dezavantajlılık pek çok faktöre bağlanabilir: Cinsiyet, yaş, yaşlılık ve engellilik gibi bireyin kendisinden kaynaklanan özellikler; göç, fırsat eşitsizliği, işsizlik, kaynak yetersizliği gibi çevreye bağlı faktörler olarak karşımıza çıkar” (Ak, 2019: 5). “Dezavantajlı gruplar, toplumsal önyargılar nedeniyle kamu tarafından sunulan olanak ve hizmetlerden tam anlamıyla faydalanamayan, bu yüzden sistematik bir şekilde sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalan ve kendilerini öteki olarak ifade eden sosyal gruplar” (Schmitt, Branscombe, 2002: 167-168) olarak tanımlayabiliriz. Dezavantajlı gruplar genel olarak sosyal ve çalışma hayatından mahrum olan, toplumsal ve fiziki engellerle karşı karşıya kalan bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yüzden dezavantajlı gruplar toplumda savunmasız veya kırılgan grup olarak da adlandırılır.

Dezavantajlı gruplarla ilgili yapılan araştırmalarda önyargıların dezavantajlılığı ortaya çıkaran faktörlerden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda dezavantajlı gruplar “yabancılaşma, sosyal dışlanma, sistematik ve sürekli biçimde ayrımcılıkla karşılaşma, etiketleme (damgalama) gibi problemlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar”(Chapman, Carbonetti, 2011:683-684).

Aynı zamanda dezavantajlı gruplar; “coğrafya, toplumsal-kültürel-iktisadi ve siyasi koşullara göre ve din-ırk-cinsiyet-kimlik ve aidiyet gibi faktörlere göre de değişkenlik gösterir” (Yılmaz, 2016: 5). Dezavantajlı grupların çok çeşitli olması ve bu grupların oluşmasını sağlayan faktörlerin çeşitliliğinden dolayı bu çalışmada Uğur Yücel’in yönettiği film özelinde ve bu filmlerde geçen şekliyle dezavantajlı gruplara odaklanılacak olup, Benim Dünyam filmi ekseninde dezavantajlılığı neden olan faktörler, sonuçları ve bu süreçle

mücadele biçimleri incelenecektir. Araştırmada Benim Dünyam filminin seçilmesinin nedeni, dezavantajlı grupların umut, hayal ve gayretlerine yer verilmiş olmasıdır.

Dezavantajlı Grupların Sinema İle İlişkisi

Dezavantajlı grupların çok boyutlu ve çok yönlü olmasından dolayı literatürde dezavantajlı gruplar ve sinema ilişkisi üzerine farklı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden literatürde sadece kırılğan gruplar ve sinema üzerine yapılan araştırmaların sonucunda ulaşılan verilerin yetersiz olduğu, yapılan çalışmaların daha çok kadınlar-sinema, engelliler-sinema, çocuklar-sinema ve yaşlılık-sinema gibi kısıtlamalarla ayrımların yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak sinema ve dezavantajlı gruplar özelinde yapılan araştırmalar engellilik temsilleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Engelliler dezavantajlı gruplar içerisinde en dikkat çekenidir. Bu yüzden sinemada engellilik teması çok sık işlenmektedir. Sinema bize engellilerin yaşadığı psikolojik durumu, yaşam şartlarını, aile ve toplumun onlardan beklentilerini ve damgaya maruz kalıp kalmadıklarını gerçekçi bir biçimde sunmaktadır. Engelli bireylerin sosyo-ekonomik şartları, çevresiyle olan ilişkilerinde engelliliği nasıl etkilediğin, engellerinden dolayı damgaya maruz kalıp kalmadıklarını sinemadaki temsiller üzerinden görürüz. Bu açıdan engellilerin temsili sinemada bağımlı, anormal, mağdur, bastırılmış, sorunlu, olumsuz özellikleri ön planda bir şekilde yansıtılmıştır. Bu durumun temel nedeni de toplumun engellileri damgalamasına bağlı olduğu için, engelli bireyler toplumdan dışlanmışlardır. Ancak bu olumsuz özelliklerin yanı sıra sinemada engellilerin olumlu özelliklerini yansıtan çalışmalar da yapılmaya çalışılsa da genel olarak olumsuz düşünce sinema dilinde hala etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

“Damga, olumsuz kültürel tanımlamalar, değerlendirmeler, önyargı ve kalıp yargılarla, dışlayıcı tutup ve davranışlarla kendini göstermektedir. Goffman’ın Damga çalışmasında damga üç grup şeklinde incelenir: Bunlardan ilki bedensel engeller veya fiziki şekil deformasyonlarına dayalı damga, ikincisi kişilik özelliklerine (eşcinsellik, işsizlik, alkoliklik gibi) bağlı damga tipidir, son olarak etnik ve sınıfsal damgalamalardır” (Goffman, 2014:32-33). Damga kaygan bir zemini oluşturduğu için her ilişki ya da etkileşimde taraflar damga tehdidiyle karşı karşıya kalabilir. “Normal ve damgalı bir madalyonun iki yüzüdür; biri itibarsızlaştırır diğeri ise bu vasfı üzerine kişiyi anormal olarak tanımlamayabilecek yargıda bulunandır. Bu ilişki türüne karma temas adı verilir. Bizim çalışmamız özelinde karma teması, engelli kişiyle engelsiz kişi arasında kurulan etkileşim olarak

tanımlayabiliriz. Böylesi temaslarda hayali bir hiyerarşi söz konusu olur. İki taraf da kendini farklı, üstün veya aşağı bir konuma yerleştirir ve iki taraf da damgayla yüzleşmek zorunda kalır. Bu sebeple karma temaların ihtimali bile kaçınılacak bir durum haline gelir” (Goffman, 2014: 40-42).

“Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilerin sinemadaki gösterimi iki temel gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Birinci gerçeklik; engelli bireylerin olumsuz ve sorunlu biçimde yansıtılmasıdır. İkincisi ise, engellilerin toplumsal bir konu olması ve toplumun geniş kesimini ilgilendirmesinden dolayı bu konuya daha fazla görmezden gelinemeyeceğidir” (Longmore, 2003:131-133). Bunun için engellilerin yaşam biçimlerinin ele alındığı filmlerde mekânsal ve konusal çeşitlilik oldukça fazladır.

Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan çocuklarda sinemada temsil edilmiştir. Çocuklar; yoksulluk, eşitsizlik, ekonomik sorunlar ve öğrenme güçlükleri gibi pek çok sorunla karşı karşıya kaldığı için bu alanlar özelinde beyaz perdede yer almaktadırlar. Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlar da sinemada temsil alanı bulmuştur. Özellikle Hint filmleri, Türk sineması ve Hollywood filmleri özelinde kadın teması işlenmiştir. Dezavantajlı gruplar konusunun kapsamlı olmasından dolayı konunun dezavantajlı grup çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın kapsamını zorlayacağı için, sinema ve dezavantajlı grup konusu burada sonlanacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında araştırmanın metodu, bulgular ve analizi içeriklerine yer verilecektir.

Araştırmanın Metodu

Çalışmada Uğur Yücel’in yönetmenliğini yaptığı Benim Dünyam filminin dezavantajlı gruplar ekseninde incelemek ve nitel analize veri sağlamak amacıyla görsel analiz yöntemi kullanılmıştır. “Görsel analiz; toplumsal yaşamdaki olayları film, video ve fotoğraf gibi görsel ürünlerden yararlanarak analiz eden bir yöntemdir” (Pauwels, 2010: 548). Bu bağlamda çalışmada Benim Dünyam filmlerindeki dezavantajlı grupların temsillerinin tematik analizi yapılmıştır. Böylece sadece davranışın film süreci içerisinde nasıl değişim ya da gelişim gösterdiği gözlenebilmiştir. Filmlerin görsel analizi yapıldıktan sonra elde edilen görseller içerik analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. Filmin analizinde MAXODA 24 programından yararlanılmıştır. Filmin analizi sonucunda temalar belirlenmiş ve bilişsel haritalar oluşturulmuştur. Bu bağlamda öncelikle her sahneye ilişkin fotoğraflara ve bir bağlam oluşması için sahnenin diyaloglarına yer verilmiştir. Bunun için her bir tema için fotoğraf listesi oluşturulmuş ve sahneyi en iyi temsil eden fotoğraflar seçilmiştir. Çalışmada ayrıca görsel verinin toplanması ve analiz edilmesi sürecinde filmin

görseli, yapım yılı, yönetmeni, yapımcısı, senaristi, yönetmeni, oyuncularını ve konusuna yer verilmiştir.

Yönetmen: Uğur Yücel

Yapım Yılı: 2013

Süre: 1 saat 40 dakika

Yapımcı: Erol Avcı

Senarist: Uğraş Güneş

Uyarlama: Uğraş Güneş (Hint filmi Siyah filminin uyarlaması)

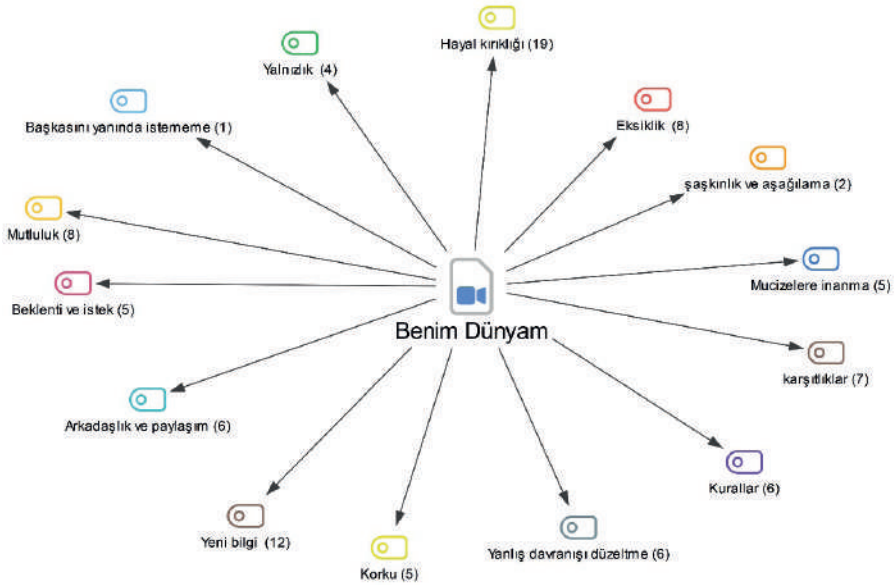
Oyuncular: Beren Saat, Uğur Yücel, ayça Bingöl, Melis Mutluc, Turgay Kantürk, Hazar Ergüçlü, Yasemin Çonka, Erdal Küçükkömürcü

Resim 1. Filmin Afışı (Kaynak: beyazperde.com)

Filmin Konusu: Ela (Beren Saat), çocukluğunda geçirdiği bir hastalık neticesinde görme ve işitme yetisini yitirmiş bir çocuktur. Ailesinin ekonomik durumu iyidir ve Büyükkada'da yaşamaktadırlar. Ela, sekiz yaşına kadar dış dünyayla uyumsuz ve hırçın bir hayat sürer. Sekiz yaşında Mahir Hoca ile yolları kesişir ve Ela'nın tüm hayatı değişime uğrar. Ela, Mahir Hoca sayesinde kendini ifade etmeye başlar, eğitim alır ve üniversiteden mezun olur. Ela'nın annesi fedakar ve sevgi dolu bir yapıdayken, babası katı ve işine düşkün biridir. Babası Ela'nın gelişemeyeceğini düşündüğü için onu evde bir yük ve tehlike olarak görmektedir. Ancak filmin sonunda Ela'nın değişimiyle birlikte babanın yaklaşımı ve tutumu da değişmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

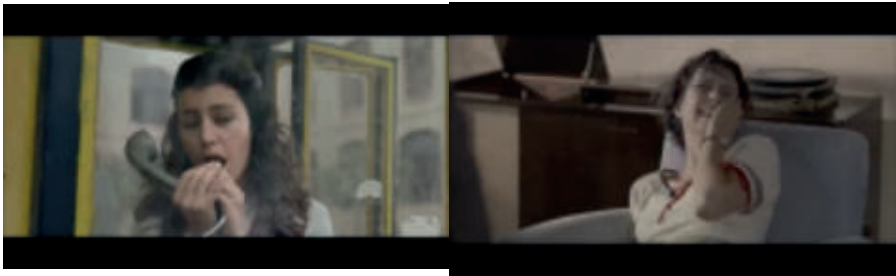
Uğur Yücel, kentli zengin bir ailenin görme ve işitsel engelli kızının yaşamı ve Alzheimer hastası olan yaşlı bir adamın durumunu ele almıştır. Film, mekân olarak İstanbul Adalar ile akıl hastanesinde geçmektedir. Kardeşini görme ve işitsel engelli olduğu için kaybeden Mahir Hoca, kendisini kardeşi gibi olan Ela'ya adar. Ela'ya hayata dair görgü ve ahlak kuralları, işitme dili, hayal kurma ve eğitim başta olmak herşeyi öğretir. Ama unuttuğu bir şey vardır, o da kendisi. Ela üniversiteye girdiğinde yavaş yavaş unutkanlık başlar Mahir Hoca'da ve zamanla akıl hastanesine yatar. Artık o da Ela gibidir, hiçbirşeyi bilmez. Ela, kendisine herşeyi öğreten öğretmenine vefa borcunu ödemek için, onun öğrettiklerini Mahir Hocasına öğretmek için çabalar. Denemelerinde başaramasa da filmin sonunda Ela'nın diplomalı ve cüppeli halini görünce, ilk öğrettiği kelime olan 'su' kelimesini hatırlar.

Şekil 1: Benim Dünyam Filminin Kod Hiyerarşisi

Benim Dünyam filminde on dokuz sahnesinde hayal kırıklığı; on iki sahnesinde yeni bilgi; sekiz sahnesinde eksiklik ve mutluluk; yedi sahnesinde karşıtlıklar; altı sahnesinde kurallar; yanlış bilgileri düzeltme, arkadaşlık ve paylaşım; beş sahnesinde korku, beklenti ve istekler; dört sahnesinde yalnızlık; bir sahnesinde başkasını yanında istememe şeklindedir.

Hayal Kırıklığı

Resim 2: Hayal Kırıklığı (01.00.04- 01.07.19 dakika)

Hayal kırıklığı filmde en çok işlenen temaların başında gelmektedir. Ela'nın tüm denemelerine rağmen üniversitede sınıfta kalması, daktiloyu hızlı kullanamaması, kendisinden bekleneni yapamaması gibi durumlar hayal kırıklığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer hayal kırıklığını Mahir Hoca yaşar. Ela'yı ilk gördüğünde boynunda çingirak görür ve bunun ne işe yaradığını sorar. Ela'nın babası; onun nerede olduğunu öğrenmek ve onun takip edebilmek için bu yöntemi uyguladıklarını söyler. duydukları karşısında üzülen Mahir Hoca, Ela'ya dönerek *“Demek sana bu evde hayvan muamelesi yapıyorlar, ha kızım?”* der. Bunun üzerine Mahir Hoca ve Ela'nın babası arasında şu diyalog geçer:

Mahir Hoca: “Siz kızınızı hayvan gibi düşünürseniz başkalarından ne beklersiniz?”

Ela'nın Babası: “İnsan yapmak sizin işiniz Mahir Bey!”

Konuşma ve görme yetisi olmayan, günlük yaşam ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan Ela'nın babası tarafından insan olarak görülmemesi hem hayal kırıklığı yaratmakta, hem Ela'yı damgalamakta hem de ötekileştirmektedir.

Yeni Bilgi

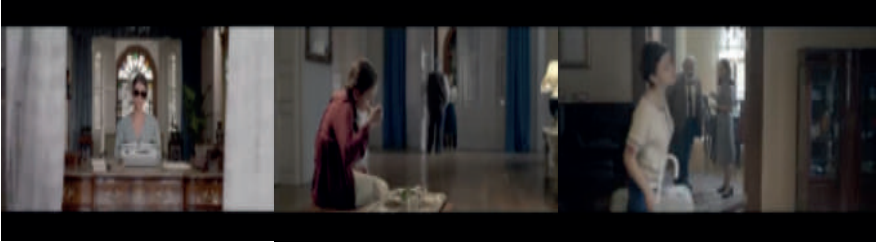

Resim 2: Yeni Bilgi (0.27.58-0.28.14-0.40.30 dakikalar)

Özel gereksinimli bireylerin bulundukları durumu kabul edip, yeni şeyleri öğrenmesi uzun bir süreç gerektirmektedir. Ela hem görme hem de işitme engelli olduğu için bu süreci daha uzun vadede gerçekleştirmiştir. Özellikle filmin sonunda *“sizin 20 yılda öğrendiğinizi ben 40 yılda öğreniyorum!”* söylemi bu duruma bir göndermedir.

Ela, hiçbir şeyi kolay öğrenemez. Öğretmeni Mahir'in ilk öğrettiği şey *“Su”* dur. Daha sonra kuşu, yağmuru, suyu, top oynamayı, yemeği çatal ve kaşıkla yemeyi, işitme dilini, havuza girmeyi, çiçekleri ve desteksiz kendi başına yürümeyi öğrenmiştir.

Eksiklik

Resim 3: Eksiklik (0.00.38- 0.31.00-1.06.18 dakikalar)

Ela'nın kendisini diğer bireylerden farklı ve eksik hissetmesini filmin girişindeki şu cümleyle anlarız: “*Bu hikaye iki Tanrı’nın kusurlu bıraktığı iki insana aittir. Benim hikayemdeki dünyam farklı. Benim içimde sesler sessizliğe dönüşür, aydınlıkta karanlığa. Bu dünya ne görülür ne duyulur. Benim dünyamın tek bir ismi var: Siyah!*”

Ela, eksikliğini pek hissettirmek istemese de hep iç savaş halindedir. Eksikliğini hem dünyaya bağladığı için hırçınlaşmakta, öfkelenmekte ve yalnızlaşmaktadır. Çünkü eksikliği ona yetersizlik hissi yüklemektedir. Ancak onun bu eksikliği onun umudunu, hayallerini ve isteklerini engellemiştir.

Mutluluk

Resim 4: Mutluluk (0.55.54-0.58.36-1.39.22 dakikalar)

Ela, kolaylıkla mutlu olmaktadır. Başardığı ve başaramadığı herşeyi öğretmeniyle kutlamaktadır. Su sözcüğünü öğrenmesi, havuz korkusunu yenmesi, karın yağması, üniversiteye girmesi ve üniversiteden mezun olması onun için “başardım!” duygusudur ve mutluluğunun kaynağıdır. Ela için esas mutluluk annesi ve hocasını memnun etmek, çevresindekiler tarafından takdir toplamaktır aslında. Çünkü dezavantajlı gruplar hem toplumun damgaladığı, dışladığı ve kabul etmediği bireylerdir. Ela zor da olsa çevresine kendisini kabul ettirebilmiş bir karakterdir.

Karşıtlıklar

Resim 5: Karşıtlıklar (0.13.08 - 0.41.00- 0.49.06 – 1.31.07 dakikalar)

Karşıtlıklar, sinemada kullanılan en önemli özelliklerden biridir. Özellikle Benim Dünyam filmindeki karşıtlıklar; karanlık-aydınlık, genç-yaşlı, engelli-engelsiz, kabul eden-reddeden, paylaşımcı-kıskanç, duyma-duymama, kolay öğrenme-zor öğrenme gibi olguları görürüz. Ela, aydınlık dünyayı kardeşinin gözüyle göreceğini düşünürken, kardeşi ona daha fazla ilgi gösterdikleri için kendisini ailesinin ikinci planda tuttuğunu hissetmektedir. Ela özel gereksinimli bireyken, hocasının herşeyi unutmasıyla beraber ona kendisini öğrettiklerini öğretmeye çalışması, babasının Ela için özel öğretmeni gereksiz görerek akıl hastanesine göndermek istemesi ya da boynuna çingirak takması hep karşıt olaylar olarak sunulmaktadır.

Kurallar

Resim 6. Kurallar: (0.24.12- 0.33.01 dakikalar)

Özel gereksinimli bireyler gündelik yaşam becerilerini tek başına yapmakta yetersizlik durumuyla karşı karşıyadır. Özel gereksinim gerektiren durum arttıkça bu durum daha da zor hale gelmektedir. Ela hem görme hem işitme engelli olduğu için dış dünya ile irtibatı yok denecek kadar azdır. Sadece dokunarak anlayabilmektedir. Ancak Mahir Hoca, Ela ile ilk karşılaştığında yemeği eliyle yemesi, engellendiğinde hırçınlaşması gibi davranışları görünce Ela'daki durumun ciddiyetinin farkına varır. Önce yemeği kaşıkla yemesi için kurallar koyar, sonra elini ağzına götürerek kelimeleri öğretir. Önce görgü ve edep kurallarını öğrenen Ela, zamanla hangi durumda nasıl davranacağını belirlenen kurullar çerçevesinde öğrenir.

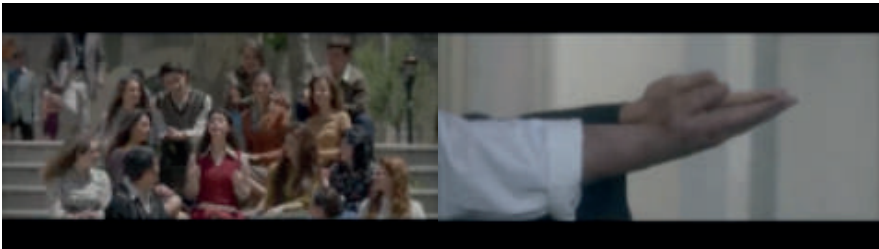
Yanlış Bilgileri Düzeltme

Resim 7: Yanlış Bilgileri Düzeltme (0.18.29- 0.37.25 dakikalar)

Yanlış bilgi edinimi ya da kavramları-nesneleri öğrenememe durumu engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı en önemli problemlerden birini oluşturur. Ela'ya ailesi nasıl davranacağı konusunda bir müdahalede bulunmadığı için, kendi halinde hareket eden biri halindedir. Yemeği kaşık-çatal yerine eliyle yemesi, çiçekte dikenin olduğunu anlaması, yürürken düştüğünde destek olunmaması ya da yapmak istediği engellendiğinde etrafa zarar verdiğinde müdahale edilmesi gibi durumlar hep yanlış ya da eksik bilgilerin düzeltilmesi olarak ifade edilir.

Arkadaşlık ve Paylaşım

Resim 8: Arkadaşlık ve Paylaşım (0.54.18- 1.39.14 dakikalar)

Ela karakteri, engelli birey olduğu için sekiz yaşına kadar sadece aile bireyleriyle etkileşim halindedir ve herhangi bir arkadaşı ya da paylaşım yapabileceği birileri yoktur. Mahir Hoca'nın gelmesiyle birlikte hayatında değişim olur. İlk defa yabancı birinin elini tutar, onunla oyunlar oynar, birlikte okulun her kademesine gider. Üniversiteye gittiğinde arkadaşlarına işitme dilini öğretir ve hocası akıl hastanesindeyken ona geçmişi hatırlatıcı eylemlerde bulunur. Filmde Ela karakteri arkadaşlık ve paylaşım konusunda olumlu anlamda değişim geçirir.

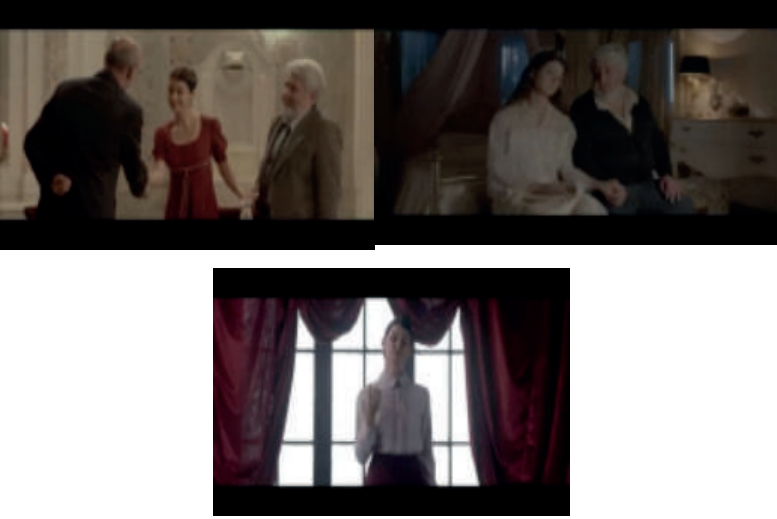
Korku

Resim 9. Korku (0.29.21- 0.35.17- 1.12.14 dakikalar)

Korku, engelli bireylerin kendilerini güvende hissetmediğinde ortaya çıkan tepkilerden biridir. Ela'nın eline diken batınca ağlaması, sudan korkması ya da dışarıda tek başınayken yaşadığı tedirginlik hem yalnızlık ve çaresizlik durumunun göstergesi olarak sunulur. Ancak filmin genelinde Ela korkularını yenmiş, toplumsal role dahil olmuş, tek başına kendi ihtiyaçlarını az da olsa karşılayabilecek seviyeye gelmiştir.

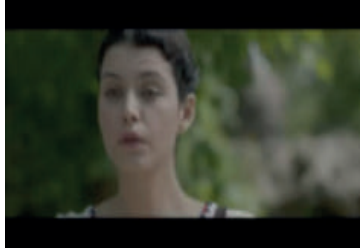
Beklenti ve İstekler

Resim 10. Beklenti ve İstekler (0. 44.57- 1.15.35- 1.34.00 dakikalar)

Beklenti ve istek insanları yaşama bağlar. Mahir Hoca, Ela'ya hiç olumsuz duygular ya da çaresizlik belirten ifadeler öğretmez. Hep hayal ve gelecekte iyi şeyler olabileceğini empoze eder. Ela'nın üniversiteye girmesi, keşfetmek istemesi, hocasından ninni istemesi ya da ona karşı duygularının olduğunu belirtmesi beklentilerin göstergesidir. Ela'nın ailesinin Ela'dan beklentisi yokken zamanda beklentisi olmaya başlamıştır. Örneğin üniversitede okurken sınıfta kaldığını duyan babası 'yine mi kalmış? Üç yıldır geçemedi?' ifadesi bir beklenti göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yalnızlık

Resim 11. Yalnızlık (0.01.51- 0.04.37- 1.10.30 dakikalar)

Ela, etrafında hep birileri olmasına rağmen iç dünyasında yalnız biridir. Özellikle yanında öğretmeni olmadığı zaman kendisini yalnız hissetmektedir. Örneğin, Mahir Hoca ile dondurma yemeye çıktığında hastalığından dolayı Ela'yı parkta unutur. Ela kendisini yalnız hisseder ve sokakta onu ararken bisiklet çarpar ve araba korna çalar. Kendisini yalnız bıraktığı için kısa bir süre de olsa Ela, öğretmenine küser. Ela için yalnızlık, öğretmenin akıl hastanesine gitmesiyle daha da derinleştiği görülür.

Başkasını Yanında İstememe

Resim 12. Başkasını Yanında İstememe (1.11.04 dakika)

Engelli bireyler, genel olarak kendilerinin tanımadığı kişileri etraflarında ya da yanlarında istemez. Ela, bankta hocasını bekliyorken yanına birinin oturduğunu hissedince ve oturan kişinin hocası olmadığını anlayınca kovalar.

Engelli bireylerle herhangi bir etkileşimi olmayanlar engellilerle ilgili bilgileri medyadan özellikle sinemadan edinir. Engelliler genel olarak acınası ve zavallı olarak sunulduğu için engelli bireyler bir yük gibi sunulur. Yük olarak sunulan engellilerin muhtaç olarak gösterilmesi ve desteksiz yaşamlarını idame ettiremeyecekleri vurgusu onların tek başına var olamayacakları düşüncesinin oluşmasına neden olur. Engelli bireyin ailesine ve topluma yük olduğu anlayışının dayatılması kişinin kendi yaşamını değersiz bulmasına neden olabilir. Ancak incelenene filmde tam tersine engelli birey hayata tutunan, istekleri olan ve buna ulaşmak için çabalayan karakter olarak temsil edilir.

Sonuç

Dezavantajlı gruplar, sosyal-ekonomik haklardan yararlanamayan, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan, ötekileştirilen ve yabancılaştırılan toplumsal kesim olarak ifade edilmektedir. Yaşlı, kadın, çocuk, göçmen, görsel-işitsel,-zihinsel veya bedensel engelli, göçmen vb. gibi oldukça geniş yelpazeyi kapsayan toplumsal kesimdir.

Tarihsel süreç içinde sinemada engelliliğin temsili engellilik anlayışıyla paralellik göstererek hikâyeleştirilmiştir. “Engellilerin temsil edildiği filmlerde engelli karakterin acınası ve zavallı, şeytani, şiddetin nesnesi, süper engelli, gülünecek kişi, kendisinin düşmanı, günlük hayata katılım sağlayamayan ve yük olarak temsil edildikleri görülmektedir” (Paftalı, 2013: 34-49). Araştırmada ele alınan filmde engelli karakterler gündelik yaşam ihtiyaçlarını yardım almadan yerine getiremeyen, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalan, acınası ama hayata dair bir umudu olan temsil alanı şeklinde yansıtılmıştır.

“Ailelerin engelli bireylere karşı tepkileri aile bireylerinin kişilik özellikleri, inançları, eğitim düzeyleri, ekonomik durumları vb. pek çok faktöre göre değişkenlik göstermektedir” (Işıkhana, 2016:38). Bunun örneğini Ela’nın babası ile annesi arasında geçen şu söylem görmekteyiz:

Ela yanlışlıkla masadaki mumları düşürür ve yangın çıkar.

Refik: Az kalsın hepimizi yakacaktı! Bu kız bir gün hepimizi öldürecek, Ela bu evde kaldığı sürece bize huzur yok! Bu evden gitmesi lazım!

Handan: Hiçbir yere gitmeyecek! (özel öğretmen için ikna etmek ister)

Refik: “Görmeyen ve işitmeyen bir çocuğa bir şey öğretmek için öğretmen değil, sihirbaz olmak lazım. Ela’yı akıl hastanesine yatıralım!”

Handan: Ben yaşadığım sürece kimse benim kızımı bir yere gönderemez!

Aile bireylerinin olaya karşı tutumu, ailenin içinde bulunduğu sosyal-ekonomik ve kültürel duruma göre farklılık gösterdiği için, ailenin engelli bireye karşı yaklaşımı, tutumu, kabulleniş süreci ve hayata hazırlanış aşamaları farklılık göstermektedir. Anne karakteri Ela'nın başarı-başarısızlık, kızgınlık-öfke ve mutluluk gibi her durumda yanında yer almakta, sevgisini göstermekte ve korumacı bir anlayışla yaklaşmaktadır. "Babaların engelli çocuklarını reddetme düzeyleri annelerden daha yüksektir. Engelli bireye karşı sahip olunan tutum ve bakış açısı ailede başlamakta, toplumun ve çevrenin engelli bireylere karşı sergilediği davranışları etkileyip şekillendirmektedir (Balıkcı, 2019:43).

Şekil 1: Benim Dünyam Filminde En Çok Kullanılan Kelimeler

Benim dünyam filminde en çok karşımıza çıkan kelime 'hayal kırıklığı'dır. Hayal kırıklığı dezavantajlı grupların gündelik hayatta karşılaştığı en önemli problemlerin başında gelmektedir. Bunun haricinde yeni bilgi, mucizelere inanma, karşıtlıklar, kurallar, yalnızlık, korku, arkadaşlık ve paylaşım, yanlış davranışın düzeltilmesi de filmde görülen kavramlardan olmuştur.

Film incelemesi, toplum tarafından kabul gören, sevildiğini hisseden ve toplumsal rol almasına izin verilen engelli bireylerin davranışlarında olumlu anlamda değişim olduğu göstermiştir. Toplumda var olan engelli bireylerin yetersizliklerinden dolayı başarısız olacakları düşüncesi yerine onlara imkanlar yaratılarak kendilerini önemli ve değerli hissetmelerini sağlayacak ve yönlendirmeye kendi yaşamlarını asgari düzeyde yardımla sürdürebilecek düzeye gelebileceklerini göstermektedir. Üniversite dekanının ve Mahir Hoca'nın Ela'nın eğitiminde destekleyici tutumları bu durumu destekler niteliktedir. Benim Dünyam filminde engelli bireyin annesinin

yönlendirmesiyle hayatlarına giren üçüncü kişinin desteğiyle olumsuz algıları olumlu değişimle sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak, Türk sinemasının engelli birey ve ailesinin sinemada temsilinde egemen kültürel kodlar ve toplumun bakış açısıyla şekillendiği, engelli bireyin bakım ve hizmetinde toplumun tutumu ve rol paylaşımının toplumda olumlu bir değişim oluşturabileceği mesajı verilmek istenmiştir. Uğur Yücel'in filminde dezavantajlı gruplar konusunda izleyiciye açık ya da örtük mesajlar vermektedir. Dezavantajlı grup salt bir şekilde aktarılacak yerine dezavantajlılığın nedenlerine ve sonuçlarına dikkat çekilmekte ve dezavantajlı bireylerin hangi yöntemleri kullanarak avantajlı hale gelebileceklerine ilişkin önemli ipuçları verilmektedir. Aynı zamanda Benim Dünyam filmi dezavantajlı gruplar konusunda bütüncül bir şekilde yansıtılmıştır. Uğur Yücel bu filmde sadece dezavantajlılığın görselini vermekle yetinmez, aynı zamanda bu durumun nedenlerini ve dezavantajlı bireylerin topluma kazandırılması için nasıl davranılması gerektiğini gösteren sosyal politikacı rolünü göstermektedir. Dahası Uğur Yücel, filmde dezavantajlı grupları tespit etmekle kalmaz, onların toplumsal önyargıların üstesinden nasıl geldiklerine ve sosyal statü ya da toplumsal rol edindiklerine yönelik mesajlar da vermektedir. Analiz edilen filmde dezavantajlı bireylere yönelik pozitif mesajlar verilmekte ve dezavantajlılığı avantaja dönüştürdükleri de tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Ak, Y. (2019). *Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Altan, Ö. Z. (2007). Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, No: 1744.
- Balıkçı, M. (2019). Engellilik Bağlamında Ebeveyn Kabul/Reddi ve Sosyal Destek: Ebeveyn ve Çocuk Algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul.
- Chapman, A. R., & Carbonetti, B. (2011). Human Rights Protections for Vulnerable and Disadvantaged Groups: The Contributions of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Quarterly*, 33(3), 682–732.
- Goffman, E. (2014). Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. (Çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı). Heretik Yayıncılık. Ankara.
- Işıktan V (2016). Engelli Sorunları. Engellilerle Sosyal Hizmet (24-47) içinde. Y. Genç (Ed.), Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını
- Longmore, P. (2003). *Why I burned my book*. Philadelphia: Temple University Press, 131-146.
- Mayer, S. E. (2003). What Is A Disadvantaged Group? *Effective Communities Project*. Minneapolis, MN.
- Paftalı, E. (2013). Yakın Zaman (1996-2013) Türk Sinemasında Engelliliğin Temsili. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pauwels, L. (2010). Visual Sociology Reframed: An Analytical Synthesis and Discussion of Visual Methods in Social and Cultural Research. *Sociological Methods & Research*. 38 (4), Sage Publications, 545-581.
- Richler, D. (2016). Cinema, Realism, And The World According To Jia Zhan-ge. *Revue Canadienne d'Études Cinématographiques / Canadian Journal of Film Studies*, 25(2), 6–38.
- Schmitt, M. T., & Branscombe, N. R. (2002). The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups. *European review of social psychology*, 12(1), ss. 167-199.
- Yılmaz, A. T. (2016). *Türkiye İş Kurumu Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Mesleki Eğitim Kurslarının Etkilerinin İncelenmesi ve Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesine Yönelik Öneriler*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.

Dezavantajlı Gruplar Açısından Kent

Editör:

Prof. Dr. Sanem Berkün